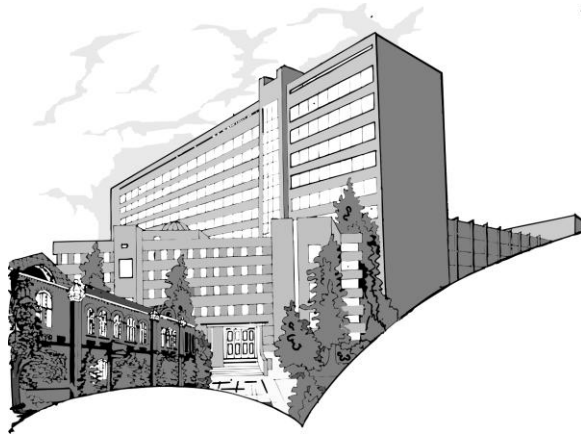

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ЛУГАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА» (м. Старобільськ)**

100 *Років*
ХЕРСОНСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
УНІВЕРСИТЕТУ

МАТЕРІАЛИ

III всеукраїнської студентської науково-практичної конференції
**«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОЛОГІЧНИХ
ТА ЛІНГВОДИДАКТИЧНИХ СТУДІЙ
ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ У СТУДЕНТСЬКИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ»**
та
регіональної студентської науково-практичної конференції
**«УКРАЇНСЬКА МОВА В КОНТЕКСТІ
СЛОВ'ЯНОЗНАВСТВА ТА КОМПАРАТИВІСТИКИ»**

**Херсон
2017**

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри мовознавства (протокол № 10 від «04» травня 2017 р.)

Рекомендовано до друку на засіданні вченої ради Херсонського державного університету (протокол №13 від «29» травня 2017 р.)

Рецензенти:

Голобородько Є.П.

– член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки, менеджменту освіти та інноваційної діяльності Комунального вищого навчального закладу «Херсонська академія неперервної освіти»;

Омельчук С.А.

– доктор педагогічних наук, професор кафедри слов'янських мов та методик їх викладання Херсонського державного університету;

Матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» (23–24 березня 2017 р.) та регіональної студентської науково-практичної конференції «Українська мова в контексті слов'язнавства та компаративістики» (24 травня 2017 р.) [Електронний ресурс] / за заг. ред. І.В. Гайдаєнко. – Херсон, 2017 – 148 с.

Збірник матеріалів є підсумком обговорення на студентських наукових конференціях «Актуальні проблеми філологічних та лінгводидактичних студій третього тисячоліття у студентських дослідженнях» й «Українська мова в контексті слов'язнавства та компаративістики» низки питань, в яких висвітлено особливості функціонування мовних норм української літературної мови в текстах різних стилів і жанрів, порушено актуальні проблеми лексикології, фразеології і граматики української мови; ознайомлено з науковими розвідками когнітивної лінгвістики, семантики та стилістики тексту; акцентовано увагу на стильових особливостях творів української та світової літератури, пріоритетних напрямках розвитку шкільної та вишівської лінгводидактики, компаративних дослідженнях романо-германських і слов'янських мов; розглянуто жанрові особливості мови масової комунікації в Україні.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів вищих навчальних закладів та учителів.

ЗМІСТ

Аманова Азіза

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОЛОГІЗОВАНОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ЗМІ..... 6

Банарюк Юлія

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ» У ТВОРАХ М. ХВИЛЬОВОГО 10

Безпальченко Ольга

НАЙМЕНУВАННЯ ЖІНОК У ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРАХ: СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ..... 15

Бикова Наталя, Чаусенко Вікторія

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ..... 23

Гузик Руслана

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЛЕКСЕМ У РОМАНІ П. ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА»..... 29

Дорошенко Олена

МОВНІ ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ..... 35

Журавльова Єлизавета

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ НАПОВНЕННЯ РОМАНУ І. РОЗДОБУДЬКО «ГУДЗИК»..... 42

Іщенко Марія

МОВНІ ЗАСОБИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ЄВПРАКСІЯ» 46

Каляка Ганна

ОСОБЛИВІСТЬ ВЖИВАННЯ МЕТАФОР У РОМАНІ В. ЛИСА «ІВАН І ЧОРНА ПАНТЕРА»..... 57

Карєва Лілія

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ..... 61

Карташова Інна	
СПЕЦИФІКА РЕЧЕНЬ ІЗ ЗВЕРТАННЯМ У ПОВІСТІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ».....	63
Козак Ольга	
ПРИКМЕТНИКОВА СИНОНІМІЯ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО	67
Козакова Тетяна	
КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ КАРТИНИ СВІТУ.....	77
Криворучко Наталія	
ЕПІТЕТИ ЯК ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ У РОМАНАХ А. РОГАШКО «ОСІННЄ РОНДО МІСЯНОЇ НОЧІ» ТА «КРІЗЬ БЕЗОДНЮ ДО СВІТЛА».....	82
Мандич Тамара	
КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИЧНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТОСФЕРИ «СПОРТ».....	86
Моцьо Ольга	
ХУДОЖНЯ МОВА ШАХРАЙСЬКОГО РОМАНУ А. КОКОТЮХИ «ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА».....	90
Новикова Єлизавета	
МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРИ МОЛОДІ ХЕРСОНЩИНИ.....	94
Онуфрієнко Вікторія	
СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ У РОМАНІ П. КУЛІША «ЧОРНА РАДА».....	100
Прошурова Алла	
СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ У ПОВІСТІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ».....	104
Сенишина Тетяна	
ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ТВОРАХ І. РОЗДОБУДЬКО.....	109

Сурхаєв Владислав	
УПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	112
Ткачук Іванна	
ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ» У ТВОРАХ М. ХВИЛЬОВОГО.....	118
Туренко Олена	
ТОПОНІМІЧНИЙ ПРОСТІР У ТВОРАХ О. ЗАБУЖКО ТА М. МАТІОС..	125
Фісун Інна	
ЛІНГВОДИДАКТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ З РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....	128
Хотульова Марія	
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ЛЕКСИКИ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ МАРІЇ МАТІОС.....	134
Худіковська Тетяна	
ВПЛИВ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ УМІНЬ ПРАЦЮВАТИ З ТЕКСТАМИ ПЕРЕКЛАДАМИ.....	138
Яцкіна Анастасія	
ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»	142
Драган Аліна	
ОСОБЛИВОСТІ ПОЗНАЧЕННЯ СТРАХУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ.....	146
Звягінцева Анастасія	
СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЗВИЩ МЕШКАНЦІВ М. БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКИЙ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	153
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	160

Аманова Азіза
Науковий керівник –
к. філол. н., доцент Карабута О. П.

СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА НЕОЛОГІЗОВАНОЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ У ЗМІ

Зміна життєвих пріоритетів, на які впливають політичні та економічні чинники, а також основні напрямки розвитку держави на сучасному етапі знаходять своє відображення у мові. Особливо ця тенденція проявляється в ЗМІ, де відображається ставлення суспільства до соціально-економічних і політичних перетворень у повному обсязі. Одним із найважливіших джерел розвитку словникового складу мови взагалі та СПЛ зокрема є номінативна діяльність мовців. Потреба в нових словах зумовлюється насамперед позамовними чинниками, зокрема соціальними та політичними змінами в суспільстві, розвитком науки, техніки, духовної культури тощо.

Сьогодні можна виокремити найбільш актуальні причини іншомовних запозичень і виникнення нових слів:

1) вони виникають як найменування нової реалії, нового предмета, що з'явився у суспільному житті, наприклад: *арт-банкінг, бренд, імідж, маркетинг, моніторинг, піар*;

2) нові слова означають явища, які і раніше були притаманні для життя суспільства, проте не мали відповідного позначення, оскільки їх існування замовчувалося. Це слова на зразок *відмовник, мафія, тренд, тіньовик*;

3) нове слово є більш зручним поясненням того, що раніше називалося словосполученням (*опція – вибір, рейтинг – показник оцінки чиеї-небудь діяльності, шипінговий – кораблебудівний*);

4) нові слова виникають унаслідок необхідності підкреслити часткові зміни соціальної ролі предмета в змінному соціумі (*офіс* – контора, службове приміщення, *ощадбанк* – насамперед ощадна каса);

5) запозичення нових слів зумовлене впливом іноземної культури, насамперед модою на іншомовні слова (*індустрія* – промисловість).

Сучасна політична комунікація також розширює межі семантичної деривації за рахунок прийомів мовної гри, внаслідок якої утворюються нові слова: *атошник, вишиватник, Даунбас, ЄнаКІІВе, йовбак, карусельник, кіборг, колорад, кримнаш, Луганда, новорос, правосеки, путінізм, рашист, тітушка* тощо. О. Л. Кирилюк наголошує на домінантній ролі «психологічних чинників та мотиваційних ознак» у творенні новітніх неологізмів та okazіоналізмів.

Крім окремих лексем, неологізація політичного дискурсу здійснюється і за рахунок утворення нової фразеології, що здебільшого становить двокомпонентні сполучення слів, утворені за моделлю повного узгодження з атрибутивними відношеннями «субстантив + ад'єктив» (понад 80%), наприклад: *аваківська реформа, ввічливі люди, гібридна війна, зелені чоловічки, мінський протокол*.

Важливим для української суспільно-політичної лексики є денотативно-конотативно переорієнтовані одиниці. Маємо на увазі таку зміну вживання слів, коли лексеми, що раніше означали зарубіжну дійсність, починають використовуватися для номінації українського життя. Назване явище тісно пов'язане зі зміною ідеологічних конотацій, оскільки у процесі перенесення західних реалій і понять на сучасний український ґрунт одночасно змінювалась оцінність багатьох із них [3, с. 131]. У новітні часи переорієнтована лексика значно розширила свої функції і охопила такі сфери, як економіку (*акциз, банкір, біржа, менеджер*), політику і ідеологію (*електорат, імпичмент, інаугурація/інавгурація, лобі, страйк*), науку, освіту й виховання, адміністративне управління, керівництво тощо.

До інтралінгвальних причин появи запозичень традиційно зараховують: 1) потребу в засобах номінації; 2) потребу в додаткових експресивних засобах; 3) тенденцію до уникнення надмірної полісемії власне українського слова, спрощення його семантичної структури; 4) тенденцію до усунення омонімії; 5) необхідність усунути відмінності в мовних картинах світу двох мов і заповнити відсутні ланки в лексичній системі, яка запозичує (зокрема поповнення новими лексичними одиницями термінологічних систем у мові-реципієнті, що традиційно складаються з номінацій-запозичень однієї мови-джерела); 6) заміну двочленного найменування питомої мови одночленним; 7) уточнення або деталізацію відповідних понять; 8) диференціацію слів за сферами вживання; 9) тенденцію до утворення ряду структурно аналогічних слів чи існування класу слів, структурно однотипних із запозиченою лексичною одиницею; 10) потребу в соціальному протиставленні окремих груп або мовців докільку або ідентифікації членів соціальної групи [4, с. 249].

Стосовно розвитку української мови, то для сучасного етапу характерна тенденція щодо створення власної лексичної системи. У мові ЗМІ простежується відновлення функціонування давніх запозичень з англійської, що нерідко зумовлене модою й естетичними смаками та уподобаннями, впливом мовної практики української діаспори, намаганням уникнути російських слів і форм або запозичень за посередництвом цієї мови.

На сьогодні відбулося своєрідне «збільшення» ролі української мови в комунікативному просторі, розширення її функцій, збагачення структурних засобів. Але цей процес, на жаль, супроводять і небажані явища: лібералізація норми, зниження рівня культури мови в окремих сферах комунікації. За збільшенням кількості не встигає якість. Можливо, через деякий час пріоритетними стануть зусилля, спрямовані на нормативну стабілізацію мови. Але все ж було природнішим, коли б збільшення кількості

супроводжувалось одночасним зміцненням нормативності мови або, принаймні, збереженням того нормативного рівня, якого вона вже досягла за попередній період розвитку. Насамперед викликає стурбованість процес тотального вживання іншомовних слів, коли існують власні назви для передачі відповідних понять (*брифінг – зустріч, дивіденд – прибуток, зиск; презентація – показ, ознайомлення; шоп – магазин; ноу-хау – знання, досвід*) [1, с.103].

У сучасному українському суспільстві відбулися зміни щодо ставлення до політичних та економічних перетворень в державі, що є причиною політичної нестабільності у країні. Наприклад, на сьогодні в мові ЗМІ простежується тенденція негативного ставлення до політичного життя, тому з'являються новотвори, які характеризують політичну ситуацію у певному ракурсі [2, с. 10]. Усе частіше іншомовні елементи набувають додаткових стилістичних ознак, за допомогою яких окреслюється ставлення суспільства до політичних та економічних перетворень у державі. Англійські запозичення поступово отримують ознаки негативного забарвлення. Так, у мові українських ЗМІ з'являються такі оцінки суспільно-політичного життя країни: *в'язні тендерного бізнесу, країна ріелтерів і банкірів, кривавий бізнес* тощо.

Література

1. Крючкова Т. Особливості формування і розвитку суспільно-політичної лексики і термінології / Тетяна Крючкова. – М. : Наука, 1989. – 152 с.
2. Нікітіна Н. Українська мова на телебаченні / Ніна Нікітіна // Дивослово. – 2004. – № 12. – С. 7–24.
3. Панько Т. Проблеми вивчення соціально-економічних термінів слов'янських мов / Таміла Панько // Проблеми слов'нознавства. – Львів : Вища школа, 1978. – 254 с.
4. Стишов О. Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації) / Олександр Стишов. – К. : КНЛУ, 2003. – 388 с.

Банарюк Юлія
Науковий керівник –
к. філол. н., доцент Гайдаєнко І.В.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ З ДОМІНАНТОЮ
«ЖІНКА» У ТВОРІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА
«СОЛО ДЛЯ СОЛОМІЇ»

На початку ХХІ століття у праці лінгвістів міцно увійшов термін «поле». Лексико-семантичне поле – сукупність значень, кожне з яких утілюється в мові на рівні лексико-семантичного варіанта лексеми. Це складана структура, що містить низку елементів, пов'язаних між собою системними відношеннями.

Лексико-семантичне поле «жінка» є одним із найбільш актуалізованих у сучасній українській прозі. Серед найчастотніших його реалізаторів виділяємо лексеми, що відтворюють образи **матері, дівчини, Поезії, Музи**. Вони, свого часу, утворюють власні мікропарадигми: *мати — мама, праматір, ненька, Богородиця, Божя Мати, мадонна; дівчина — дівчинка, юна жінка, доня, лялечка, юнка, діва, дівчисько* тощо.

Важливим аспектом сучасного мовознавства є положення про системність лексичного складу української мови й розуміння значення слова як багатокомпонентної мікросистеми. Наше дослідження дає змогу більше розкрити лексико-семантичну функціональність лексеми «жінка».

Мета статті полягає в характеристиці вербалізаторів лексем «жінка» та опис лексико-семантичної класифікації груп данного поля.

Лексико-семантичне поняття «жінка» у його лексичному втіленні являє собою поля, згруповані за принципом функціонально-семантичної спільності, у яких подано більш вузьку сигментацію дійсності. При проведенні аналізу поняття «жінка» враховується те, що лексична система є лише

частиною вербалізованої сфери, для репрезентації якої існують різні способи: від окремих лексем, фразеологічних сполучень, вільних словосполучень і речень висловлювань, що несуть типові пропозиції до текстів.

Аналіз роману Володимира Лиса дозволяє зробити висновок про те, що структура лексико-семантичного поля «жінка» може бути представлена у вигляді сукупності семантичних зон, вилучених з ядра, вираженого лексемою «жінка»: «жінка-особа» і «жінка-дружина». При аналізі ми врахували, що постійні зміни в суспільно-політичному житті впливають на якісний склад семантичних зон, унаслідок чого вони вбирають у себе нові мовні факти.

У ході нашого дослідження ми змогли виділити 5 семантичних груп поняття «жінка» та фрейми, які йому відповідають:

а) загальні назви: *дивчєта, дівка, дівча, відьма, ворожка, знахарка, господияня, кохана.*

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «дивчєта».

І наступної миті зрозуміла – хто. Степан, Степанко, Степусько, Степурчик – по-різному кликали його дивчєта.

В аналізованому контексті фрейм «дивчєта» репрезентує узагальнений образ групи дівчат. Автор доводить, що людина яка говорить, розмовляє суржиком та вживає русизм. Поданий фрейм уведений у текст, щоб додати колориту розповіді.

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «дівка».

-Дівка,- звістила весело і трохи стомлено Рипина породіллі, виснаженій довгими пологами, те, що Соломія і сама знала [1, с.23].

У поданому контексті фрейм «дівка» репрезентує слово «донька», автор уживає його щоб уникнути повторів.

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «дівча».

Ось-ось дівча простягне руку, і хлопчикові стане тепло.

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «відьма»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «ворожка»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «знахарка»

*Дехто вважав її **відьмою**, а не просто **ворожкою і знахаркою**.....*

Поданим фреймом автор підтверджує її приналежність до демонічної істоти.

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «господиня»

*З вицвілих очей **господині**, коли підвела їх до гості, раптом проглянула така бездонна далечінь, що Соломії зробилося лячно.*

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «кохана»

*Перед від'їздом на фронт навідався на два дні до **коханої**.*

У наведеному реченні фрейм «кохана» можна проаналізувати у двох значеннях, як пестливе звертання та вказівку на відношення чоловіка до жінки.

б) назви за сімейним станом: *дочка, невістка, жона, свекруха, мама, бабуся, родичка*

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «дочка»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «невістка»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «жона»

*Народилася **дочка** Соломії Троцюк, Зозуликів **невістки**, **жони** їхнього сина Антона, мешканки поліського села Загоряни [1, с.13].*

У наведеному контексті для з'ясування родинних зв'язків автор уживає фрейми «дочка», «невістка» та «жона». Фрейм «жона» - це народно-поетична, розмовна, рідко вживана форма лексеми «жінка», автор застосував її для колоритизації мови [2, с. 543].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «бабуся»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «родичка»

***Бабуся?** То було як грім з ясного неба серед сонячного весняного ранку.*

***Бабуся?** Певно, якась **родичка**... Хоча звідки їй узятися? [1, с. 26].*

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «свекруха»

У цьому реченні фрейм «бабуся» характеризує узагальнений образ. Повтор фрейму «бабуся» та фрейм «родичка» свідчить про збентеження героїні.

На дворі її гукнула свекруха: «Куди ти, Соломко?»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «мама»

– Розуміє? Як то? – дивувалася було майбутня мама.

в) власні імена: *Діва Марія, Матір Божа, Пречиста, Матінка Марія, Соломія, Соломка, Соломинка*

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «Матір Божа»

- Отож на мені, а Господу і Матері Божей декуй, - сказала Луциха. - З їхньої волі тобі буде даровано дитя [1, с.19].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «Діва Марія»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «Пречиста»

Хочемо Марією назвати. На честь пресвятої Діви Марії. У котрої завтра іменини. І Пречистої [1, с. 25].

Лексико-семантичне поле «жінка» - фрейм «Матінка Марія»

-Вельми мені кортить знати, Матінко Маріє,- шептала Соломія. – Вельми кортить, ну не сила ще півроку ждати [1, с.15].

У поданих уривках автор підніс дух релігійної ідеї та репрезентує лексико-семантичне поле «жінка» – фреймами «Матір Божа», «Діва Марія», «Пречиста», «Матінка Марія». У перекладі з санскриту «Діва Марія» означає «світла, чиста», що передбачає «непорочність зачаття». Автор підносить головну героїню, як моральну та Богошанобливу людину. Постать Богородиці – зразок найвищої духовності, і тому не дивно, що головна героїня зверталась саме до неї у своїх молитвах [2, с. 218].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «Соломія, Соломка, Соломинка»

Щедрий вечір, котрий ставив віночок до свята Маланки, привів до хати Троцюків, по-вуличному Зозуликів, перебиранців. А їхній невістці Соломії, яку всі звали Соломкою, а чоловік Антін Соломинкою, подарував цей особливу звістку [1, с.11].

г) назви за рисами характеру: золота дитина, ангелочок,

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «золота дитина»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «ангелочок»

«Золота дитина», - думає Соломія.

-Мені страшно, Антоне, - Соломія. – Занадто вона красива й добра. Начеб ангелочка нам Біг пуслав [1, с. 37].

Фрейм «Золота дитина» кваліфікуємо як метафоричну конструкцію, що уособлює доброту, вихованість, порядність, процьовитість.

д) назви за зовнішністю: обличчя, врода , очі, волосся, тіло.

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «вродливіша»

-Ти вродливіша – раз [1, с. 192].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «справжня красуня»

Дуже швидко й рано, ще й року донці не було, Соломія зрозуміла що її диводивне росте справжньою красунею [1, с.29].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «вродлива, прекрасна, найкрасивіша»

Вони терпеливо чекали, доки ця дівчина- вродлива, як цей світ, прекрасна , як сонце, як небо, як найкрасивіший цвіт на землі – дозріє, аби ввійти до котрогось із них у хату господинею [1, с. 52].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «кучерявий янгол»

У отворі дверей в сяйві літнього сонця стояв маленький кучерявий янгол [1, с. 39].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «світло-пшеничний»

Соломії йшов п'ятнадцятий рік, вона виросла вже у вельми гарне дівча. Волося з білого стало світло-пшеничним [1, с.52].

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «хоч куди»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «тілиста»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «худа»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «маківки»

Лексико-семантичне поле «жінка» – фрейм «лисички»

Проте Руфина дівка хоч куди- не тілиста але й не худа, на лиці дві маківки зі щік виглядають, а з очей – дві хитрі лисички [1, с. 50].

Розкриття духовних якостей жінки у творі свідчить про зміну її соціального статусу в суспільстві, де вона сприймається як смілива, вольова, розумна, рішуча, така, що прагне всього добиватися самостійно і досягати лише вершин у своїх починаннях.

Отже, найвагомими деталями у репрезентації лексем «жінки» в романі Володимира Лиса «Соло для Соломії» виявилися обличчя, тіло, очі, волосся, сімейний стан, загальні та власні назви, риси характеру.

Література

1. Лис В.С. Соло для Соломії [Текст] / В.С. Лис. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015.-368 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] : 250000/ В'ячеслав Тимофійович Бусел.-Київ : Перун, 2005. – 1728с.

Безпальченко Ольга

Науковий керівник –

к. філ. н., проф. Гайдаєнко І. В.

НАЙМЕНУВАННЯ ЖІНОК У ФОЛЬКЛОРНИХ ТВОРАХ: СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Фольклор – велике надбання українського народу. Завдяки йому існує тісний зв'язок між минулим і сучасним, він є скарбницею сталих народних

звичаїв і стимулятором їх подальшого розвитку. «Головна ознака традиції — не косність, а певний ступінь сталості і неодмінно міцність спадкових зв'язків у розвитку,— пише історик фольклору Б. Путилов.— Традиційність є специфічна форма народного життя, культури, побуту, форма його руху» [5, с.5].

У роботі ми розглянули найменування жіночих персонажів у фольклорних творах, зокрема в українських казках та піснях, представлені апелятивами та власними назвами. Жіночі образи у фольклорі презентовані значно меншою кількістю типів порівняно з чоловічими. Жінка у фольклорі завжди співвідносна з кимось або з чимось – з родиною, суспільним становищем тощо. Визначення її системи координат визначається передовсім у номінації. Беззаперечним є факт, що фольклорна спадщина як надбання окремого народу послуговується назвами, які поширені у його культурі.

Актуальність нашої роботи полягає в тому, що незважаючи на достатню велику кількість праць у яких відображено проблеми фольклору, аспект функціонування найменувань на позначення поняття жінка у досліджуваних тестах не набуло висвітлення, тому вважаємо за необхідне простежити використання вказаних вище мовних одиниць у текстах фольклору.

Предметом дослідження є найменування жінок у творах та їх лінгво-стилістичні функції.

Мета нашої статті – проаналізувати особливості називання жіночих персонажів в фольклорних текстах, визначити семантико-функціональні особливості досліджуваних власних назв.

У нашому дослідженні розглянемо називання жіночих персонажів у текстах українських народних казок, представлене апелятивами та власними назвами.

Найменування жінок в українському фольклорі, зокрема у народних піснях, також було досліджено у нашій роботі. Це дуже давній

і складний образ, який відображає міфологічні уявлення про роль та місце жінки у первісному світі.

Ми проаналізували номінації жінки, що вживаються в текстах українських народних пісень різних жанрово-тематичних груп. За сукупністю прямих, непрямих, фразеологічних, синонімічних та антонімічних номінацій визначено домінанти та складники з тими чи тими нашаруваннями образної та емоційно-оцінної семантики. З'ясовано, що номінація є невід'ємним засобом для фіксації та репрезентації в народнопісенних текстах національно-культурних стереотипів. Для аналізу семантики мовних одиниць залучено матеріали академічних словників. Основними семами значенням лексеми жінка є «доросла» та «особа жіночої статі», «незаміжня» або «заміжня», які є підставою для реконструкції національно-культурних стереотипів образу жінки у свідомості українців, що зафіксовані в текстах народних пісень. У академічних словниках поміток щодо територіального вживання лексеми жінка немає. На підставі цього можна стверджувати, що ця лексема поширена в різних варіантах на території всіх основних діалектів та груп говірок, говорів, і це дає підставу використовувати записи текстів українських народних пісень з різних регіонів України. Лексема *жінка* відзначається невисокою частотністю вживання в текстах аналізованих пісень. Натомість *дівчина, молодиця, жінка, баба, мати, дочка, сестра, невістка, наречена, дружина, покритка, вдова* є високочастотним. На цій основі можна виділити різні семантичні групи лексем на познання поняття *жінка*. Наприклад, за віковою характеристикою нами виокремлено 12 груп:

1. Лексико-семантична група «молода незаміжня жінка» в народних піснях представлена 10 лексико-семантичними підгрупами, що утворюють розгалужений синонімічний ряд: 1) *дівчина – дівчина; діва* (заст., поет.); *дівця / дєвіца* (заст., нар.-поет.); *красовиця* (діал., красуня): *Добрий вечір, дівчино, чия ти?; 2) молодичина – молодичина: (...) нехай же я погуляю з*

молодичиною; 3) челядина – челядь (заст.); челядина (діал.): *Ой тепер же я Не дівка (...) та й не челядина*; 4) панна – панна (заст.); панянка /панєнка (розм., заст.): *Ішла панна через двір, (...) На ній сукня в десять піл*; 5) царівна, королівна – царівна (розм.) королівна / каральовна / крілівна / крулівна: *Я не царівна, не королівна. Батькова дочка, як паняночка*; 6) любя, кохана – любов (перен.), любя (діал.), любка (розм.), любчина, полюбовниця (розм.); кохання, закохання (рідко), коханка; мила: *Оженися, мій синочку, візьми собі любку*; 7) подруга – подруга; подружина (діал.); товаришка (подруга); посестра (подруга); дружка (подруга): *Як побачиш, подружино, – Поклонися низько*; 8) обрядові назви дівчини – подоляночка (зменш.-пестл.); рогуленька (етн.); гагілка, ягілочка: *Ой ти, рогуленько будь собі й малесенька*; 9) негативно забарвлені назви дівчини – дрімля (перен., розм.); дрема; ледащо (зневаж.); заморока (перен.); зрадниця: *Чого, дрема, довго спала, Чом починка не напярала?*; 10) контекстуальні синоніми – сонце; місяць; зірка, зоря, зорочка, зіронька, зірочка (назви небесних світил, тіл); вода, водичка; криниця, криничка (назви природних стихій); пташечка; галонька, галочка; голубка, голубонька, голубиця; зозуля, зозуленька; ластівка, ластівочка, ластувойка; лебідочка; нава, навочка, навка, навонька; гуси; вутка, вутінка, утинка, вутя, качечки; перепілочка, перепілонька, перепеличенька (назви птахів); лиска; кунка, куночка; овечка, ярка; туриця; (назви тварин); рибка, рибчина, шука-рибонька (назви водних тварин); квітка; троянда, рожя; рута, рутонька; жито, пшеничка, пшениченька; травичка (назви рослин та їх частин); береза; вишенька, черешенька; калина; ліщина; сосонка (назви дерев); серце, серденько, серденя, серденятко (назви органів людського тіла); кришталь (назви речовин): *Ой пий, коню, цю водичку, Вона ключевая, Люби, козак, цю дівчину, Вона молодая.*

2. Лексико-семантична група «молода заміжня жінка»

в народнопісенних текстах представлена однією лексемою *молодиця*:

Ой молодая молодице, Вийди до нас на вулицю, Винеси нам купайлицю!

3. Лексико-семантична група «доросла заміжня жінка»

складається з чотирьох лексико-семантичних підгруп: 1) *жінка – жінка*: *Ой покажи, кізо, Як жінки скачуть*; 2) *пані – пані, пан/ня* (розм.): *А в тім дворі красна паня*; 3) *господиня – господиня / гуспудиня* (діал.); *господарка; газдиня* (діал.); *хазяйка*: *Наші госпудині рано встали*; 4) *кума – кума*: (...) *Пійди до куми, огню набери, Із серця печаль з кумою розділи!*

4. Лексико-семантична група «жінка похилого віку»

складається з однієї лексеми *баба*: *Возрадуються діти маленькі і баби старенькі*. Назви жінки за родинними стосунками та свояцтвом пройшли довгий і складний шлях розвитку. Їх основу утворюють праслов'янські слова, які збереглися в усіх сучасних слов'янських мовах і є активно вживаними. Серед назв спорідненості по прямій лінії у народних піснях найчастотнішими є назви матері, дочки.

5. Лексико-семантична група «мати»

представлена в пісенних текстах трьома підгрупами: 1) «*рідна мати*» – *мати, матір* (заст., уроч.), *мама* (ласкаве), *мамка* (розм.), *матка* (діал.), *матоха, мацоха* (діал.); *паніматка* (заст.); *неня* (пестл.), *жона* (мати); *порадниця; чарівниця* (заст., у знач. рідна мати); *розлучниця* (розм., у знач. рідна мати): *Десь поїхав на чужину, (...), Свою рідну стару матір навіки покинув*; 2) «*нерідна мати*» – *мачуха, нерідна мати* (словосполучення *нерідна мати* вживалося у піснях і як назва рідної матері, яка не пускала на вечорниці, віддавала заміж за нелюба): *Поки ж ми мачухи не знали, не знали, То до одного столика сідали, сідали*; 3) «*чужа мати*»: 1) *свекруха / свекроха; свекрухна* (діал.), *свекрушина* (діал.); *чужа мати, нерідна мати, чужа чужина (свекруха)*: *Білила, білила і ще лебеділа. Чужій матинці, проте, не вгодила*; 2) *теща*: (...) *Я ж тещами*

перебираю, Котора багата, я за тещу маю; 3) **сваха**: *Моя мамка твою матір не хоче за сваху*; 4) **баба**: *В нашої баби добрая душа*.

6. Лексико-семантична група «дочка» представлена в пісенних текстах двома підгрупами: 1) дитина – дитина: *У садочку під калиною Плаче батько за дитиною*; 2) дочка – *дочка / дачка / дочер, доч, донька* (розм.); *цурка; падчерка* (падчїрка); *робітниця* (у знач. дочка); *полїтниця* (розм., заст., у знач. дочка); *ключниця* (заст., у знач. дочка); *розлучниця* (розм., у знач. дочка): *Прилетїв сокол Із чужих сторон До дочки моєї*.

7. Лексико-семантична група «сестра» представлена в пісенних текстах двома підгрупами: 1) сестра (рїдна) – сестра: *Через свою мамку, Через рїдні сестри Не можу Марусю Додому привести*; 2) зовиця (сестра чоловіка) – зовиця: *Ходила обїдять, Зовицю одвідать*.

8. Лексико-семантична група «невістка» – *невістка; невіхна* (розм., діал., невістка); *невіста* (розм., діал., невістка); *невірна; дївка* (у знач. невістка); *отецькая дитина* (у знач. невістка); *молодиченька* (у знач. невістка); *жаданка* (у знач. невістка); *паняночка* (у знач. невістка); *хазяйка* (у знач. невістка); *наймичка* (у знач. невістка); *слуга* (у знач. невістка); *ключниця* (у знач. невістка); *робітниця / неробїтниця* (у знач. невістка); *пряха / непряха* (у знач. невістка); *ткаха / неткаха* (у знач. невістка); *ледащо* (у знач. невістка); *непривїтниця* (у знач. невістка); *пасмурниця* (у знач. невістка); *зеленуха* (у знач. невістка); *клеветуха* (у знач. невістка); *медведиця* (у знач. невістка): *Чи була, мати, звістка, Що прийде невістка, (...) Отецька дитина*. За сімейним станом (соціальною роллю) виокремлено чотири групи.

9. Лексико-семантична група «наречена» – *молода; молодуха* (діал.); *княгиня* (етн.); *невіста* (діал.); *покриванка, покриватка* (діал.), *покривальниця; покривайниця*: *Хвалилася княгиня, Що дарїв повна скриня*.

10. Лексико-семантична група «дружина» – *дружина; жінка; жона* (нар.-поет.), *жена* (діал.); *жонка* (діал.); *жуонка* (діал.); *невіста* (розм., діал., у знач. дружина); *дівка* (розм., у знач. дружина), *дєвочка* (у знач. дружина); *замужята* (у знач. дружина); *коханка* (у знач. дружина); *баба* (у знач. дружина); *слуга* (у знач. дружина); *негідниця* (у знач. дружина): *Вона йому, молодому, Дружиною буде.*

11. Лексико-семантична група «покритка» – *поговірка* (розм. у знач. покритка); *вдова* (у знач. покритка); *дівчинонька* (нар. - поет., пестл. у знач. покритка); *ані дівка, ані жінка* (у знач. покритка), *ні жінка, ні дівка* (у знач. покритка), *не дівчина, не вдова* (у знач. покритка): *Ой тепер же я ні жінка, ні дівка, тепер же я, молоденька, поговірка.*

12. Лексико-семантична група «вдова» – *вдовиця, одовиця* (діал.); *галка, нава, перепілка; бистра річка; лугова вода* (контекстуальні синоніми): *Зашуміла зелена дуброва, Заплакала молода удова.*

Найчисельнішою за кількістю пестливих форм із проаналізованих лексико-семантичних груп є номени: 1) *мати* (30) – *матінка, матенька, матьонка, матюнка, матюненька, матюночка, матінонька, матіночка* (пестл.), *матічка, матонька* (пестл.), *матойка, матуленька, матуся* (пестл.), *матусенька* (пестл.), *матушка; маменька, мамі/ічка, мамойка, мамочка* (пестл.), *мамуня* (пестл.), *мамуниця* (пестл.), *мамуницуня, мамунейка, мамуненька, мамуся* (пестл.), *мамця* (пестл.), *мамцейка; паніматочка* (заст., пестл.); *ненька* (пестл.), *ненечка* (пестл.); найбільше похідних форм виникло на основі лексеми *мати*: *Кряче ворон, кряче, Матусенька плаче*; 2) *дівчина* (15) – *дівчинонька* (нар.-поет., пестл.), *дівчинойка, дівчиночка; дівча / дівчя* (зменш.-пестл.), *дівчатко* (розм.), *дівчатонька* (нар.-поет.), *дівчаточка* (пестл.); *дєвочка* (зменш.-пестл.), *дівчонка, дівонька* (нар.-поет., пестл.), *чарівниченька* (зменш.-пестл.): *Соснова кладочка лежала, лежала; По ній дівчинонька ходжала*; 3) *господиня* (10) – *госпося* (пестл.); *господинейка, господинонька,*

господиночка, господинька (зменш.-пестл.); *господарочка* (пестл.); *г/газдинонька, г/газдинойка, г/газдиночка, г/газдинька* (діал., пестл.); *хазяєчка* (зменш.-пестл.): *Я в газдиненьки, красенько в неї*; 4) дочка (9) – *дочечка* (зменш.-пестл.); *доня* (пестл.), *донечка* (зменш.-пестл.), *донецька, доненька* (зменш.-пестл.); *донька, донечка; одиначенька; цурочка: Ходи, донейко, дододомойку, (...) Прийшли до тебе добрії люди*; 5) дружина (8) – *дружинька* (поет., пестл.), *дружиночка; жінонька, жіночка* (зменш.- пестл.); *жононька, жоночка; жонухна; жонушка*; 6) невістка (4) – *невістиця, невістонька* (пестл., зневаж.), *невісточка* (пестл., зневаж.); *невіхнонька: Ой а ци ти, невістице, нині приведена.*

Отже, образ жінки в усіх групах маркований переважно позитивно. Серед негативно забарвлених назв жінки – *дрімля, дрема, ледащо, заморока, зрадниця, неробітниця, некукібниця* тощо. Зафіксовано лише 1 пейоратив свекрушище (зневаж.; утворений за допомогою суфікса згрубілості *-иц-*) у лексико-семантичній підгрупі чужа мати.

Функціонування жіночих найменувань в українському фольклорі представлено низкою лексем, аналіз яких дає змогу заглибитися в історію та культуру попередніх поколінь, з'ясувати умови життя жінки пройдешніх століть, ставлення до неї оточення, розкриває широку панораму народного життя протягом століть.

Література

1. Васильев Л. Современная лингвистическая семантика / Л. Васильев. – Москва : Высшая школа, 1990. – 175 с.
2. Грінченко. Словарь української мови / Грінченко. – Киев : Вид-во Акад. наук УРСР, 1958.
3. Збірник пісень “Українське народне багатоголосся” – Харків : Просвіта, 1973. – 130 с. – (1973).
4. Народні казки зі збірки Івана Рудченка «Народні казки». – К., 2002.
5. Путилов Б. Н. Фольклор и народная культура / Б. Путилов. – Санкт-

Петербург : Наука, 1994. – 270 с.

6. Трійняк І. Словник українських імен / І. Трійняк. – Київ : «Довіра», 2005. – 507 с.

Бикова Наталя, Чаусенко Вікторія
Науковий керівник –
к. пед. наук, доцент Бородіна Н.С.

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАВЧАННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ШКОЛІ

Модернізація сучасної освіти вимагає технологічного підходу до уроку української мови, який дає можливість будувати такий навчальний процес, який би відповідав змісту, меті й навчальним цілям, що ставить перед собою й учнями вчитель відповідно до вимог чинної програми та Державного стандарту мовної освіти.

Сьогодні більшість учених схиляється до думки, що технології навчання та їх реалізація в навчальному процесі середньої школи є важливим фактором підвищення якості й ефективності освіти. Технологія – це сукупність знань, відомостей про послідовність окремих операцій у процесі виробництва чого-небудь. Зокрема, у сфері освіти існує таке поняття як «педагогічна технологія» – система, яку застосовують у педагогічному навчальному просторі і яка складається з набору чітко визначених відповідно до етапів навчальної діяльності методів, прийомів, принципів і засобів роботи [3, с. 42].

Технологія сучасного уроку є необхідною ланкою схеми учень – технологія – вчитель, за якої вчитель стає педагогом-технологом (майстром педагогічної справи), а учень стає активним учасником процесу навчання [1, с. 92].

Технологізація сучасного уроку мови полягає в тому, що він вимагає постійного зв'язку вчителя й учнів, створює сприятливі умови для розвитку творчості школярів, дає змогу застосовувати активні й інтерактивні моделі навчання, сприяє формуванню мовної особистості. Відповідно, ключовими вважаємо такі критерії сучасного уроку: розвивальний потенціал уроку, використання активних методів і засобів навчання, інтерактивне навчання, методичне забезпечення уроків сучасними технологіями, творчий потенціал уроку [4, с. 55–57].

Актуальним це питання є й на сьогодні. Ідеальний випускник сучасної школи – це особистість не тільки й не стільки з енциклопедичною розвиненою пам'яттю, а і з гнучким розумом та швидкою реакцією на все нове, здатна продовжувати своє навчання все подальше життя відповідно до соціальних, професійних, моральних тощо потреб, самостійно обираючи джерела пошуку нових знань та методи їх опрацювання й формування на основі їх вмінь і навичок.. «Однією з найсерйозніших хиб нашої шкільної практики є те, що, навчаючи дітей, працює переважно вчитель» – писав В. О. Сухомлинський. Саме тому в школі, декларованій в Концепції нової української школи, учень повинен виступати не як об'єкт навчально-виховного процесу, а як насамперед творець свого майбутнього. У зв'язку зі стрімким розвитком інформаційно-комунікаційних технологій суттєво змінюються сьогодні підходи організації та проведення навчальної роботи з української мови в школі.

Для технологізованого навчання обов'язковим є постійний зворотний зв'язок між учителем та учнем, тому важливе місце в технології сучасного уроку відводиться саме інтерактивному навчанню. «Інтерактивний» (від англ. «inter» – взаємний і «act» – діяти) – здатний до взаємодії, діалогу. Інтерактивне навчання – специфічна форма організації пізнавальної діяльності, що має передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну

спроможність. Як свідчать наукові дослідження, інтерактивними прийнято називати методи та засоби, що забезпечують безперервну діалогову взаємодію суб'єктів освітнього процесу: учителя з учнями, учителя з окремим учнем або групою учнів, учня з учнем, групи учнів із групою учнів.

Головна риса інтерактивного навчання — використання школярами власного досвіду під час розв'язання проблемних питань. Їм надається максимальна свобода розумової діяльності при побудові логічних ланцюгів. Використання технологій інтерактивного навчання значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє високому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку особистості, можливістю думати, творити.

«Сутність інтерактивного навчання, – стверджують Н. Побірченко та Г. Коберник, – полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання» [5, с. 4]. Інтерактивність мовної освіти сприяє формуванню як предметних умінь і навичок, так і загальнонавчальних, виробленню життєвих цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, розвитку комунікативних якостей особистості. Така технологія, як стверджують дослідники, передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем на основі аналізу відповідної навчальної ситуації і виключає домінування одного учасника навчального процесу над іншим, однієї думки над іншою. Тому під час такого навчання учні вчаться демократично спілкуватися з іншими людьми, критично й творчо мислити, приймати обґрунтовані рішення. При цьому до роботи залучаються всі учасники процесу, які працюють у групах в обладнаному класі за підготовленим заздалегідь учителем матеріалом, із дотриманням процедури й регламенту, в атмосфері довіри [2, с. 131].

Зміст і мета інтерактивних технологій визначаються положенням про активну взаємодію (інтерацію) між основними учасниками навчального процесу – вчителем та учнями на уроках української мови в школі. Важливими за умов реалізації інтерактивної технології є принцип діалогізації та комунікативної спрямованості, покликані забезпечити оптимальну орієнтацію учнів та засвоєння мови, спираючись на матеріал, дібраний учителем з урахуванням цілей сформувати стійку мотивацію в учнів [3, с. 49].

Сучасні дослідники широко вивчають можливості використання інформаційно-комунікаційних технологій у навчально-виховному процесі. Зокрема, проблеми використання ІКТ у школі відображені у працях таких учених, як А. Кравченко, О. Палка, Д. Рождественська, О. Семенов, Н. Сороко, Б. Шуневич та ін. Сьогодні вчені дотримуються тієї думки, що інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) – це технології, що базуються на використанні телекомунікацій (телефонних ліній і бездротових з'єднань), комп'ютерів, підпрограмного та програмного забезпечення, накопичувальних і аудіовізуальних систем, що дозволяють користувачам створювати, одержувати доступ, зберігати, передавати і змінювати інформацію.

Спостереження за уроками української мови дало змогу дійти висновку, що застосування ІКТ при вивченні мови має свої особливості. Виходимо з того, що інтерактивне навчання передбачає, як мінімум, три види діяльності: фізичну (зміна розташування у класі, говоріння, слухання, письмо); соціальну (обмін думками, враженнями, постановка запитань, відповіді на них); пізнавальну (внесення доповнень, самостійний пошук шляхів розв'язання проблеми).

Лише за умови, що всі три види активності будуть взаємопов'язані й різноманітні, інтерактивне навчання буде ефективнішим. Ефективність залежить також від системності й систематичності. Системність передбачає охоплення всіх сторін навчального процесу, має логіку, структуру, йде від

простішого до складнішого. Використання ІКТ допомагає удосконалити процес вивчення української мови з використанням мультимедії, дослідити та описати засоби використання інтерактивної дошки при вивченні української мови в навчальних закладах. Успішне використання цих технологій ставить нові вимоги до професійної майстерності викладача.

Інтерактивне навчання, як будь-що в нашому житті, має свої переваги та недоліки.

Таким чином, до переваг ІКТ на уроках мови можемо віднести:

1. Можливість розширення пізнавального потенціалу учнів та їх самостійності, зокрема при здобуванні, аналізі та застосуванні інформації.

2. Перенесення умінь і навичок, набутих на уроці з одного предмета, на уроки з інших предметів та в позашкільний простір.

3. Зацікавленість учнів процесом інтерактивних вправ (тобто глибока внутрішня мотивація).

4. Проведення інтерактивних уроків є для вчителя стимулом, адже на такому уроці педагог повніше розкривається перед учнями як організатор, консультант, інтелектуал, творча особистість.

5. Забезпечує демократизацію навчально-виховного процесу на основі рівноправного партнерства між учителем і учнями та в межах учнівського колективу.

6. Учні приймають рішення, мають можливість спілкуватися, розвивати комунікативні навички.

7. Школярі, що самі спробували себе у ролі вчителя, з більшою повагою ставляться до педагога.

8. На інтерактивних уроках менше часу витрачається на подолання проблемних питань з дисципліни.

Оскільки вітчизняна школа накопичила достатній практичний досвід використання ІКТ на уроках української мови, можна визначити й недоліки інтерактивного навчання:

1. Учням важко зосередитися на змісті матеріалу, адже інтерактивні вправи потребують від них постійного виконання багатьох дій та операцій, насичені розважальними прийомами та засобами.

2. На вивчення порівняно невеликого обсягу інформації витрачається значний час.

3. Контроль за обсягом і глибиною засвоєння знань опосередкований, персональний же контроль потребує значної підготовки й часу.

4. Слабкий зворотний зв'язок.

5. Майже завжди є потреба подальшої корекції знань, умінь і навичок учнів.

6. Важко налагодити взаємонавчання як постійно діючий механізм.

Науково-педагогічна література подає безліч різноманітних мультимедійних жанрів: блок-тема, медіа-урок, самодиктант, тестові завдання, медіа-проект, медіа-твори, творчі презентації, віртуальні екскурсії, медіа-експресії, динамічні таблиці, статичні таблиці.

Отже, сучасними педагогами активно використовуються інтерактивні прийоми та технології навчання, але інтерактивний урок не може бути основною моделлю навчання, тому що в його основі лежать інтерактивні методи та прийоми, що дають змогу урізноманітнити, осучаснити урок, але перетворити весь процес навчання в школі сьогодні є, на жаль, досить складним завданням для вчителя. Тому питання необхідності систематичного використання ІКТ на уроках мови досі залишається відкритим.

Література

1. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Левіт, 2009. – 400 с .

2. Нестеренко О.В. Використання інтерактивних технологій на уроках з нестандартними формами організації навчання. 5 клас / О.В. Нестеренко, С.А. Римар // Вивчаємо укр. мову і літературу. – 2013. – № 34–36. – С. 2–10.

3. Остапенко Н. М. Технологія сучасного уроку рідної мови : навч. пос. для студ. вищих навч. закладів / Н.М. Остапенко, Т.В. Симоненко, В.М. Руденко. – К. : «Академія», 2011. – 248 с. – (Альма–матер).

4. Пентиліук М.І. Методика навчання української мови у таблицях і схемах : навч. пос. / М.І.Пентиліук, Т.Г. Окуневич. – Вид. 2-е, випр. і перероб. – К. : Ленвіт, 2010. – 134 с.

5. Побірченко Н. Інтерактивне навчання в системі нових освітніх технологій / Н. Побірченко, Г. Коберник // Початкова школа : науково-методичний журнал. – 2004. – №10. – С. 8–10.

Гузік Руслана

Науковий керівник –

к.пед.н., доцент Окуневич Т.Г.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВИХ ЛЕКСЕМ У РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «РОКСОЛАНА»

Словниковий склад будь-якої мови розподіляють на загальну лексику (слова які вживаються незалежно від місця проживання, професії та способу життя мовців) і лексику обмеженого вжитку, серед якої виділяють діалекти, жаргон та спеціальну (професійну) лексику. Як зазначає В. Балабін: «Військова лексика є особливим видом спеціальної лексики, оскільки в силу специфічного комунікативно-функціонального спрямування вона перебуває на стику двох функційних стилів мови – офіційно-ділового та науково-технічного» [2, с. 254]. Ю.Кочарян вважає, що «військова лексика включає не лише термінологію, до якої належать слова, що вживаються у зв'язку з військовими поняттями, але й емоційно забарвлені елементи військового лексикону, які є у більшості випадків стилістичними синонімами відповідних військових термінів» [5, с. 12].

Ідучи за В. Шевчуком, вважаємо, що «військовий термін – це слово або словосполучення, що використовується для позначення певного спеціального поняття, яке належить до того чи іншого розділу військової науки або до військової техніки» [9, с. 8]. Схоже визначення поняття військового терміну подає і М. Гарбовський, який вважає, що під військовим терміном слід розуміти спеціальне найменування, яке має просту або складну формальну структуру (словосполучення), що співвідноситься з певним поняттям із сфери військової справи (військової науки, техніки, життєдіяльності військ та ін.), в семантичній структурі якого є сема військовий, бойовий [3, с.48].

Однак Г. Стрільківський вважає, що, якщо ми обмежимося лише військовою справою, то повинні будемо визнати, що всередині цієї великої галузі існують багато інших, які можна розглядати як різні самостійні галузі знань або діяльності. Тому не можна говорити про загальне поняття «військовий термін», а слід розрізняти терміни тактичні, організаційні, військово-технічні, терміни, що відносяться до різних родів військ за видами збройних сил тощо. Це різні галузі військового знання і діяльності, для кожної з яких характерна своя термінологія. У межах кожної з цих галузей значення терміна є досить однозначним [7, с. 83].

З точки зору лінгвокраїнознавства В. Артюх зазначає, що військова лексика – це сукупність усіх елементів сфери військового спілкування, що віддзеркалюють вплив культурних, історичних, територіальних, вузькоспеціальних та інших екстралінгвальних факторів, які знаходять свій словесний вияв у конкретних виразах, іноді здатні створити нездоланий лінгвокультурний бар'єр для перекладача [1, с. 12].

Таким чином, існує кілька поглядів щодо визначення поняття «військова лексика». Але головним для розуміння є те, що ця лексика є різновидом спеціальної лексики, і вона певним чином віддзеркалює

вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які необхідно враховувати під час аналізу.

Метою нашої статті є з'ясування ролі військової лексики у художніх творах та розкриття лексико-семантичних особливостей її. Як зазначає Л. Нелюбін, склад сучасної військової лексики не є стабільним. Він постійно змінюється у зв'язку з виходом із вжитку застарілих слів, поповненням новими термінами у процесі реорганізації видів збройних сил, появі нових зразків зброї, військової техніки та нових методів ведення війни.

Військову лексику прийнято поділяти на три основні групи:

- військову термінологію, що позначає поняття, які пов'язані безпосередньо з військовою справою, збройними силами, способами ведення збройної боротьби тощо;

- військово-технічну термінологію, що включає науково-технічні терміни;

- емоційно-забарвлену військову лексику (сленг), представлену словами та сполученнями їх, які часто вживаються в основному в усній розмовній мові військовослужбовців і є фактично стилістичними синонімами відповідних військових термінів [6, с. 13]. Отже, можемо зазначити, що військова лексика є важливим компонентом української мови та має свої особливості вживання.

Проаналізувавши військові лексеми у романі Павла Загребельного «Роксолана», ми дійшли висновку, що лексеми цієї тематики можна класифікувати за певними ознаками. Під час дослідження ми виявили, що всі військові лексеми можна розподілити за семантичними підгрупами на позначення: військових осіб; назв старовинної зброї, військового спорядження і регалій; стратегії або тактики бойових дій, військових операцій.

Оскільки роман широко охоплює часові та просторові відношення не тільки між окремими персонажами, а й між цілими країнами, то в його тексті трапляються слова на позначення військових осіб, що займають різне місце в

ієрархії та мають неоднакове географічне походження. На основі цього ми класифікували їх за такими ознаками:

1) слова, що позначають військових осіб османського походження можна упорядкувати за рангом:

- **падишах (султан)** – титул монарха в деяких країнах Близького і Середнього Сходу, а також особа, що носить цей титул, головнокомандувач країни [8, с. 13]: «...і великий **падишах**, ніби лев, створивши собі пазурі з стріл і лука, став метати в гарбуз стріли випробовування, заохочування і залякування...» [4, с. 46]; «**Султан** вганяв стрілу за стрілою у величезний гарбуз, який бігцем проносили перед ним на високій дерев'яній тичці сховані за земляним насипом чухраї» [4, с. 47];

- **візир** – у мусульманських монархіях титул сановника вищого рангу (аналог міністра), політичного, релігійного або військового радника султана [8, с. 668]: «... та коли старий **візир** не метав стріл, то стурбовані погляди на свого вихованця він метав ще частіше, ніж той стріли, і тепер напружився своїм старим жилавим тілом, мов туго напнута тятива» [4, с. 48];

- **паша** – титул цивільних і військових сановників у Османській імперії [8, с. 348]: «...**паші** й беги, які пустили в хід канчуки, палиці, шаблі, штовхали й штурляли своїх воїнів у спину, пхали їх уперед, як скотину на заріз, а ті впиралися теж, як скотина, воліли гинути навіть від рук своїх бегів, ніж іти проти іспанських мушкетів, які плювали страшною смертю з-за кожного каменя, і проти німецьких мечів, якими ландскнехти різали все живе й мертво, стоячи по коліна в крові, невразливі ні для стріл, ні для ядер, ні для божої кари» [4, с. 306];

- **бег** – титул дрібних феодальних власників або вищих військових чиновників [8, с. 154]: «За **Балі-бегом** мали йти румелійські війська, очолювані великим візирем Ібрагімом (це мала бути перша битва у житті хитрого грека), підтримувані вогнем ста п'ятдесяти гармат» [4, с. 268];

- **спахій** – турецький феодал, що отримував земельні пожалування за несення військової служби [8, с. 455]: *«На нелюдів-спахіїв, що прийшли на війну, не дбаючи про славу османської зброї, а тільки з наміром пожитися»* [4, с. 262];

- **ага** – титул воєначальників, молодший офіцерський чин [8, с. 15]: *«...трохи збентежено поглянув на Сінам-агу, а той, якимось зболено зітхнувши, простягнув руку, показуючи, щоб євнух подав йому довгу бронзову рушницю»* [4, с. 9];

- **дільсіз** – особистий охоронець султана [8, с. 148]: *«Не вирвався йому з грудей крик обурення, нічого не спитав, тільки гнівно показав рукою на ту нахабну стрілу, і дільсізи миттю кинулися шукати винного...»* [4, с. 48];

- **яничар** – солдат регулярної піхоти в Османській імперії [8, с. 646]; *«Тоді яничар з шаблею кинувся на священика і вже замірився, щоб розрубати його, але той затулився хрестом, позадкував до стіни храму, і стіна розступилася і сховала священика»* [4, с. 44];

2) слова, що позначають військових осіб іноземного походження відповідно до їхнього рангу:

- **король** – титул монарха, а також військовий правитель [8, с. 297]: *«Тільки угорський король Уласло II, над володіннями якого нависала страшна турецька сила, мерцій зібрав хрестоносне ополчення з селян»* [4, с. 262];

- **воєвода** – середньовіччя й новому часі воєначальник, голова військового загону, командир дружини або ополчення [8, с. 123]: *«...але не мав для цього ні зброї, ні воєвод»* [4, с. 262];

- **ландскнехт** – найманий солдат у Західній Європі XV-XVIII ст. [8, с. 444]: *«...проти німецьких мечів, якими ландскнехти різали все живе й мертве, стоячи по коліна в крові, невразливі ні для стріл, ні для ядер, ні для божої кари»* [4, с. 306];

- **витязь** – рядовий військовослужбовець сухопутних військ [8, с. 112]: *«Сулеймана від смертельних ударів порятував міцний панцир та широкий*

ятаган, яким він в останню мить затулив обличчя, тим часом піші яничари миттю поперерубували сухожилля у коней угорських **витязів**, і ті впали під безжальні шаблі» [4, с. 269].

У тексті також виділяємо лексеми, що позначають збірні поняття:

- **румелійські війська**: «За Балі-бегом мали йти **румелійські війська**, очолювані великим візирем Ібрагімом (це мала бути перша битва у житті хитрого грека), підтримувані вогнем ста п'ятдесяти гармат» [4, с. 268];

- **яничарські орти**; «... аж хотілося начхати на все і приєднатися до **яничарських орт**, які зранку до вечора вправлялися на Ат-Мейдані, удосконалювалися в мистецтві різати, колоти, розстрілювати стрілами й з мушкетів...» [4, с. 236];

- **хрестоносне ополчення з селян**; «Тільки угорський король Уласло II, над володіннями якого нависала страшна турецька сила, мерцій зібрав **хрестоносне ополчення з селян і не маєтних дворян на Ракоському полі під Пештом**, але не мав для цього ні зброї, ні воєвод» [4, с. 262].

Дослідивши військові лексеми у романі, ми класифікували слова на позначення військових осіб за такими ознаками: особи османського та особи іноземного походження відповідно до їхнього рангу. Окремо ми виділили лексеми, що позначають збірні поняття.

Отже, можемо дійти висновку, що досліджувані лексеми в романі Павла Загребельного «Роксолана» є невід'ємними елементами картини світу письменника. Вони функціують у тексті як досконалі засоби зображення історичного минулого, сприяють виявленню найактивніших моделей військових лексем української мови.

Література

1. Артюх В. О. До питання особливості перекладу військової лексики [Електронний ресурс] / В'ячеслав Олексійович Артюх. // Теоретична і дидактична філологія. – 2010 – № 8 – 15 с. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tidf/2010_8/11_21.pdf

2. Балабін В. В. Основи військового перекладу : (англ. мова) підручник / В. В. Балабін, В. М. Лісовський, О. О. Чернишов . – Київ : Логос, 2008.
3. Гарбовський Н. К. Зіставна стилістика професійного мовлення (на матеріалі російської та французької мов) / Н. К. Гарбовський. Москва : Наука, 1988. – 141 с.
4. Загребельний П. А. Роксолана / П. А. Загребельний. – К., 2003. – 800 с.
5. Кочарян Ю. Г. Функціональні особливості американського військово-морського сленгу [Електронний ресурс] / Ю. Г. Кочарян . – Режим доступу: <http://www.teoria-practica.ru/-4-2012/philology/kocharyan.Pdf>
6. Нелюбин Л. Л. Підручник військового перекладу. Англійська мова. Загальний курс / Л. Л. Нелюбин, А. А. Дормідонтов, А. А. Васильченко . – Москва : Воениздат, 1981. – 443 с.
7. Стрілківський Г. М. Теорія і практика військового перекладу / Г. М. Стрілківський. – Москва, 1999. – 272 с.
8. Універсальний словник-енциклопедія [Електронний ресурс] . – Режим доступу : http://ukrslov.com/use_universalnyu_slovnyk_entsyklopediya/search/?word=&select=use_universalnyu_slovnyk_entsyklopediya .
9. Шевчук В. Н. Похідні військові терміни в англійській мові / В. Н. Шевчук. – Москва : Воениздат, 2003. – 231 с.

Дорошенко Олена
Науковий керівник –
викладач Ландер М. А.

МОВНІ ІННОВАЦІЇ СУЧАСНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Зміни змістових акцентів у парадигмі сучасного дискурсотворення, полі-/моноаспектність кількісних/якісних характеристик описуваних реалій дійсності, комунікативні цілі та відповідні їм стратегії мовців, когнітивні й аксіологічні зрушення в соціумі початку ХХІ століття, функціонально-

стилістичні зсуви в системі лінгвозасобів – причини та чинники, що зумовлюють лексико-семантичне та функціонально-стилістичне оновлення сучасного українського дискурсу. Сучасний етап розвитку суспільства позначений як розширенням словникового складу публіцистичного дискурсу, так і його лексико-семантичних, словотвірних, фразеологічних можливостей.

Аналіз найновіших лексикографічних джерел [1; 3; 4; 7; 9; 11; 13 – 15], дискурсів ЗМІ та мас-медіа як репрезентантів мовної діяльності сучасного суспільства підтверджує кількісну та якісну динаміку лексикону, яку виявляє не лише лексика на позначення нових реалій і понять, ознак і процесів (категоризація світу), а й лексика, появу якої в сучасному активному українському лексиконі спричинюють нові процеси в аспектуалізації, сприйнятті, оцінці вже категоризованих явищ і понять (зміна мовних норм, уподобань, комунікативних настанов мовців). Матеріалом розвідки слугували, крім зазначених вище джерел, усні різножанрові дискурси телеканалів Миколаївщини [16].

Сучасна лінгвістика демонструє посилення інтересу науковців до вивчення особливостей сучасного українськомовного публіцистичного дискурсу (СУПД), який відтворює динаміку лексико-семантичних, дериваційних, стилістичних інновацій: на багатофункціональності, посиленні ступеня інтелектуалізації, оновленні та стилістичних перегрупуваннях сучасного словника зосереджують увагу О. А. Стишов [13], Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко [5], сучасні іншомовні лексичні запозичення в українськомовній пресі були в полі зору Л. М. Архипенко [2], процеси формування системи сучасних концептуальних доміант аналізує Л. Л. Михайленко [8], функціональний потенціал інновацій вивчала Є. А. Карпіловська [5], основи лінгвістичної теорії тексту О. О. Селиванова [12]. Інші аспекти сучасної неології висвітлено в роботах Д. В. Мазур [6], А. Нелюби [10], О. О. Тараненка [15].

З'ясування функціональних властивостей мовних інновацій потребує виявлення чинників, які забезпечують їх стійкість у мовній діяльності сучасного соціуму. За умов реалізації в певних комунікативних ситуаціях, у текстах різних функціональних стилів мовні інновації дістають комунікативну підтримку, показниками якої є частота їхнього вживання в різних контекстних оточеннях, їх валентісна активність, коефіцієнт стабільності, конотаційний (експресивно-оцінний) потенціал. Параметрами стабільності інновацій (функціонального потенціалу мовної одиниці) сучасна лінгвістика вважає сумарний показник обсягу й характеру парадигматичних, епідигматичних (дериваційних) і синтагматичних відношень мовної інновації у тексті, її номінаційної та комунікативної активності [7, с. 402–403].

Неолексеми завдяки здатності сконденсовано, стисло представляти ситуації та події дійсності через внутрішньотекстове згортання синтаксичної конструкції в однослівне найменування беруть участь у формуванні структурної цілісності мікро- та макротекстів, пов'язують між собою їх семантичні відрізки. Вони встановлюють ліво- та правобічні відношення між реченнями, їх компонентами і виконують у тексті зв'язувальну функцію. Інновації виконують також тематичну функцію – виступають тематичним центром логічної єдності тексту: співвідносячись з його темою, функціонуючи в межах змістового відрізка, сприяють розкриттю, уточненню, конкретизації основної теми тексту. Оскільки будь-який дискурс складається з мікротем, поява в ньому інновацій пов'язана з можливостями його передбачення, визначається наявністю у контексті мотивуючої ознаки, яка породжує новотвір. За умови наявності у контексті мотивувальних слів неолексеми тісно пов'язуються зі складниками тексту як семантично, так і структурно. Можливість тлумачення неолексеми, яка взаємодіє зі своїм оточенням на структурно-семантичному, дериваційному, синтаксичному рівнях, загострює увагу, сприяє запам'ятовуванню й виділенню на

загальному текстуальному фоні окремої мікротеми, репрезентуючи вербальну здатність контексту.

Різні види інновацій, утворених способом складання (абревіатури, композити, телескопізми, юкстапозити, універбати), утворені на індивідуально-асоціативній психологічній основі як однослівні замітники мотивуючої синтаксичної конструкції, вживаються у тексті для уникнення повтору останньої. Утворені на синтаксичній основі композити, надаючи побудові тексту раціональної компактності, використовуються у тексті як коротке резюме події або ситуації. Отже, інновації-композити, будучи семантично місткими одиницями тексту, які можна розгорнути в ціле речення, здатні зберігати інформацію, пов'язану із формуванням їх словотвірної структури на основі різних словотвірних значень, в силу чого служать передачею складної інформації у тексті, виконують у тексті функцію економізації: *АТО, банківництво* (банківська справа), *Бандюкович, безвіз, благодійництво, (євро)майдан, євро-2017, євроінтеграція, заможновладці, квазівалюта, кіберзлочинність, кіборги* (бійці АТО, захисники Донецького аеропорту), *кнопкодави, Кучмоляндія, кучмономіка, ленінопад, миротворництво, новоукраїнець, онлайн-режим, противсіхство, псевдореформи, путінократія, Путлер, самовисуванець, самооборонівець, самопроголошення, спікерфон, суржикомовець, технорозум, тітушки, топ-політик, УКРОП* (українське об'єднання патріотів), *хабармен, хохлобакси*.

Інноваційна лексика текстів-стимулів як складових сучасного дискурсу відбиває найважливіші поняття сучасного соціуму. Ряди лексичних інновацій на позначення ключових текстоутворювальних концептів-ідей як мобілізаційних чинників колективної свідомості виконують функцію організації концептуального простору: оскільки саме в них концентрація й актуалізація смислів досягає найвищого ступеня змістовності на аксіологічній шкалі соціуму, вони експлікують певні архетипи, метафори, символи. Частотне використання ЗМІ низки соціально значущих слів із глибинним семантичним потенціалом створює потужне інформаційне

поле. Розширення змісту мовного знака може проходити шлях від називання реалії дійсності до концептуалізації відповідного поняття, його символізації, якої воно набуває в аксіологічно значущому контексті.

Реакція на слово (текст)-стимул – словесна асоціація – ґрунтується на суб'єктивному досвіді мовця, його індивідуальній асоціативній картині світу, сформованій у певному соціальному, культурному, ментальному, лінгвістичному середовищі та закріпленій у його підсвідомості. Лінгвісти пояснюють словесні асоціації як зв'язки між елементами лексичної структури тексту з іншими лексичними структурами або співвідносними з ними явищами дійсності або свідомості.

Асоціативні поля лексем-інновацій у таких текстах відображають розмаїття семантичних, тематико-ситуативних та оцінних зв'язків, що відіграє надзвичайно важливу роль у процесі текстотворення, зокрема в наданні інформативно-змістової та прагматичної спрямованості тексту-стимулу. Асоціативне мислення як чинник семантичного розвитку слів поповнює лексичні розряди слів, робить лексику відкритою системою.

Своєрідність різнорівневих лінгвоодиниць-інновацій СУПД створюється комплексом уявлень, понять, асоціацій, метафор, які закріплюються не лише за апелятивами, а й за онімами: *азаровщина, балканізація, бандерівщина, «беркутівець», відмосковщення, Гонгадзегейт, ЛіліПутін, лукашенкізація, макдональдизація, постсталінізм, проамериканізм, Противсіх, путлеризм, розукраїнювання, снікеризація, Тимошенкогейт, тітушки, УДАРівець* (член партії «УДАР» – Український демократичний альянс за реформи), *філаретівець, чорноволівець, януковщина, янучарство*. Розширення, специфікація семантики лексем можливі завдяки актам дискурсотворення, вербальній об'єктивації в матеріалах журналів, газет, Інтернет ресурсів, соцмережі.

Дискурсивність (діалогічність, інтертекстуальність), традиційно приписувана словам і словосполученням, поширюється на граматичні конструкції (наприклад, цільові порушення граматичних норм, заміна однієї

граматичної форми іншою, явища частиномовної транспозиції, активізація вживання маловживаних форм): *найкавовіша кава, найпомідорніша томатна паста, найукраїнськіше з українських міст; дзюдоярка, екса* (колишня дружина), *єври* (гроші), *тезкиня* (від *тезка*); *Кравчукове президентство, Сквородинова творчість; на щодень, щофестивалю* (активізація вживання і творення присвійних прикметників, композитів з *що*) [15, с. 171 – 174]; *суперово*. Граматичні конструкції відтворюють властивості фактів дійсності та відношення між ними, також інтерпретацію їх мовцем. Отже, закономірний взаємовплив граматики і семантики в тексті визначається інтенціями комунікантів, які прагнуть відтворити в тексті своє світосприйняття, індивідуальний досвід, що розширює можливості послуговування мовною системою та впливає на її розвиток.

Сучасний публіцистичний дискурс – мобільний засіб продукування, номінації (вербалізації), популяризації нових понять, явищ, подій сучасності, поширення соціальних міфів, концептуалізації світоглядних домінант як ефективного способу підтримки цілісності колективної свідомості. До мовних інновацій українського дискурсу XXI століття, спричинених впливом визначальних тенденцій сучасного лінгвогенезу, слід віднести як зміни ресурсів різних рівнів мовної системи (лексико-семантичних, словотвірних, фразеологічних, граматичних), так і функціональні трансформації цих ресурсів – семантичні, стилістичні.

Література

1. Активні ресурси сучасної української номінації : Ідеографічний словник нової лексики / Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко, В. І. Критська, Т. К. Пуздирєва, Ю. В. Романюк. – К., 2013. – 416 с.

2. Архипенко Л. М. Іншомовні лексичні запозичення в українській мові: етапи і ступені адаптації (на матеріалі англіцизмів у пресі кін. ХХ – поч. ХХІ ст.): Автореф. дис. канд. філол. наук. 10.02.04 / Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна / Л. М. Архипенко. – Х., 2005. – 20 с.

3. Віняр Г. М., Шпачук Л. Р. Словник новотворів української мови кінця ХХ століття / Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук. – Кривий Ріг. – Вип. 2., 2002.
4. Вокальчук Г. М. Короткий словник авторських неологізмів в українській поезії ХХ століття // Вокальчук Г. М. Авторський неологізм в українській поезії ХХ століття (лексикографічний аспект) / За ред. А. П. Грищенка. – Рівне: Перспектива, 2004. – С. 94 – 523.
5. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є. А., Кислюк Л. П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі / Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк. – К. : ВД Дмитра Бураго, 2008. – 336 с.
6. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української літературної мови (90-і роки ХХ століття): автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова» / Д. В. Мазурик. – Львів. – 21 с.
7. Мазурик Д. В. Нове в українській лексиці: Словник-довідник / Д. В. Мазурик. – Л.: Світ, 2002. – 130 с.
8. Михайленко Л. Л. Динаміка суспільно-політичної лексики української мови кінця ХХ – початку ХХІ століття (на матеріалі мови українських ЗМІ) / Л. Л. Михайленко. – К.: Наука, 2009. – 250 с.
9. Нелюба А. Лексико-словотвірні інновації (1983 – 2003): Словник / А. Нелюба. – Харків, 2004. – 180 с.
10. Нелюба А. Явища економії в словотвірній номінації української мови / А. Нелюба. – Х. : Майдан, 2007. – 276 с.
11. Нові слова та значення : [словник] / [укл. : Л. В. Туровська, Л. М. Василькова]. – К.: ДовІра, 2009. – 271 с. – (Словники України).
12. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К.: ЦУЛ, Фитосоциоцентр, 2002. – 336 с.
13. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття: (на матеріалі мови засобів масової інформації) / О. А. Стишов. – К.: Пугач, 2005. – 388 с.
14. Словотворчість незалежної України. 1991 – 2011: Словник / Укл. А. Нелюба. – Х. : Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 608 с.

15. Тараненко О. О. Актуалізовані моделі в системі словотворення сучасної української мови (кінець ХХ – ХХІ ст.) : Монографія / О. О. Тараненко – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 248 с.

16. Телеканали Миколаївської області [Електронний ресурс] : Режим доступу : <http://www.rtp.com.ua/uk/nikolaev/8/telekanaly-mykolayivskoyi-oblasti.html>. – Назва з екрана.

Журавльова Єлизавета

Науковий керівник –

к. філол. н., професор Гайдаєнко І. В.

ФРАЗЕОЛОГІЧНЕ НАПОВНЕННЯ РОМАНУ І. РОЗДОБУДЬКО «ГУДЗИК»

Актуальність. В українській мові вживається чимала кількість своєрідних усталених зворотів, які, подібно до слів, становлять собою семантично цілісні, неподільні одиниці, але за будовою вони є складними утвореннями, подібними до синтаксичних одиниць – словосполучень або речень. Наприклад: *байдики бити, ведмежа послуга, за ніс водити, вийти сухим із води, теревені правити* та ін..

Помітно, що зміст таких зворотів не мотивується значеннями слів, які виступають їх компонентами, і навіть більше – семантика окремого слова тут значно послаблюється, а іноді й зовсім зникає; деякі слова трапляються лише в подібних стійких зворотах, а поза ними вони не вживаються (*байдики, теревені, лясси*).

У сучасній лінгвістиці звороти такого типу прийнято називати кількома різними термінами: *фразеологічна одиниця, фразеологізм, фразема та ідіома*, які до певної межі можна вважати взаємозамінними [3, 4, 5].

Метою нашого дослідження є визначити фразеологічне наповнення роману І.Роздобудько «Гудзик», визначити індивідуально-авторські фраземи.

У ході лінгвістичних досліджень учені до сьогодні так і не дійшли єдиного вичерпного тлумачення терміна «фразеологізм». Відомо понад двадцять визначень усталених зворотів, що істотно не різняться між собою.

Так, у «Сучасній термінологічній енциклопедії» О.Селіванової термін «фразеологізм» (грец. *phrasis* – «вислів» та *logos* – «слово») подано як «стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні сполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [4, с.393].

В.Ужченко та Д.Ужченко [5] трактують фразеологізм як надслівну, семантично цілісну, відносно стійку(з допущенням варіантності), відтворювану й переважно експресивну одиницю, яка виконує характеризуючо-номінативну функцію.

О.Демська-Кульчицька називає фразеологічну одиницю фраземою і подає таке її визначення: фразема – це самостійна одиниця мови, яка складається з окремих слів, які традиційно називають компонентами чи складниками фраземи, має власне фраземне значення та граматичні категорії і, називаючи, дає експресивно-емоційну оцінку названому предметові [3, с.7].

Окрім відсутності єдиного визначення на позначення терміна «фразеологізм», немає і єдиної класифікації стійких сполучень.

Найбільшого поширення набула класифікація фразеологізмів, запропонована В. Виноградовим [2]. Відштовхуючись від синтаксичних ідей академіка О. Шахматова й узявши до уваги деякі думки Ш. Баллі, вчений подав **семантичну класифікацію**, виділивши три типи фразеологічних одиниць: фразеологічні зрощення (*бити байдики* – ледарювати, *теревені правити* – говорити нісенітницю, *собаку з'їсти* – мати досвід), фразеологічні єдності (*бити байдики* - ледарювати, *теревені правити* – говорити нісенітницю, *собаку з'їсти* – мати досвід) і фразеологічні сполучення

(*зачепити честь* (гордість самолюбство), *порушити питання* (справу, клопотання).

Семантичну класифікацію В.Виноградова різною мірою поглиблювали зарубіжні лінгвісти (О. Бабкін, В. Жуков, В. Телія) та українські (М. Аліфіренко, Д. Баранник, М. Жовтобрюх, Л. Скрипник та інші).

Лінгвіст М. Шанський до названих В. Виноградовим типів додає четвертий – **фразеологічні вирази** – стійкі за складом і вживанням фразеологічні звороти, які не тільки семантично подільні, але й повністю складаються зі слів з вільним значенням (*вовка боятися – в ліс не ходити*).

Генетичний принцип, а точніше – **класифікацію за джерелами**, розробив на початку 60-х років ХІХ ст. Л. Булаховський [2].

Поряд з історичною змінністю фразеологізмів притаманна також гнучкість індивідуально-авторського вживання. Вона спричинена системою художньо-зображувальних засобів автора, сюжетними лініями, сценами тощо. Усі проаналізовані формально-семантичні й стилістичні видозміни виразно висвітлюють перманентні динамічні процеси у сфері української фразеології в мові й мовленні.

Досліджуючи фразеологічне наповнення роману Ірен Роздобудько «Гудзик», ми виявили низку фразем, більша частина яких представлена індивідуально-авторськими одиницями.

У творі широко представлені традиційні фразеологізми, які широко побутують в українській мові. Наприклад, *прикусити язичка* вживається у значенні замовкнути, припинити розмови; *не брати дурного в голову* – у значенні не звертати уваги на дрібниці; *пливти за течією* – із значенням не перечити подіям; *біла ворона* – із значенням не такий як усі; *заморити черв'ячка* – із значенням втамувати голод; *потрапити під гарячу руку* – зустріти людину в поганому настрої.

Також І. Роздобудько використовує індивідуально-авторські фразеологізми відомих митців. Наприклад, у реченні «...дві дами *бальзаківського віку*», що значить жінки у віці від 30 до 40 років, авторка

використала вираз із роману «Тридцятирічна жінка» французького письменника О. де Бальзака.

У реченні *«Я типовий представник втраченого покоління...»* мисткиня вживає фразеологізм-назву літературної течії, яка існувала в період між двома війнами – Першою та Другою світовою.

Активно авторка послуговується фразами із міфологічною семантикою. Наприклад, у реченні *«Насувається дев'ятий вал»* авторка *використала відому назву* наймогутнішої і найгрізнішої хвилі в морі або океані під час бурі, що походить від міфологічного уявлення про дев'ять як священне число.

Низка фразеологізмів у творі є індивідуально-авторськими одиницями, до яких можна підібрати традиційні фраземи-відповідники. Наприклад, уживаючи поняття на позначення алкогольної залежності людей І.Роздобудько використовує такі одиниці: *у стані легкого під шофе, пили ми по-чорному*, усталеними відповідниками до яких є, наприклад, *п'яний як чіп, п'яний як плющ* тощо. У реченні *«Усе, що відбувалося ззовні, включно з нечисленними романами, Ліза сприймала ніби краплю йоду в склянці з чистою водою»* авторка індивідуалізує традиційний фразеологізм *ложка дьогтю в бочці меду*, а в реченні *«Працювали ми, як негри на плантаціях»* – *працювати не покладаючи рук*. Традиційний фразеологізм *як кістка у горлі* мисткиня осучаснила у реченні *«Але голка у серці залишається»*.

Окрім того, І. Роздобудько індивідуалізує фразему *дати на горіхи* як *«під лопатку вишити торпеду»*.

Дослідивши фразеологічне наповнення роману І.Роздобудько «Гудзик», можемо відзначити, що авторка активно використовує як традиційні фраземи, так і індивідуально-авторські, які додають художньому творові більшої експресивності, постають як вияв авторської позиції у постмодерній українській літературі

Література

1. Булаховский Л. Фразеология / Л. Булаховский // Курс русского литературного языка – Киев : Радянська школа, 1952. – С. 160–178.
2. Виноградов В. Избранные труды. Лексикология и лексикография / В. Виноградов. – М. : Наука, 1977. – 312 с.
3. Демська-Кульчицька О. Фразеологія / О. Демська-Кульчицька. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 76 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля К, 2006. – 716 с.
5. Ужченко В. Фразеологія сучасної української мови: [навч. посібник.] / В. Ужченко, Д. Ужченко. – К. : Знання, 2007. – 440 с.

Іщенко Марія

Науковий керівник –

к. філол. н., професор Гайдаєнко І. В.

МОВНІ ЗАСОБИ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ЄВПРАКСІЯ»

В останнє десятиліття з боку лінгвістів спостерігається посилена увага до лексики, що позначає емоційний стан людини, мовна реалізація якого ще не повністю досліджена як в теорії комунікації, так і в теорії тексту. Проте, сьогодні у межах особливої гуманістичної парадигми з'явився напрям, в якому активно розробляється проблематика «емоцій в мові». У результаті в «лінгвістиці емоцій» одним із пріоритетних напрямів є вивчення текстів, що виражають світ емоцій, зокрема тих засобів за допомогою яких письменник виражає своє ставлення до тих чи інших людей, явищ, фактів, передає свої почуття, емоції. Мова й емоції – дві надзвичайно важливі категорії існування в сучасному світі. Мова, як основний засіб спілкування та передачі інформації, може бути усною та писемною, тобто одним з її різновидів

є текст. Незважаючи на стиль, до якого він належить, текст завжди має очевидний і прихований зміст та обов'язково, свідомо чи несвідомо, впливає на читача, викликаючи певні емоції. Тому дослідження ролі та функцій мовних засобів, що ці емоції виражають, є досить актуальним на сьогоднішній день, адже, дізнавшись мету вживання автором тих чи інших емотивних мовних одиниць, можна з'ясувати способи підсвідомого впливу автора на розум та емоції читача, виявити особливості та специфіку особистого стилю автора та його психіки.

Проблеми зв'язку мови та емоцій завжди цікавили дослідників різних поколінь, а тому існує надзвичайно велика кількість праць, присвячених психолінгвістиці, зокрема розгляду питань вираження емоцій у мові. Зарубіжні дослідники Т. Адамчук, Є. Ковалевська, М. Красавський, В. Шаховський та інші вивчали мовні засоби на позначення емоцій, їх особливості та функціонування.

Предметом дослідження є мовні засоби на позначення емоцій у творі та їх мовні характеристики.

Досліджуючи слова на позначення емоцій у романі П. Загребельного «Євпраксія», ми спиралися на класифікацію, запропоновану Є. Ковалевською, яка виділила 4 групи назв:

- 1) слова з емоційно-понятійним змістом;
- 2) із емоційно-оцінним компонентом;
- 3) емоційно-експресивну лексику з компонентом «інтенсивність»;
- 4) слова з експресивно-стилістичним значенням [6, с. 460].

Слова з емоційно-понятійним змістом виділяють в залежності від співвідношення понятійного та емоційного в слові, вони передають емоційний стан у широкому значенні. До того ж, їх можна поділити на слова, які позначають позитивні та негативні емоції. Таких назв у тексті твору досить багато, серед них превалюють назви, що представляють негативні емоції, які представлені у творі широко, головним чином через переживання

головної героїні. Наприклад, **безнадія, розпач у душі, непевність і невідомість**: «...і світ для нього поймався слізьми й безнадією; усі, хто оточував дівчинку, були безмірно старі, весь світ мовби постарів, а попереду теж могли ждати її лиш старощі й безнадія» [3, с. 23]. Такі лексеми, як **довірливість, брутальність і зневага, солодка байдужість, зухвалість в очах, ненависть** автор використовує для передачі ставлення Євпраксії до навколишнього світу. Наприклад: «... і він нашттовхнувся на ті очі, бо зухвалості в них було більше, ніж у нього самого...» [3, с. 80]. **Жорстокість світу, жадаба життя, ждання й нудьга на чужині** – такі почуття виникають у дівчини протягом усього роману, оскільки її шлях сповнений випробувань: «Ще день минув і ще кілька, і нічого не ставалося, і дні ті були довші за всі роки ждання й нудьги на чужині...» [3, с. 78]. Життєві труднощі, здається, не мають меж: **горе, біль, глибокий сум, безнадійна самотність**, наприклад: «Душа Євпраксії змаліла, мов зерня, дівчинка западала щодалі в глибший сум...» [3, с. 59], але героїня не перестає боротися і ми прослідковуємо такі антонімічні до попередніх лексеми, як **рішучість, відвага, впевненість, жіночий норів та вельможність**. Використовуючи велику кількість слів на позначення позитивних емоцій, автор дає зрозуміти, що Євпраксія дуже сильна та незламна особистість. Порізавши сама собі руку, вона відчуває **обурення та відчай**: «В отому ненавмисному пораненні... вчувався недвозначний натяк... може, нетерплячка, невдоволення, обурення, відчай, коли жінка хоче привернути до себе увагу...» [3, с. 129]; у спілкуванні зі своїм чоловіком **нудьгу та дратівливість**; перед виступом на соборі за свою свободу **радісне очікування та кінець стражданням** переплітається з **приниженням та невдоволенням**: «Поволі пустота в душі змінилася на радісне очікування...» [3, с. 301] та «Місце її останньої ганьби, найбільшого приниження і сорому» [3, с. 308]. Лише інколи автор показує жіночність Євпраксії за допомогою таких слів та словосполучень, як **дитяча наївність, лагідність у серці, краса та чистість, погорда й певність**: «Відганяла від

себе відчай, зате радо й охоче допускала примхливість, смак до вишуканості, погорду й певність» [3, с. 313].

Образи роману неповторні та самобутні, для кращого їх розуміння читачами автор послуговується різноманітною лексикою на позначення емоцій. Маркграфа Генріха, першого чоловіка Праксед, характеризують лексеми **злість, лютість, безпощадність, байдужість до всього**, які розкривають сутність його характеру та вчинків. Імператор Генріх, другий чоловік героїні, зображений у певному протиставленні. На початку його ставлення до Євпраксії відтворено такими лексичними одиницями: **турбота, увага, незвичайність, терплячість та піднесеність над брудом життя**, які, звичайно, виражають позитивні емоції до дівчини. Наприклад: *«Генріх ждав Євпраксію терпляче, нестерпно хотів бачити її, мати коло себе, мов бархатисту квіту...» [3, с. 100].* Але отримавши своє, одружившись з Євпраксією, бачимо вже зовсім протилежне відношення: **упертість, недовіру, безсилу лют, страшний гнів, брутальність та почуття величі**. Такий контраст викликає поглиблений інтерес до образу імператора: *«В безсилій люті до своєї жони Генріх позбавив її привілею всіх, хто наділений високим походженням...» [3, с. 154].* Спілкування між чоловіком та дружиною досить напружене: від слів Генріха *«Я люблю вас!»* до душевного крику Євпраксії *«Я ненавиджу вас!»*. Такі окличні речення є зовсім непослідовними, адже герої подолали чимало випробувань, щоб дійти істини у своїх почуттях. Антоніми **ніжність і жорстокість** також стосуються відносин між цією парою. Саме такими словами можна описати події від їх знайомства до моменту ненависті один до одного.

Персонажів Рудигера та Заубуша, які з'являються в оточенні Євпраксії у зовсім різні періоди життя, автор характеризує однаковими лексемами: **жадібність, зажерливість, неповага до жінки**. Для зображення мами Журини, кормилиці Євпраксії, автор використовує абсолютно протилежний набір лексичних одиниць, адже лише вона є підтримкою та опорою для

дівчини. Для характеристики стосунків між матір'ю і донькою протягом усього твору прослідковуються виключно слова на позначення позитивних емоцій. Навколо панує *спокій, рівновага*, дівчина відчуває *доброту та любов*. Лише смерть Журини принесла *відчай, страх та самотність*.

Лексему *любов* автор використовує не досить часто. «Для всіх людей любов – це радість, найвищі захвати, для неї ж оберталася прокляттям» [3, с. 243] – таким, нажаль, стає кохання для Праксед. Автор використовує протиставлення для зображення несправедливого життя дівчини. Незвичайне порівняння, передане через змішані почуття головної героїні, автор використовує у кінці роману «... і тільки п'яні небеса, застелені гірким серпанком сліз, нагадували їй щось болісно-знайоме і невловиме, як щастя, любов і вічність...» [3, с. 317]. Такі слова нагадують про так і не знайдене щастя та кохання.

Наступний клас слів – це емоційно-оцінна лексика, в основу якої покладено позитивну або негативну оцінку оточення, людей тощо. Наприклад, словосполучення *нещасна дівчина, сором'язливий Рудигер, недоречний і безглуздий маркграф, ласкаві чеберяйчики* – це опис із погляду певних вражень; *безнадійна, безкінечна, німа дорога, похмура замкова зала* – персоніфікація людських характеристик на неживі предмети.

Протиставлення в мовленні слів із позитивним та негативним значенням часто трапляється у творах митця. У досліджуваному романі словосполучення *зіщулена і перестрашена дівчинка* вживається в антонімічному порівнянні з *довготелесим барониськом*. Таким чином, ці вирази набувають більшої емоційної забарвленості: «... *знахабнілий Рудигер захотів повалятися на князівських перинах... зіщулена й перестрашена дванадцятилітня золотоволоса дівчинка... і довготелесий барониськом, з нахабним усміхом на ще молодій, але вже достоту заматерілій мармизі*» [3, с. 25]. Епітети *добрі колеса* та *жорстокі колеса* також є антонімічними і вживаються у переносному значенні, позначаючи протилежні сторони

життя головної героїні. «Дні були неоднакові: то прозорі, притемнені, похмурі, то лагідні, пронизані золотим блиском, такі прекрасні...» [3, с. 64] – знову антонімічні ряди, які підсилюють плин часу Євпраксії.

Непростий життєвий шлях головної героїні автор передає через неоднозначні емоції: *мовчазна безнадійність руху, безберегове море часу, незнайома і ворожа земля*. Наприклад: «Що далі від Києва, то менше мало б зоставатися в ній дитинного світу, натомість нахабно вривався у душу світ дорослий, породжений ... борсанням поміж днями й ночами безберегого моря часу» [3, с. 7]. Світ в уявленні Праксед такий неоднозначний, то *дивний таємничий*, то *простий і довірливий*. Таке різноманіття епітетів допомагає краще зрозуміти життєвий шлях персонажів: «Адже світ, хоч і дивний, але таємничий, і на це нема ради» [3, с. 18].

Образ Євпраксії характеризується з різних боків. *Безсила, змучена, спустошена, безпорадна, вичерпана* – слова, які мають однакове значення, але автор вживає їх поряд для того, щоб показати, наскільки важко дівчині. Вона змінюється протягом роману: *налякана маленька дівчинка* на початку і *горда спокійна жінка* у кінці. Така еволюція образу неодмінно потребує використання слів на позначення емоцій. Чоловік Генріх бачить її *холодною та недоторканою*, але це лише її захисна реакція. Євпраксія *байдужа* до нього, *непрístupна* для всіх та *безнадійно самотня* у душі: «... вона виходила від них, випрямлена, непрístupна, щоб за дверима впасти на руки Журини...» [3, с. 63]. Різне ставлення зумовлене вчинками інших людей. «Всім чужа в чужому світі» [3, с. 117] – такою тавтологією П. Загребельний влучно змальовує місце дівчини в несправедливому світі.

Автор зображує імператора Генріха *безмірно чужим і далеким* для своєї дружини, використовуючи знову синонімічні слова для підсилення почуттів. *Вперті очі, рвучкі рухи, сягнистий хижий крок* – такі різкі епітети не викликають позитивних емоцій, показують, що людина впевнена у собі,

відчуває владу над іншими. Євпраксія і Генріх – *дві розсварені держави*, яке влучне порівняння, адже саме такими ми бачимо їх наодинці.

Словосполучення *рідна мати* та *кохана жінка* зустрічаються в романі лише декілька разів. Вони несуть значне семантичне навантаження, адже Праксед так і не змогла стати матір'ю та коханою жінкою. Побачивши уві сні свого померлого сина з іншими дітьми, які йдуть фактично на смерть, вона розуміє, що вони *нерозумні, беззахисні діти*.

Життя Євпраксії автор характеризує частим використанням лексем на позначення негативних емоцій, які дуже точно відтворюють усю правду: *грубе, брутальне, жорстоке, несправедливе, страшне, безнадійне* тощо. У творі наявні компаративні словосполучення: *германська грубість – руська лагідність*, які можуть слугувати індикатором однієї з провідних проблем роману, адже вони стосуються не лише окремих персонажів, а й широкого суспільного загалу.

Третій клас лексики – це емоційно-експресивна з компонентом «інтенсивність», який означає підсилення. Більшість слів, які ми визначили, є поєднанням іменників з прикметниками та дієслів з іншими частинами мови. Уже на початку твору емоційний стан Євпраксії дуже напружений, який представлений виразами *билася в княжому повозі, кричала, шматувала одяг*. Увесь роман пройнятий душевними переживаннями, які автор із точністю підкреслює. Фрази *заходилася в безсилах риданнях, занурювалася в тривогу* мають не дуже розповсюджені дієслова, але саме вони влучно показують внутрішні переживання головної героїні. У словосполученні *вдарила з ненавистю в погляді* – підкреслено саме слово *ненависть*, адже тільки такі почуття викликає у Праксед її чоловік. Хоча, познайомившись із ним та відчуваючи турботу, вона *задихалася від ніжності*. І знову різке протиставлення ненависті та ніжності. «Від ненависті до кохання один крок», але в аналізованому творі все відбувається навпаки. *Закинута в пуці, загублена*

серед непробитих дорог – такою є головна героїня і вказана характеристика має переносне значення. Вона була самотня, тому автор і використовує різні назви для позначення цього стану.

Для розвінчання міжусобиць між імператором Генріхом та представниками інших країн автор використовує словосполучення *гризлися за владу, стояли мов вовки*. Таким чином, він порівнює людей із представниками тваринного світу, підкреслюючи їх тваринну агресію та безпощадність. Хундертхемде, посланець Рудигера, був жахливою людиною. *«Розчервонілий, з вилупленими очима, запінений від жадібності й зажерливості»* [3, с. 27] – точний опис цього чоловіка. Саме такі слова використовує автор і вже з першого знайомства з цим героєм стає зрозумілою його сутність. У Євпраксії він викликає *нелюдський жах*. Використовуючи прикметник нелюдський, автор ніби приводить приклад найвищої точки людського жаху.

Тяжке безпощадне життя доводило Праксед *до крайніх меж душевної вичерпаності*. Автор ніби підсилює ту безвихідь, у якій опинилась *нещасна маленька дівчинка*. *«Не вирвешся на волю, бо неволя в тобі самій, ти прикута обов'язком, становищем, призначенням, прикута міцно, навіки – ніхто не визволить, не порятує, не зарадить»* [3, с. 201] – антоніми воля – неволя, використання синонімів, протиставних дієслів письменник вводить для зображення усієї правди життя героїні.

«В душу не вскочиш, коли тебе виселено звідти, вступ туди заборонено» [3, с. 205] – уподібнення душі до конкретного місця, будинку, у який можна ввійти або вийти, зображує внутрішній світ та стан Євпраксії.

Метафору *проймає жах* автор уживає багато разів, адже це майже постійне відчуття дівчини. Жах, по суті, не може проймає, але часте використання цієї фрази нашоухує на думку, що це вже зовсім не метафора, а справжній стан людини. *«Гнався за нею, невідступний, як смерть...»* [3, с. 213] – порівняння такої риси як невідступність зі смертю є дуже

влучним, адже смерть ніколи не відступає, так і Генріх не збирається полишати своїх задумів. Потрапивши на жертвоприношення і побачивши там Журину, Євпраксія **впала в непам'ять**. Не втратила свідомість, не знепритомніла, а саме впала в непам'ять. Автор намагався донести, що дівчина не хотіла в це вірити, пам'ятати ті страшні хвилини: «... ішов урочисто на ту розкладену безпомічну жінку, і тут Євпраксія впізнала в ній свою Журину і впала в непам'ять...» [3, с. 154].

Описуючи момент наруги над Праксед, автор пише: «*Тиша давила на неї ... майже вмерла від жаху, коли з обох боків імператорського ложа виникли з темряви зовсім голі юнаки, бігли від дверей, оббігали ложе, охоплювали його, озвіріло, хтиво тягнулися до неї...*» [3, с. 160]. Використання метафор підсилює тривогу в душі, порівняння чоловіків із тваринами показує жах, безпощадність хлопців та безвихідь дівчини.

Остання група досліджених лексем – слова з експресивно-стилістичним значенням. Слова, що належать до стилістично забарвленої лексики, характеризуються, насамперед, наявністю чи відсутністю у них додаткового конотативного значення, тобто певних емоційних відтінків.

Більшість слів, навіть стилістично забарвлених, сприймається без будь-яких емоцій. Це експресивно нейтральна лексика. Сюди належать слова, що позначають різні абстрактні поняття (**буття, недоторканність, розкіш, істина**), історизми (**князь, дружина, княжна, маркграф, рицар**).

Окрім того, у творі наявна низка лексем, що надають висловлюванню емоційного забарвлення, містять стилістично-оцінний відтінок. Це експресивно забарвлена лексика, яка у свій час, поділяється на слова високого та низького стилю.

Лексика високого стилю:

1) книжна піднесена (**вельможність, бенетежність, торжество, благородство, учтування**). Ці слова підсилюють враження читача від оточення та подій, які відбуваються. Наприклад: «... і тоді вперше згадала

вона про свою вельможність і в першому нападі шалу закричала...» [3, с. 7] або «У Кракові на честь Євпраксії влаштовано було кількаденне учтування...» [3, с. 38].

2) поетична (**чорноліс, хмари куряви, безмежжя піднебесь, круглооко дивилась, легенька, мов хмаринка**). Автор використовує таку лексику для поетизації навколишнього світу та образів самих героїв, через що виникають піднесені емоції з семантикою **щастя**. Наприклад: «Усе потонуло в хмарах куряви, світ зник з-перед очей нещасної дівчини...» [3, с. 7] або «Євпраксія була легенька, мов хмаринка, сяяла вся золотом і молодістю...» [3, с. 44].

Лексика низького стилю:

1) розмовно-побутова (**пиндючився, скособочився, шугали, розплямкано вигукував, варнякали, запихаються**). Дії героїв відразу набувають негативного значення, виникають емоції відрази. Наприклад: «Саксонці, знай, обпивалися й об'їдалися, допізна сиділи коло вогнищ, варнякали всіляку гидоту, реготали від соромітницьких розповідей...» [3, с. 24] або «Запихаються м'ясом, жадібно хлещуть холодні меди й смачне слов'янське пиво – облиті бороди, заліплені вуса, розплямкані губи» [3, с. 51].

2) просторічна (**очиська, губенята, мармиза, морди**). Подібну лексику П. Загребельний використовує для зовнішньої характеристики персонажів, яка викликає невдоволення, або для зосередження на певній частині тіла, щоб викликати емоції у читача: «... і довготелесий барониськом, закутий у залізо, в грубих чоботях, з нахабним усміхом на ще молодій, але вже достоту заматерілій мармизі» [3, с. 25] або «Кнехти всовували до весільної палати волохаті морди» [3, с. 53].

3) лайлива (**свині недовірливі, недопес, собака слов'янська, собачі свині, свинячі собаки**). Використовується як порівняння людей із тваринним світом, що викликає огиду до героїв, які вимовляють подібні слова. Наприклад: «Недопес, – подумав абат Бодо, – чистісінький тобі недопес» [3,

с. 44] або «*А слов'янських свиней витнемо на пень, ба так треба, гой нам, гой!*» [3, с. 50].

Виділивши у романі лексеми на позначення емоцій та класифікувавши їх відповідно до семантичного навантаження, відзначаємо, що Павло Загребельний майстерно використовує таку лексику для надання широких характеристик персонажів та їх дій, а також для підсилення емоційної напруги з боку читача, що змусить його прожити прочитане разом із героями. Аналізуючи лексичні засоби передачі емоцій, ми виявили, що у творі лексичні засоби передачі негативних емоцій переважають над лексичними засобами передачі позитивних емоцій. Спираючись на класифікацію Є. Ковалевської [6], ми виділили 4 групи назв емоцій у романі: слова з емоційно-понятійним змістом, які передають емоційний стан у широкому значенні; з емоційно-оцінним компонентом, в основі яких лежить позитивна або негативна оцінка оточення або людей; емоційно-експресивна лексика з компонентом «інтенсивність», який означає підсилення; слова з експресивно-стилістичним значенням, що характеризуються наявністю чи відсутністю додаткових емоційних відтінків. Найбільше у творі слів з емоційно-понятійним змістом, що в переважній більшості, представлені іменниками.

П. Загребельний влучно користується різноманітними словами, що набувають емоційного значення та допомагають краще зрозуміти стан кожного персонажа в романі.

Література

1. Ахметжанова Р. Н. Проблема функционально-семантических полей / Р. Н. Ахметжанова, Б. Н. Ахметжанов // Теория поля в современном языкознании. – Уфа. – 1991. – 101 с.

2. Галкина-Федорук Е. М. Об экспрессивности и эмоциональности в языке / Евдокия Михайловна Галкина-Федорук // Сборник статей по языкознанию / Евдокия Михайловна Галкина-Федорук. – Москва: Наука, 1958. – С. 103–124.

3. Загребельний П. А. Євпраксія: роман / Павло Архипович Загребельний. – Київ: Дніпро, 1987. – 319 с.
4. Изард К. Психология эмоций / Перев. с англ. / Кэррол Изард. – Санкт-Петербург: Питер, 1999. – 464 с.
5. Калита А. А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання / Анна Андріївна Калита. – Київ: КДЛУ, 2001.
6. Ковалевская Е. Г. Избранное. 1963–1999 / Под ред. д-ра филол. наук проф. К. Э. Штайн / Евгения Григорьевна Ковалевская –Санкт-Петербург. – Ставрополь: СГУ, 2012. – 687 с.

Каляка Ганна

Науковий керівник –

к. філол. н., доцент Гайдученко Г.М.

ОСОБЛИВОСТІ УЖИВАННЯ МЕТАФОР У РОМАНІ В. ЛИСА «ІВАН І ЧОРНА ПАНТЕРА»

Роман Володимира Лиса «Іван і Чорна Пантера» характеризується багатством тропів, особливо метафор, що створюють ефект виразності та неповторності художньої мови. Завдяки метафоричності тексту можна яскравіше, повніше, глибше зрозуміти красу слова, досягти образності, ефекту експресивності, емоційної довершеності.

Актуальність проблеми зумовлюється тим, що питання дослідження метафоричних елементів у романі Володимира Лиса «Іван і Чорна Пантера» раніше не висвітлювалось.

Мета дослідження – проаналізувати використані Володимиром Лисом метафоричні утворення за морфологічним підходом.

Метафора – це троп, побудований на вживанні слова, що позначає певний предмет (явище, ознаку, дію), для характеристикації (рідше

найменування) іншого предмета на основі подібності, яка існує в реальній дійсності або в уяві мовця. Але первинна функція її в художньому тексті – образотворча, спрямована на формування художньої якості.

Метафори, не зафіксовані у творі формуються на основі розширення семантичного обсягу слів, який з часом розгалужується, збагачується разом із розвитком наших знань про навколишній світ і самих себе в ньому. Найбільш звичне і пряме лексичне значення більшості слів починає обростати одним, двома, кількома чи багатьма іншими лексичними значеннями.

Для аналізу метафоричних утворень у романі Володимира Лиса ми взяли морфологічний підхід до класифікації метафор, який базується на приналежності базових метафор (слів-оболонок) до тої чи іншої частини мови, і виділили *дієслівні, іменні та комбіновані*.

Найбільшу групу метафоричних конструкцій у романі «Іван і Чорна Пантера» складають *дієслівні* метафори, що є найцікавішою стилістичною фігурою та базується на транспозиції. Напр.: «*Місяць просіювався крізь вікно і робив ходу блідо-жовтою*» [3, с. 71]; «*Сад, мов одна жива істота, сміється*» [3, с. 96]; «*Над головою далеке хмарне небо, а на ньому крізь хмари зірка виглядає*» [3, с. 99]; «*Ліс приймає її у свої обійми, зелені, затишні..., пестить гілками й молодим листям...*» [3, с. 143]; «*Сміх з вуст інших, здавалося, здавлював йому горло, давив груди*» [3, с. 40]; «*Слова вилітали з її рота, цілували губи і летіли до Івана*» [3, с. 60]; «*Десь там, він знає, на небі готується засвітитись татова душа*» [3, с. 98]; «*...то ніц не зробиш, ступнем коло хати будеш сидіти, мохом обростеш, і павуки заснуть*» [3, с. 42]; «*Теплий жаль розливався Івановими грудьми*» [3, с. 68].

Дієслівні метафори можемо поділити на такі, що позначають *конкретні та абстрактні* речі.

Серед зображальних засобів, які вказують на *конкретні* речі, виокремлюємо такі: «*Ліс відразу обійняв і пригорнув двох, що вбігли в його*

затінок, міцно зачеплені худючими руками» [3, с. 61]; «Десь угорі пливли хмари» [3, с. 63]; «Мамо, хата кудись пливе...» [3, с. 69]; «Той (місяць) слухняно покотився темним небом» [3, с. 71]; «Мовби якийсь камінь з душі звалився» [3, с. 89]; «Очі начеб прозорішали» [3, с. 89]; «Татові очі світилися по-особливому» [3, с. 93]; «Гірке те вино, хоча позавчора навіть кислим смакувало й шугало в голову» [3, с. 98]; «Синіє небо над ним, бо вже вечір» [3, с. 98]; «Хоче жалітися, та мовчить, тико сльози з очей котяться» [3, с. 56]; «Іванові очі горіли і розбігалися...» [3, с. 137]; «Ростик майже біг, і з його рота мимоволі текла слина» [3, с. 144].

Дієслівні метафори на позначення абстрактних понять: «І світ кудись пливе, начеб сам по собі, без Івана» [3, с. 18]; «Шукав слова і не міг знайти» [3, с. 40]; «Небо дивилося на нього великим і блакитним незмивним оком» [3, с. 63]; «Кудись плив світ, легенько, мов човен по тихій воді» [3, с. 66]; «Коли на маму нападала гикавка, Іван то добре знав пити їй більше не можна і пора йти додому» [3, с. 67]; «Його дрібно-дрібно калатала пропасниця» [3, с. 69]; «Вечір розстелив над ними своє сьоме небо, густо поцятковане вже зорями, що теж раділи і підморгували Іванові» [3, с. 70]; «Чув Іван, як казали якось – може, в Руського, чи в другому барі, чи тітка Поліна – робота лічить» [3, с. 89]; «Світ його кудись плив, спинився і довкола себе став обертатися» [3, с. 94]; «І щастя його довкола на крилах літало» [3, с. 100]; «Чиста блакить неба цілує її розтріпане волосся» [3, с. 143].

Аналізовані метафори мають важливе значення, адже дієслово передає інформацію про динаміку розвитку явища, про процесуальність та змінність, про діяльність, яка може перетворювати дійсність за подібністю до інших процесів. Особливу експресивність дієслівних метафор можна пояснити багатством і багатозначністю семантичної структури дієслова.

Зовсім невелика кількість використана Володимиром Лисом іменних метафор, до яких відносимо *іменникові* та *прикметникові*. Іменникова метафора – це метафора-номінація, що переважно має емоційно-оцінне

навантаження. Такі метафори можуть виступати ключовими для цілого ряду похідних – як іменникових, так і прикметникових та дієслівних метафор. Іменникові виконують не лише номінативну, образну та експресивно – оцінну функції, а й концептуальну функцію, яка ґрунтується на їх здатності формувати нові концепти на основі вже сформованих понять. Напр.: «*А Тамарка хоть і гуляца та з мухами в голові, али роботяца*» [3, с. 60]; «*От-от окраєць білої булки, чи то ромашка велика – на небо викотиться*» [3, с. 103]; «*Зінаїда ребром лівої руки зацідила йому в лице, по очах...*» [3, с. 150]; «*Під конвоєм матері йде додому*» [3, с. 52].

За допомогою прикметника виражається пасивна ознака предмета чи явища. *Прикметникова метафора* – це метафора-характеристика. Таких тропеїчних засобів у творі Володимира Лиса зовсім небагато. Напр.: «*Десь угорі над Іваном плив хитрий місяць*» [3, с. 61]; «*Настали в Кукурічках безтурботні дні*» [3, с. 49]; «*Її холодний погляд відчув на собі кожен представник тамтешньої пафосної зустрічі*» [3, с. 78].

Неабияке значення у зображенні певних явищ, подій, номінацій мають *комбіновані метафори*. У них багаточленна структура, яка поєднує в собі іменникові й дієслівні метафори. Але Володимир Лис у своєму творі приділяє таким мовним засобам незначну увагу. Напр.: «*От-от окраєць білої булки, чи то ромашка велика - на небо викотиться*» [3, с. 103]; «*Чиста блакить неба цілує її розтріпане волосся*» [3, с. 143]; «*Мов би якийсь камінь з душі звалився*» [3, с. 89]; «*Татові очі світилися по-особливому*» [3, с. 93].

Отже, аналіз метафор за морфологічними ознаками дає нам змогу зрозуміти, як впливає на реалізацію задуму автора вибір тої чи іншої частини мови для метафоричного перенесення. Іменник створює нову номінацію з яскраво вираженою оцінкою та експресією; прикметник пом'якшує оцінку; дієслово вказує на процесуальність та дію.

Література

1. Галич О. Теорія літератури : підручник / О. Галич, В. Назарець,

Є. Васильєв. – К. : Либідь, 2001. – 488 с.

2. Єщенко Т. Семантико-стилістичні типи метафор: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / Т. Єщенко // Український культурологічний центр. – 2010. – 240 с. [Режим доступу до ресурсу: <http://limitmisto.org.ua/?p=19758>].

3. Лис В. С. Іван і Чорна Пантера / Володимир Савович Лис. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2012. – 320 с.

Карєва Лілія

Науковий керівник –
к. пед. н., доцент Андрієць О.М.

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ

Одним із напрямів сучасних досліджень у сфері лінгвостилістики є розгляд основних особливостей і закономірностей функціонування різних видів і типів текстів у науковій сфері, а також специфіки наукового стилю в результаті взаємодії мовних та позамовних чинників. Характеризуючи тексти за функційно-стильовим підходом, ураховують ознаки позамовні (сфера людської діяльності у суспільстві, сфера спілкування, функції мови і функції мовлення) і власне мовні (функційно-стилістичне розшарування засобів мови). Низка вітчизняних та зарубіжних лінгвістів, серед них О.С. Ахманова, Г.М. Васильєва, В.В. Виноградов, М.М. Кожина, М.П. Котюрова, О.Д. Митрофанова, О.С. Троянська, К.Бюлер, Б. Гавренек, К. Гаузенблас, М.Єлінек, Й. Містрік, Дж. Керолл детально розробляли цілі комплекси позамовних факторів, під впливом яких формувались функціональні стилі.

Мета статті – схарактеризувати стилістичні особливості наукових текстів.

Головні ознаки текстів наукового стилю: інформативність, понятійність і предметність, об'єктивність, послідовність, узагальненість, однозначність,

точність, лаконічність, доказовість, переконливість, аналіз, синтез, аргументація, пояснення причиново-наслідкових відношень, висновки.

Головні мовні засоби: абстрактна лексика, символи, велика кількість термінів з різних галузей знань, схем, таблиць, графіків, зразків-символів, часто іншомовних слів, наукова фразеологія (стійкі термінологічні словосполучення), цитати, посилання, однозначна загально-значна лексика, безсуб'єктність, безособовість синтаксису, відсутність всього того, що вказувало б на особу автора, його уподобання (емоційно-експресивних синонімів, суфіксів, багатозначних слів, художніх тропів, індивідуальних неологізмів).

Дослідники В. Шейко [1, с. 31] і Н. Кушнарєнко [2, с. 22] відзначають, що науковий текст відрізняється від інших великим арсеналом знакових систем, слугуючи для передачі когнітивної інформації, адже основна функція наукового тексту – це передача наукового знання, наукового пізнання, що завжди орієнтоване на комунікацію і єдиною функцією наукового стилю є інтелектуально-комунікативна.

Зміст наукового тексту експлікується в мовних засобах, що мають дискретний та лінійний характер, які не знаходяться в взаємно однозначних відповідностях з семантичними явищами, оскільки семантика тексту представлена складним інформативним комплексом. Цей семантичний комплекс виникає у відповідності з задумом автора, його цілями та умовами комунікації.

Висновки. Аналіз наукового тексту пов'язується з особливостями наукового пізнання, сукупністю позамовних та мовних чинників, що зумовлюють процес пізнання істини. Оскільки науковий текст розглядається як засіб зберігання, передачі і збагачення спеціальних знань, це обумовлює не лише специфіку його змісту і особливості логічного структурування, але і співвіднесеність з науковою картиною світу, з ментальними структурами

зберігання знань, з певними типами вербалізації таких структур лінгвістичними засобами.

Література

1. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник / В. М. Шейко, Н.М. Кушнарєнко. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295с.
2. Кушнарєнко, Н. М. Наукова обробка документів : підручник / Н. М. Кушнарєнко, В.К. Удалова. – 4-е вид. - К., 2006. – 310 с.
3. Онуфрієнко Г.С. Науковий стиль української мови : навч. пос. з алгоритмічними приписами / Г.С. Онуфрієнко. – 2-е вид. перероб. та доп. – К., 2009. – 392 с.

Карташова Інна

Науковий керівник –

к. філол. н., доцент Климович С.М.

СПЕЦИФІКА РЕЧЕНЬ ІЗ ЗВЕРТАННЯМ У ПОВІСТІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ»

Речення із звертаннями вважаються одним із засобів акцентування уваги читача на найважливіших подіях та зворотах сюжету, посилення динамізму переказу. До вивчення творчості М. Матіос зверталися у працях літературознавці, а мова творів практично не досліджувалась.

Актуальність дослідження полягає у вивченні особливостей структури та семантики речень із звертаннями у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Ми розглянули структуру й функції ускладнених речень і, зокрема, речень із звертаннями та виявили, що основне призначення звертання полягає в тому, щоб спонукати слухача або читача звернути увагу на слова

співрозмовника. Письменниця дуже часто використовує діалоги із великою кількістю звертань, як поширених так і непоширених.

Непоширені звертання виражені здебільшого кличним відмінком іменника: 1) «**Мамо**, а в кого недобрі очі?» [3, с.44]; 2) «**Мамо**, а де дід Матей дівся, що його невидко ніде?» [3, с.44]; 3) «**Іванко**, щоб ти не боялася, ми тебе зараз будемо продавати...» [3, с.90]; 4) «**Павле**, ти їй тато чи не тато?!» [3, с.92]; 5) «**Семене**, ходи, подивимося, може, із дзвіниці легше до неба дістатися?!» [3, с.115].

Звертання у творі Марії Матіос є позиційно різноманітними: 1) на початку речення; 2) у середині речення; 3) у кінці речення. У структурі речень із звертанням простежується така загальна закономірність: звертання на початку речень, звичайно, вимовляється активніше, енергійніше, з дотриманням тривалішої паузи після нього, ніж звертання в середині чи в кінці речення: 1) «**Москалице**, але ти ж знаєш, що я би хотіла ходити небом...» [3, с.38]; 2) «**Маріко**, а ваша корова вже побігалася?» [3, с.39]. У цих реченнях вживання звертання на початку виражає дитячу щирість, довірливе ставлення до співрозмовника. В інших реченнях звертанням притаманна деяка напруга, погроза: «Сусідка **Маріка** від несподіванки здригається, відступає на кілька кроків і, чомусь примружуючись, тихо питає: **Іванко**, тебе тато коли-небудь бив прутом?» [3, с.41].

Звертання в середині речення використовується вже не стільки з метою привернути увагу співрозмовника, скільки з метою виділення людини, якій адресується репліка, шляхом мовлення, невеликої паузи надати вагу своїм словам: 1) «Що твоя, **Іванко**, мама знає?» [3, с.16]; 2) «Смійся, **Зісю**, смійся, поки сміється, – каже наша мама» [3, с.16].

Письменниця використовує звертання і наприкінці речення: 1) «У недобрих людей, **дитино**» [3, с.44]; 2) «Ого! Нема Андрича, **донцю**» [3, с.108].

Диференційна ознака етикету українців полягає в тому, що в українській мові звертання характеризується особливою специфічністю, виразністю у зв'язку з тим, що в обміні думками вони здебільшого вживали форми кличного відмінка: 1) «*Страх, Іванко, не народжується з людиною*» [3, с.38]; 2) «*Щось треба думати, **молодице**, добре думати...*» [3, с.61]; 3) «*Заклинаю, тебе, **граде**, піти туди, де пси не гавкають і люди не ночують*» [3, с.34].

У творі є невелика кількість звертань, вжитих у називному відмінку: 1) «*Я, **дитина**, знаю це від тебе*» [3, с.39]; 2) «*Якої чуми ви, **діти**, тут шукаєте?*» [3, с.116].

У тексті твору пестливі звертання характеризують особливе ставлення дорослих до дітей, зокрема до Іванки, головної героїні розповіді. Вони дозволяють змалювати образ маленької дівчинки та її діда, їх дружні стосунки, ставлення дідуся до онуки: 1) «*Иди, **дончику**, я тобі покажу, хто тебе так спудив*» [3, с.54]; 3) «*Бери, **дитино**, оце, але сховай*» [3, с.84].

Марія Матіос найбільше в творі використовує власних звертань, тобто звертання до конкретної особи: 1) «*Поможе, **Маріко**, допоможе*» [3, с.80]; 2) «*А ти, **Августо**, говори вже, до Божої ласки, говори до неї!*» [3, с.92].

Звертання з негативним забарвленням використовуються, щоб пригнітити людей, виражають зневагу до людей іншої нації, вони є елементом, що вказує на зміст розповіді, читач може здогадатися, про що йдеться в творі: 1) «*На коліна, **худообо!** На коліна!*» [3, с.196]; 2) «*Фстать! – німець цьохнув Капетутера залізним прутом по зігнутій спині. – Фстать, **юде!***» [3, с.191]; 3) «*То ти отак, **градиську?!***» [3, с.35].

У художньому творі є декілька речень із подвійним вживанням звертання. Це пов'язано із внутрішнім психологічним станом. У цих реченнях персонажі виражають страх, стурбованість: 1) «*І нараз дикий крик Шерфової Хінди розриває це мовчазне царство суботньої днини, порушене хіба що фирканням коней та дирчанням мотоциклів: **Марічки!** Рятуйте нас,*

марічки! не дайте нас убити, марічки!» [3, с.184]; 2) *«Біда нам з тобою, дитино...Бог, Іванко, усіх любить і не змучується прощати»* [3, с.88].

Національною своєрідною формою української ввічливості є «множина шани». На «Ви» звертаються до незнайомого, старших за віком, посадою співрозмовника. Через «ти» спілкуються між собою друзі , подружжя. У тексті твору Марії Матіос наявні звертання на «Ви» як повага до старшого за віком особи (матері, сусідів): 1) *«Ой, не кажіть, газдо!»* [3, с.56]; 2) *«Брати її хоче, скажу вам по секрету, Маріко»* [3, с.94];

Звертання може утворюватися рядом повторюваних або синонімічних слів: 1) *«А що, любко-душко, правду люди кажуть, що ваш Стефко йде у старости на Анницю Пісків?»* [3, с.63]; 2) *«Матір Божя..– беззвучно просить Іванка, зводячи очі у небеса, – поможи мені, Матір Божя, загоїти ручку»* [3, с.25].

Поширене звертання письменниця використовує менше, ніж непоширене. Зустрічаємо його тільки в інтерпозиції чи в постпозиції.

У середині речення поширене звертання часто несе в собі характеристику людини, якій воно адресовано. У реченні звертання *«Іванко-сміхованко»* свідчить про веселість та життєрадісність персонажу, а також про дружнє ставлення до неї співрозмовника: *«Ти, Іванко-сміхованко, як скажеш, –сміятися хочеться»* [3, с.16].

Отже, у тексті твору Марія Матіос використала різні типи звертання. Риторичні звертання не використовуються. Найбільше вжито непоширених звертань, а поширені використовуються значно менше, лише з метою виразити своє ставлення до персонажів подій. Щодо позиції звертань, найчастіше використовуються звертання у препозиції, рідше – у постпозиції.

Література

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник / І. Р. Вихованець. – К. : Либідь, 1993. – 368 с.

2. Загнітко А. П. Актуальні проблеми текстової лінгвістики: закономірності внутрішньотекстової організації / А. П. Загнітко // Лінгвістичні студії. – Донецьк : ДонНУ, 1999. – Вип. 5. – С. 95 – 111.

3. Матіос М. М. Черевички Божої Матері, вирвана сторінка з буковинської саги : повість / Марія Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.

Козак Ольга

Науковий керівник –

к. філол. н., професор Гайдаєнко І.В.

ПРИКМЕТНИКОВА СИНОНІМІЯ У ПОЕЗІЇ ЛІНИ КОСТЕНКО

На сучасному етапі розвитку української лінгвістики багато питань з теорії синонімії і практики створення словників синонімів унаслідок їхньої складності й багатоаспектності лишаються до цього часу дискусійними. Ще не дістали свого вичерпного й однозначного тлумачення такі важливі теоретичні питання лексичної синонімії, як визначення терміна «синоніми», класифікація синонімів, внутрішня організація і межі синонімічного ряду. Актуальним є теоретичне осмислення явища синонімії на матеріалі дієслівних синонімів, дібраних з художніх творів Ліни Костенко.

Актуальність нашої статті зумовлена тим, що для широкого й повного опису лексико-синонімічної системи української літературної мови необхідно здійснити дослідження синоніміки художніх творів певних авторів. В українському мовознавстві ще не достатньо дослідженими є синонімічні одиниці художньої мови творів Ліни Костенко.

Мета дослідження полягає у виявленні та характеристиці синонімів у творах Ліни Костенко.

Синонімія як тип лексико-семантичних відношень, ґрунтується на тому, що слова, які належать до однієї й тієї ж частини мови, характеризуються повним або частковим збігом своїх лексичних значень.

Сучасна лінгвістична література подає стільки визначень синонімії, що з цього приводу можна написати окреме наукове дослідження, так само як і щодо класифікації синонімів.

О.Пономарів з цього приводу зазначає: «Синоніми (гр. однойменний) – слова, близькі або тотожні за значенням, які по-різному називають те саме поняття» [4, с. 37].

Беручи до уваги знакову природу слова, можна констатувати, що глибинну основу синонімії становить позначення одного і того ж денотата кількома різними словами.

Синонімія – повний або частковий збіг значень двох чи кількох слів; подібність слів, морфем, фразеологічних одиниць за значенням при відмінності їх звукової форми.

Синоніми виникають з необхідності фіксувати у слові нові відтінки значення у явищі, уявленні, понятті. З другого боку, синонімічні слова можуть характеризувати не саме явище, а своєрідність бачення, оцінки його, ставлення до нього. У більшості випадків відношення синонімії ґрунтуються не на повному збігу значень слів, бо кожне з цих значень виступає носієм певної специфічної інформації про один і той же денотат, є засобом позитивної чи негативної оцінки, прихильного чи негативного ставлення, зменшеності чи згрубілості, повідомляє про міру або ступінь вияву ознаки, дії, процесу [1, с. 64].

Синоніми об'єднуються у синонімічні ряди, яким властива певна внутрішня організація. Принципи внутрішньої організації синонімічного ряду залежить від характеру семантичних відношень між словами. Так, абсолютні синоніми утворюють синонімічні ряди, позбавлені ознак внутрішньої структурної організації. У таких випадках члени синонімічного

ряду виступають як лексичні одиниці, не підпорядковані одна одній за ознаками загального і часткового значень, нейтрального і стилістичного забарвлення.

Синонімічні ряди – це слова, що пов'язані між собою синонімічними зв'язками і являють собою не просту сукупність синонімів, а певним чином організовані, складають лексичну групу і пов'язані між собою смисловою залежністю.

Таким чином наявність синонімів в мові, існування синонімічних рядів дає можливість автору з декількох дуже близьких по смислу слів вибрати найпотрібніше. Уміння володіти синонімічними засобами української мови виражається як у правильному виборі з синонімічного ряду відповідного слова, так і в правильному вживанні синонімів в межах одного контексту.

Ураховуючи теоретичні й практичні висновки, до яких дійшли науковці, вважаємо, що синоніми, як мовний засіб, мають п'ять основних функцій у мові: функцію уточнення, функцію заміщення, функцію синонімічного протиставлення, оцінну та стилерозрізнявальну функцію. Ми дотримуємося погляду, що синоніми в мовній системі виконують дві основні функції – уточнення й заміщення, а всі інші є похідними від них і залежать від контексту.

Однією з визначальних рис творчості Ліни Костенко є свіжість та оригінальність у вживанні лексико-стилістичних засобів української мови.

У нашій роботі розглянемо найбільш розгалужені та вживані синонімічні ряди в поезії Ліни Костенко, визначимо їх стилістичну функцію та сферу вживання.

Найбільшим за обсягом у поезіях Л.Костенко є синонімічний ряд прикметників, що групується навколо слова *гарний* у значенні: «красивий», «такий, що дає насолоду своїм зовнішнім виглядом, формою чи внутрішнім змістом» [2, с. 48].

Як пощастило дівчинці в сімнадцять,

В сімнадцять гарних, неповторних літ!

Ти не дивись, що дівчинка сумна ця.

Вона ридає, але все як слід [3, с. 25].

Синонім *гарний* та прикметники, які групуються навколо нього (чарівний, красивий, дивовижний, прекрасний, розкішний, вродливий), одночасно диференціюється і емоційним забарвленням, і значеннєвими відтінками, семантичним обсягом. Усі вони об'єднані одним основним значенням – цілком позитивний за своїми якостями і властивостями. Синонімічний прикметник *прекрасний* передає високу міру позитивної ознаки й емоційної забарвленості:

Він був старий і плакав не про нас.

Той голос був як з іншої акустики.

Але губив під люстрами романс

Прекрасних слів одквітлі вже пелюстки [3, с.52].

Глибоким емоційним забарвленням і разом з тим великою мірою позитивної ознаки характеризується синонім *чарівний* «той, що захоплює неповторною красою» [2, с. 475]. Вказує на те, що предмет привабливий, принадний, такий, що зачаровує своєю якістю:

А по ідеї: жінка ж - тільки жінка.

Смаглява золота віолончель.

Справляло б тіло пристрасті обжинки

Колисками і лагодом ночей.

Була б така чарівна лепетуха,

Такі б ото улучила слова,

що як по змісту, може, й вянуть вуха,

а ж по формі - серце спочива [3, с. 86].

Прикметник *дивовижний* вживається письменницею у значенні «надзвичайно гарний, особливий» для змалювання неповторної краси неба, фантастичного видовища:

Прокотить вересень громи.

Ось наші ночі серпень вижне,

І вродить небо дивовижне,

Скляними зорями зими [3, с. 79].

Синонім *вродливий* є обмеженим за сферою вживання, бо переважно вживається лише для означення зовнішньої краси людини:

Вечірній сон закоханого літа

І руки, магнетичні уночі.

Вродлива жінка, ласкою прогріта,

Лежить у літа осінь на плечі [9, с. 80].

Для означення вродливості людини значно частіше використовується прикметник *красивий* «з приємним зовнішнім виглядом» [2, с. 65]:

Красива жінка - істина відносна.

Найперша міс на конкурсі оман.

Порадниця духовним альбіносам,

Коли вчиняють вірші чи роман [3, с. 50]

Прикметник *розкішний* теж виступає як синонім до *гарний*. У народно-розмовній мові слово *розкішний* широко вживається в значенні «прекрасний, винятковий за своєю якістю».

І знову мчиш, як метеор ти.

І довго світяться в душі

Оті розкішні натюрморти

Уздовж доріг на спориші [3, с. 37].

Негативну ознаку предмета Ліна Костенко визначає прикметниковими синонімами, *потворний*, *кошмарний*. Прикметник *потворний* в поезії характеризує оточуючий світ, його неприязнь до людини і безпосередньо означає «поганий, страхітливий, який викликає огиду і осуд» [6, с. 93]:

А що, як він між нами ходить, геній?

Вивозить з бруду цей потворний час.

Що, як за це вже зараз в наших генах
Нащадки наші зневажають нас?![3, с. 65]

Прикметник *кошмарний* має більш сильне емоційне забарвлення і означає „сповнений кошмарів; гнітючий та страшний”:

*Він був кошмарний, як з Агати Крісті,
Блакитним шлейфом в спальні заповзав.
Він їх будив, він лоскотав їм ніздрі.
Просніться, люди! - Так він їм казав [3, с. 70].*

Письменниця вживає прикметникові синоніми *неслушний* та *недоцільний* для вираження різних ступенів неприйнятності певних дій у певних ситуаціях, невідповідності між зовнішнім виявом та внутрішнім станом предмета:

*Що ж, авторучка - це не шабля з піхов.
Ворожа кров не бризне з-під пера.
І лиє дону гетьман не приїхав.
Неслушний час. І все-таки пора.
Я не зійшла, посіяна в бетон.
Не прийнялась, морозами пририта.
Я недоцільна - наче камертон [3, с. 24].*

Ліна Костенко вживає прикметникові синоніми *славний* та *гучний*, які пішли від стрижневого слова *відомий*, для означення значимості, відомості минулих часів, їх героїчного наповнення:

*Минають фронди і жіронди,
Мина все славне і гучне.
Шукайте посмішку Джоконди,
Вона ніколи не мине [3, с. 31].*

Прикметникові синоніми *безмірний* та *безмежний* належать до ідеографічних синонімів, бо вони означають те саме поняття, але різняться між собою додатковими значеннєвими відтінками. Прикметник *безмежний*

має ознаку простору без меж, *безмірний* - простір або явисьце, якому немає міри:

Важкі повіки... стежечка сльози...

І жаль безмірний однієї втрати:

„В мистецтві я пізнав лише ази.

Лише ази! Як шкода умирати...”

В пустелі сизих вечорів,

В полях безмежних проти неба

О, скільки слів, і скільки снів [3, с. 39].

Ряд понятійно-стилістичних синонімів *скажений, дикий, біснுவатий, шалений* використовується письменницею для надання різних відтінків стану неспокою людської душі та природи. Кожен з прикметників по своєму характеризує вияв почуттів людини та прояв природних сил. Вживаючи прикметник *скажений*, в значенні «нестримні, ті, що перебувають у стані шаленства і неспокою, діють за власною волею» [5, с. 59] для характеристики звучання струн інструменту, поетеса хоче передати несамоовитість звучання цих струн, поривчастість мелодії:

Хто ж натягнув такі скажені струни

На цю, таку струнку, віолончель,

Що їй футляр - усі по черзі труни

Вготованих для музики ночей?! [3, с. 41]

Прикметник *біснуватий* уживається в значенні «божевільний, психічно хворий, збуджений» для характеристики поведінки головного героя, його вчинків:

Ти, Дон Кіхоте, може, біснуватий?

Що в тебе є? Печаль і далина:

Тобі не досить - просто існувати?

Ти хочеш побороти чаклуна?! [3, с. 84]

Прикметниковий синонім *шалений* «нестримний, несамовитий; незвичайний» застосовано для вираження бачення поетесою звичайного, на перший погляд, природного явища - зливи:

Мені страшно признатись: я щаслива.

Минають роки, а ти мені люб.

Шаліє любові тропічна злива –

Землі і неба шалений шлюб [3, с. 25].

Синонімічний ряд прикметників, що групуються навколо слова *дивний*, у значенні «той, що викликає подив; чудний, незрозумілий», об'єднує значна кількість слів: *чудернацький, чудний, химерний, предивний*. Усі вони належать до ідеографічних синонімів:

Страх мимовільний боров:

Химерна була глибина,

І сам корабель - немов

Потвора морського дна.

Наснився мені чудернацький базар:

під небом, у чистому полі,

для різних людей,

для щедрих і скнар,

продавалися різні Долі.

Земля пером. Чудний був чоловік.

Душа понад межею витривалості.

Щоб так шукати, і за цілий вік -

Лише ази! - ні грама досконалості.

Дуже дивний пейзаж: косяками ідуть таланти.

Сьоме небо своє причиняє собі суєта.

При майстрах якимось легше.

Вони - ж Атланти. Держать небо на плечах.

Тому і є висота [3, с. 31].

Ці прикметники урізноманітнюють мову поезії та додають певних значеннєвих відтінків кожному слову для конкретнішого уявлення явища чи предмета, про який йдеться у поезії.

Так само до ідеографічних прикметникових синонімів належать слова *кривавий, пурпуровий, червоний*. Кожен з цих прикметників вносить до поезії особливе значення, підкреслює певну, неповторну рису. *Кривавий* – «той, що має колір крові; червоний; пов'язаний з пролиттям крові, жертвами» [2, с. 234]. *Пурпуровий* – «той, що має колір пурпуру; темно-червоний; багряний» [2, с. 286]:

*За чорно-синьою горою, на схилку радісного дня,
Малює хмари пурпурові якесь веселе чортеня.
Коли на мене звіра нацькують,
О, я впізнаю ту непроторе
Глупоту вашу, вашу мстиву лють!
Воно в мені, святе моє повстання.
Дивлюся я в кривавий ваш туман.
Так що ж ти, схоже на шуліку, у тебе вітер в голові,
Малюєш обрій споконвіку такий червоний у крові?! [3, с. 69]*

За допомогою ідеографічних синонімів *щасливий, веселий, радісний* Л. Костенко наділяє неживу природу рисами людської емоційності, характеризує людські почуття:

*Я спокійна.
Я щаслива з другим.
Я тебе нітрохи не люблю.
А якщо заплачу і руками
Я торкну ясне твоє чоло,
- Нас не бачать леви біля брами:
Левам очі снігом замело. [3 с. 52]*

Розгляд синоніміки в поетичних текстах Ліни Костенко свідчить, що вмiле оперування синонімами цього морфологічного розряду дозволяє авторці в кожному конкретному випадку не лише врізнобарвлювати контекст, а й точно відтворювати розмаїття образів та деталей, досягати художньо-образної виразності.

Отже, синонімічні ряди репрезентують семантичні розбіжності інтеграційного типу. Підсумовуючи зазначимо, що на позначення психічного стану людини Ліною Костенко у свої поетичних творах залучено як загальнономвні, так і контекстуальні синоніми, які збагачують та урізноманітнюють палітру зображальних засобів поетеси. Вузьких діалектизмів тут немає. Нами виявлено низку літературних, розмовно-народних та авторських словоутворень, що характеризуються емоційно-експресивною насиченістю.

Література

1. Єрмоленко С. Я. Стилiстика сучасної української літературної мови в контексті слов'янських стилістик / С. Я. Єрмоленко // Мовознавство. – 1998. – № 2-3. – С. 25 – 36.
2. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. / С. Караванський. – Львів: БаК, 2008. – 512 с.
3. Костенко Л.В. Неповторність: вірші, поеми / Л.В. Костенко. – К.: Молодь, 1980. – 224 с.
4. Пономарів О. Д. Стилiстика сучасної української мови / О.Д. Пономарів. – Тернопіль, 2000.
5. Саєнко В. Поетична культурологія Ліни Костенко: До 75-річчя поетеси. / В. Саєнко. // Українська мова та література. – 2005. – Ч. 9. – С. 3-7.
6. Сафонова А. Особливості поетичного стилю Ліни Костенко / А.Сафонова. // Дивослово. – 2002. – № 3. – С. 30-32.

Козакова Тетяна
Науковий керівник –
д. пед. н., професор Пентилюк М.І.

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ФОЛЬКЛОРНИХ ДЖЕРЕЛ ЯК ЗАСІБ ПІЗНАННЯ КАРТИНИ СВІТУ

Знання людей про об'єктивну дійсність організовано у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, що відображають різні сфери діяльності людини. Людина мислить концептами, комбінуючи їх, формуючи нові концепти в ході мислення. Тому концепт розуміється як глобальна розумова одиниця, що представляє собою квант структурованого знання. Концепт – сучасний термін багатьох гуманітарних наук: мовознавства, літературознавства, філософії, лінгвістики, психології, культурології. У науковій літературі зустрічаємо досить багато дефініцій цього поняття, оскільки воно є одним із ключових у дослідженні мовної картини світу.

Актуальність дослідження полягає в тому, що останнім часом у різних галузях гуманітарних наук досить часто зустрічається поняття концепту, мовної картини світу. Для розуміння, тлумачення та оперування даними поняттями необхідно провести детальний аналіз походження та особливостей їх застосування у певному контексті. Тому розглянемо ці поняття більш ґрунтовно.

Метою статті є аналіз поняття концепту і мовної картини світу з когнітивно-прагматичної точки зору.

Говорячи про концепт, не можемо оминати питання походження терміна та історію семантичної трансформації, що зумовила його універсальність, здатність функціонувати у термінологічних системах різних наук. Слово «концепт» походить від латинського *conceptus*, що в перекладі означає «думка, уявлення, поняття» і первинно застосовувалося як термін

логіки та філософії. За другою версією, автором якої є В. Колесов, під концептом розуміється «не conceptus (умовно передається терміном «поняття») а conceptum («зародок», «зернятко»), з якого й виростають у процесі комунікації всі змістові форми його втілення в дійсності».[3, с. 8]

У сучасному мовознавстві можна виділити три основні підходи до розуміння поняття «концепт»: 1) лінгвістичний (С. Аскольдов, Д.Лихачов, В. Колесов, В. Телія): оскільки концепт існує для кожного словникового значення, то його слід розглядати як алгебричний вираз значення. Загалом прихильники цього напряму розуміють концепт як увесь потенціал значення слова разом з його конотативним елементом; 2) когнітивний (З. Попов, Й. Стернін, О. Кубрякова): концепт – явище ментального характеру. Представники когнітивного підходу зараховують концепт до розумових явищ та тлумачать його як оперативну змістовну одиницю пам'яті, ментального лексикону; 3) культурологічний (Ю. Степанов, Г. Слишкін): уся культура розуміється як сукупність концептів та відносин між ними. Концепт – головний осередок культури в ментальному світі людини.

Існують різні підходи до окреслення меж поняття «концепт»: від розуміння його як значення слова до розширення змісту поняття, до одиниці ментальної організації інформації. У пропонованому дослідженні за основу взято потрактування концепту як інформаційної структури свідомості, що формується як результат пізнавальної діяльності людини, осмислення нею отримуваної про предмет інформації. Проілюструємо цю тезу прикладами. Так, міфологічні уявлення українців про воду неодноразово були предметом дослідження в культурологічному аспекті, оскільки культ води як джерела життя посідав вагоме місце в житті давніх слов'ян. Поодинокі дослідження присвячені вивченню вербалізації відповідного концепту в мовомисленні окремих письменників. Докладний аналіз лінгвалізації концепту вода на матеріалі текстів української усної народної

творчості дозволяє виявити його національно-культурні риси. Головним вербалізатором аналізованого концепту є власне лексема *вода*. У сучасній українській мові вона полісемічна й функціонує в таких значеннях: «прозора, безбарвна рідина, що утворює річки, озера і та ін. та, пройшовши спеціальну обробку, подається до будинків; найпростіша хімічна сполука водню з киснем»; «водна поверхня річок, озер тощо; рівень води в них»; «водна маса джерел (також підземних, озер, річок, її потоки, хвилі; водні простори та ділянки, які знаходяться у межах території певної держави (внутрішні води), належать якійсь державі (територіальні води) або не належать жодній (нейтральні води)»; У фольклорних текстах лексема *вода* функціонує зі значеннями «прозора рідина, що утворює річки й озера», «водна поверхня річок і озер» [8].

Додаткових значень це слово набуває в пареміях завдяки реалізації асоціативних зв'язків: – неприємність, пригода: Вийти сухим із води; Трудно вийти з біди як каменю з води; Від вогню біжу, а в воду скачу; Де вода, там і біда; – небезпека: Як води боятися, то не купатися; – наполегливість: Вода крапля по краплі й камінь довбає; – ненадійна опора, щось, що не варте довіри: Тобою так запоможешся, як кулаком на воду обіпрешся; Не вір воді, не втопишся; – марна, безглузда справа: Стовкла воду в ступі; – надійний сховок, місце, де неможливо щось знайти: Заховав кінці в воду; Як у воду впало; – злидні, відсутність статків (здебільшого в поєднанні із лексемою *хліб*): Хліб та вода – то козацька їда; Хоч хліб із водою – аби милий з тобою; – необхідна річ: Без води борщу не звариш; – перешкода, яку потрібно подолати: До свого роду – хоч через воду; Їв би кіт рибу, та в воду не хоче.

Основним методом дослідження концептів прийнято вважати концептуальний аналіз. Метою концептуального аналізу на думку Н. Арутюнової, виступає моделювання концепту й виявлення його зв'язків з іншими концептами, що здійснюється шляхом не лише опису смислів кожного окремого слова, але й визначенням специфіки цілого концептуаль-

ного поля і логічних відношень між його компонентами. Дослідниця виділяє семантичну і прагматичну компетенцію носія мови, що слугує для проведення концептуального аналізу, причому розуміння забезпечується знанням значень слів і речень (семантична компетенція), а інтерпретація – знанням механізмів вживання мови (прагматична компетенція)[1, с. 184]. Об'єктом дослідження аналізу є зміст, що передається окремими словами, граматичними категоріями або текстами. Опис концепту, за В. І. Карасиком, - це спеціальні методики дослідження значення його імені й найближчих позначень: 1) дефініція, 2) контекстуальний аналіз, 3) етимологічний аналіз, 4) пареміологічний аналіз, 5) анкетування, коментування [4].

Кожна мова, як відомо, відображає спосіб сприйняття і концептуалізацію світу тим чи тим етносом, що вирізняється своєю історією, культурою, своїми цінностями. Це, власне, і складає «національну модель світу», яка є цілісним образом активності людини. Мова ж – найважливіший засіб формування і зберігання знань людини про об'єктивний світ, зафіксованих у слові. Сукупність цих знань, збережених у мовній формі, називається «мовною картиною світу» (В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, Е. Сепір, Б. Уорф, О. Потебня, В. Ужченко, Ю. Апресян, О. Кубрякова, З. Попова, І. Стернін, В. Постовалова, І. Штерн, М. Кочерган та ін.)

Мовна картина світу є суб'єктивним образом об'єктивної реальності, оскільки кожна людина по-своєму і неповторно відтворює світ. Іншими словами, «мовна картина світу – це комплекс мовних засобів, у яких відображені особливості етнічного сприйняття світу», «це сукупність уявлень народу про дійсність, зафіксованих в одинцях мови на певному етапі розвитку народу» [7, с. 5].

Під категорією «мовна картина світу» В. Ужченко розуміє «вербалізовані інтерпретації мовними соціумами навколишнього світу й самих себе в цьому світі» [10, с. 67]. Він констатує, що картина світу є власне світобаченням як кожної окремої людини, так і етносу загалом, вона

є результатом сприйняття та осмислення навколишнього світу, зафіксованого в мові. Унаслідок процесів узаємодії людини з реальним світом виникає неперервний зв'язок між всесвітом, людиною та її мовою, де всі елементи взаємопов'язані [10, с. 67–68].

Схожу думку має І. Голубовська, яка визначає мовну картину світу як «виражене засобами певної мови світовідчуття та світорозуміння етносу, вербалізовану інтерпретацію мовним соціумом навколишнього світу і себе в цьому світі» [2, с. 6]. Ця дослідниця розрізняє концептуальну і мовну картини світу, наголошуючи на тому, що для останньої характерне повсякденне, наївне відображення реальності, на противагу науковості та загальнолюдському характеру концептуальної картини світу [2, с. 38].

Таким чином, дефініцій поняття «концепт» у художній літературі вже досить багато. При всій різноманітності варіантів тлумачення «концепт» одностайно визнається одиницею ментального простору. Він структурує знання про світ і відображає національну специфіку членування світу.

Література

1. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека./Н.Д. Арутюнова. – М., 1999.
2. Голубовская И. А. Этнические особенности языковых картин мира / И. А. Голубовская. – К. : ВПЦ «Київський ун-т», 2002. – 293 с
3. Колесов В.В. «Жизнь происходит от слова...»/ В. В. Колесов. – Санкт-Петербург : Златоуст, 1999. – 368 с.
4. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – К. : Гнозис, 2004. – 389 с.
5. Карпенко А. В. Концепт у сучасних лінгво-когнітивних дослідженнях: підходи до визначення та типологія. Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка. [Електронний ресурс] / А. В. Карпенко. Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/25391/1/Karpenko.pdf>

6. Касьян Л.А. Термин «концепт» в современной лингвистике: различные его толкования/Л.А.Касьян // Вестник Югорского государственного университета, 2010 г. – Вып. 2 (17). – С. 50–53.

7. Попова З. Д. Язык и национальная картина мира / З. Попова, И. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2002. – С. 5–16.

8. Словник української мови : [в 11т.]. – К.: Наукова думка, 1970–1980.

9. Лихачев, Д. С. Концептосфера русского языка / Д. С. Лихачев // Изд. РАН. – Сер. лит. и яз. – Т. 52. – 1993. – № 1. – С. 3–9

10. Ужченко, В. Д. Актуальні питання розвитку української мови : [посібник для магістрантів] / В. Д. Ужченко. – Луганськ : Альма-матер, 2005.

Криворучко Наталія

Науковий керівник –

к. філол. н., доцент Климович С.М.

**ЕПІТЕТИ ЯК ХУДОЖНЬО-ВИРАЖАЛЬНІ ЗАСОБИ
У РОМАНАХ А. РОГАШКО «ОСІННЄ РОНДО МІСЯНОЇ НОЧІ»
ТА «КРІЗЬ БЕЗОДНЮ ДО СВІТЛА»**

У процесі втілення ідейно-творчого задуму А. Рогашко користується різноманітними словесно-виразовими ресурсами мови, серед яких тропи відіграють першорядну роль. Найуживанішим поетичним тропом, який використовує письменниця у романах є епітет. Його вивчення в українській лінгвостилістиці репрезентують праці С. Єрмоленко, Л. Мацько, А. Мойсієнка, І. Білодіда, В. Ващенко та ін.

Ми погоджуємось із визначенням, яке подала Л. Мацько у підручнику «Стилістика української мови»: «Епітет (гр. ἐπίθετον – прикладка, прізвисько) належить до загальновідомих словесних художніх засобів. Це

художнє, образне означення, що підкреслює характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії» [2, с. 338].

Матеріал романів «Осіньне Рондо місячної ночі» та «Крізь безодню до світла» дає можливість розглядати епітети з погляду їх частиномовної приналежності.

Найбільшу групу епітетів у романі А. Рогашко становлять епітети, виражені прикметниками. Зазвичай авторка використовує якісні епітети, їх у романі найбільше: «*Легкий вітерець оповив її обличчя **теплою** свіжістю*» [3, с. 17] «*Стояв і терпляче чекав, відганяючи **тривожні** думки*» [3, с. 42] та ін. Завдяки цій групі епітетів авторка не просто виділяє і підсилює неповторні особисті типові ознаки явищ чи предметів, вона створює у свідомості читача певні художні образи.

Також досить поширеними є епітети, виражені дієприкметниками. Ця група епітетів становить невелику частку від загальної кількості, лише 5 %. Це можуть бути пасивні дієприкметники доконаного виду, що передають стан розпачу, безнадії або духовного піднесення: «*Зустріч із ним минулої ночі бальзамом полилася на її **стривожену** душу*» [3, с. 99], «*...намагалася запевнити, проте самій в душу закрадався **тремтливий** холодок сумніву*» [3, с. 102] та ін.

Найчастотнішими дієприкметниковими епітетами у збірці постають дієприкметники із суфіксами *-н-, -ен-, -т-* та деякі активні дієприкметники із суфіксами *-л-, -уч-*, що виражають персоніфіковану ознаку: «*Він швидко йшов вулицею у **хвилюючому** передчутті зустрічі з коханою і думав про весну*» [3, с. 41], «*А наше почуття – **незламне***» [3, с. 45], «*В цих акордах мені чується благаання **зраненого** серця відповісти на його почуття...*» [4, с. 174] та ін.

Найбільше епітетів, виражених прислівниками є за семантикою емотивні (внутрішньопсихологічного сприйняття): «*Степан **радісно** видихнув, подякував Богу й пішов*» [3, с. 32], «*Увесь час Софія **стривожено***

позиркувала на годинник і, ледь дочекавшись полудня, почала збиратися» [3, с. 48], «У мене жодного шансу, адже так? — **приречено** спитав» [3, с. 134 «Любка підвела голову й **занепокоєно** подивилась йому у вічі» [3, с. 170], «Петро Степанович **задоволено** всміхнувся» [3, с. 201], «Їхні слова звучали **механічно, вимушено**» [4, с. 50] та ін.

Менш широко представлені одоративні епітети зорової семантики: «Вони так **яскраво** палахкотять» [3, с. 50], «...цупкі гардини ретельно завішували вікно, не пропускаючи вечірнього світла, і лиш сяйво запалених свічок **м'яко** освітлювало кімнату» [3, с. 132] та ін.

Частотним явищем у мові багатьох поетичних творів є вживання епітетів-комполітів. Продуктивність їх пояснюється тим, що експресивність складових основ, яка і сама по собі здатна створювати образ, плюсується, подвоюється, а частіше витворює нову поетичну номінацію з композитним метафоричним епітетом.

Умовно епітети-комполіти у романі можна поділити на такі лексико-семантичні групи:

- 1) комполіти з колірним елементом: «Тієї ж миті почало смеркати, небо затягували **брудно-сиві** клапті хмар» [3, с. 65] та ін.;
- 2) «синтез кількох тонів»: «Лише зрідка міняється картинка за вікном: якось непомітно зі **смарагдово-зеленої** вона перетворилася на **буриштиново-жовту**» [4, с. 121], «Його **сіро-синє** страшне обличчя в місячному сяйві виглядало, мов неживе» [3, с. 50] та ін.;
- 3) «тон, насиченість»: «Стискав тонке вушко **порцелянної** чашки й уважно роздивлявся **блідо-рожеві** півонії, якими вона була розмальована» [4, с. 165] «Крізь ледь притрушені пухкі білосніжні хмаринки, що нависали з **яскраво-синьої** небесної тверді» [3, с. 73] та ін.;
- 4) комполіти одоративної семантики: «...гарячий **гіркувато-солодкий** напій присмно обпікав зсередини» [3, с. 190] та ін.;

5) композити емотивної семантики: «*Софія стала **печально-задумливою***» [3, с. 46], «...*сміх її був **нервово-приречений***» [4, с. 55] та ін.

Неважко помітити, що авторка насичує мову твору епітетами, зображуючи характери персонажів, їхню зовнішність, переживання, а також явища природи: «***Чорний крилатий** капелюшок, пов'язаний **темною** стрічкою, майже приховував **рідке сиве** волосся, зібране в **маленьку** гульку, **заколоту шпильками**, водночас відкриваючи **продовгувате сухе й зморщене** обличчя, **маленький гоструватий** носик і **величезні, дещо витрішкуваті** очі» [3, с. 78].*

Для ідіостилю А. Рогашко характерне поєднання епітетів різної семантики, напр. епітети з колірним елементом та одоративні «***сліпучо-жовте** вбрання*» [3, с. 130], «***цупка непроглядна** темінь*» [4, с. 59] та ін.

В аналізованому матеріалі виявлено прикметникові, дієприкметникові, а також епітети-композиції, взагалі відсутні епітети, виражені іменниками-прикладками. Епітет є образним атрибутом, який допомагає авторці зробити твір більш яскравим, підкреслити характерну рису, визначальну якість явища, предмета, поняття, дії, тому саме цим тропом авторка досить часто послуговується у своєму романі.

Література

1. Мацько Л. Епітет / О. Тараненко, В. Русанівський, М. П. Зяблюк // Українська мова : енциклопедія – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 175.

2. Мацько Л. Стилiстика української мови : підр. для студ. філол. спец. вищ. навч. закл. / Л. Мацько. – К. : Вища шк., 2005. – 462с.

3. Рогашко А. Осіннє Рондо місячної ночі : роман / Алла Рогашко. – Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2015. – 208 с.

4. Рогашко А. Кризь безодню до Світла : роман / Алла Рогашко – Харків : Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2016. – 208 с.

5. Тараненко О. Троп / О. Тараненко, В. Русанівський, М. П. Зяблюк // Українська мова : енциклопедія – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. – С.692-693.

Мандич Тамара

Науковий керівник –

к. філол. н., доцент Карабута О. П.

КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД ДО ВИВЧЕННЯ МЕТАФОРИЧНИХ ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТОСФЕРИ «СПОРТ»

Трансляції спортивних подій складаються з візуального та аудіального компонентів. Останній має місце в ефірі завдяки коментаторові, який повинен озвучувати, аналізувати, оцінювати події. Його мовотворчість можна вважати імпровізацією, адже передбачити перебіг змагань неможливо. Відсутність заздалегідь підготовленого тексту та несподіваність трансляції мотивують фахівця максимально швидко використовувати власні мисленнєві здібності для вчасного формулювання думки та добирати відповідні мовні засоби для її вираження.

Незважаючи на індивідуальний характер понять, що осмислюються журналістом, їх втілення у знаковій формі породжують такі ж образи в багатотисячній глядацької аудиторії. Оскільки головні розумові процеси відбуваються у більшості людей однаково, це наводить на думку про схожість концептуальних картин світу у різних людей [2, с.113]. Отже, маємо підстави говорити не лише про індивідуальні когнітивно-комунікативні здібності людини, а й про відображення вербальними засобами картини світу представників цілого народу. Невіддільною властивістю визнається етноспецифічність мовної концептуалізації, що фіксує особливий спосіб сприйняття світу, в якому втілюється колективна філософія нації [4, с.19].

Спорт якраз і виступає сферою людської життєдіяльності, що посилює патріотизм, згуртовує націю під час важливих змагань, де беруть участь вітчизняні спортсмени чи команди, тому знання про спорт ефективно концептуалізуються та вербалізуються коментаторами, віддзеркалюючи національні настрої чи погляди на світ.

У сучасному мовознавстві одним із пріоритетних напрямів є когнітивна лінгвістика, що охоплює широке коло питань, пов'язаних із процесами взаємодії мовлення та мислення. Основною одиницею, що репрезентує абстрактну ідею, виступає концепт. Згідно із загальноприйнятим розумінням концепт – «те, що називає зміст поняття, синонім смислу» [5, с.269]. Це явище можна вважати сформованим уявленням про певну реалію, що повинно знайти своє відображення в знаковій системі. Сукупність концептів, поєднаних тематично, утворює концептосферу. Низка концептів, що позначають різні види спорту, утворюють концептосферу «спорт», що виступає складовою національно-мовної картини світу українців.

Об'єктивація концептів відбувається завдяки добору відповідних мовних засобів, що надають абстрактній думці конкретної форми. У розкритті смислового навантаження понять бере участь семантичний аналіз номінативного поля концепту – сукупності вербалізаторів. Як зауважують науковці, «засобами вербалізації концепту на мовному рівні можуть виступати лексичні, фразеологічні, паремійні одиниці чи дискурс, і, відповідно, концептуальний аналіз полягає у фіксації та інтерпретації смислу цих одиниць» [3, с.45].

До найпродуктивніших репрезентантів концептосфери «спорт» належать метафори. Метафоричні номінації з'являються внаслідок виникнення асоціативних зв'язків між концептосферою «спорт» і низкою інших концептосфер. Поділяючи погляд В. Літяги в тому, що «знання людей про об'єктивну дійсність організовано у вигляді концептів, абстрактних ментальних структур, що відображають різні сфери діяльності людини»

[1, с.48], убачаємо правомірним систематизацію спортивних метафор за лексико-семантичними групами відповідно до їхніх переносних значень і, як наслідок, застосування принципу метафоричного моделювання.

Для визначення реакцій глядачів спортивних трансляцій на коментарі, зокрема метафоризовані, проведено всеукраїнське анкетування. Аналіз відповідей показав, що сприймання коментаторського мовлення є суто індивідуальною реакцією, оскільки не встановлено жодних закономірностей між статтю, віком, рівнем освіти, мовою спілкування чи місцем проживання та визначенням реципієнтами ролі коментарів.

Повною мірою доведено теоретичні положення щодо залучення когнітивних та емоційних складових до сприйняття коментарів. Дійсно, 39-44% опитаних підтвердили, що в них виникають асоціації, а 34-48% говорили про появу емоційної реакції на сказану коментатором фразу. Суттєво менша аудиторія або нічим не зацікавилась (2-14%), або висловлювання не зрозуміла (2-7%). Мінімальна частина респондентів (2-5%) узагалі не слухає коментарі. Отже, у всіх регіонах відповіді на кожне специфічне питання розподілилися майже в однаковій відсотковій пропорції. Це свідчить про загальнонаціональну тенденцію, що характеризує взаємодію «спортивне змагання-коментатор-реципієнт».

Найяскравішими зразками образності спортивного дискурсу, що дібрані з коментаторського мовлення у прямих ефірах спортивних трансляцій телеканалів «Україна» (Укр), «Футбол 2» (Ф2), «UA:Перший» (UA) та інших, виступають багатоконпонентні метафори, що зокрема є результатом дотичності концептосфери «спорт» та різних концептосфер, у яких відтворенні поняття повсякденного життя. Наприклад:

- указівка на живих істот: *Кажуть, що Міхаель Паздан пройшов еволюцію, як-то кажуть, від бультер'єра до професора (Укр);*

- елементи побуту: *Не вдалося висмикнути бур'ян на власній половині поля (Ф2); У «дев'ятку» летів м'яч, там павучка зняв Лукаш Фабіанські (Ф2);*

- медицина: *Ще немає гарантії того, що австралійці виходять із коми (UA);*

- війна: *Ніби витерпіла, від захищалася, відсиділася в окопах, але схибила Леся Цуренко (UA);*

- злочинна діяльність: *Вони не бачили, що Кріштіано Роналдо **крота вбив** на футбольному полі, як говорять футболісти, зачепившись носком своєї бутси за газон (Укр);*

- релігія: ***Святий Петро** чеського футболу – Петер Чех – врятував зараз збірну Чехії (Ф2);*

- культура народів: *Потім серби зняли **скальп** із китайців, венесуельців (UA);*

- локативна ознака: ***На цвинтарі футбольних сподівань** Ісландії, я думаю, не так багато залишилось місця (Укр); **На безлюдному острові** зараз перебувають Робсон Кано та Бейл (Укр) тощо.*

Отже, спорт є ваговою складовою національно-мовної картини світу українців, тому важливо характеризувати мовні засоби, що позначають спортивні реалії. Семантичний аналіз лексем, що метафорично об'єктивують концептосферу «спорт», дозволяє встановлювати домінуючі сфери життя, із якими асоціюються різні види спорту. На цій підставі можна висновувати не лише про лексичне збагачення сучасної української мови, а й про складні когнітивні процеси, що беруть участь у мовленні.

Література

1. Літяга В. Поняття «концепт» у парадигмі сучасних лінгвістичних досліджень / В.Літяга // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – №1(46). – С.48–50.

2. Новосадська О.Б. Співвідношення мовної та концептуальної картин

світу / О.Б. Новосадська // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Сер.: Філологічна. – 2013. – Вип.33. – С. 112–113.

3. Остапчук Ю.В. Концепт understanding: когнітивні ознаки та номінативне поле / Ю.В.Остапчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія. – 2014. – № 11. – Том 2. – С.45–47.

4. Петров О.О. Метафоричне моделювання когнітивної структури концепту ЩЕДРИСТЬ у британській, німецькій, українській і російській лінгвокультурах: особливості фразеологічної об'єктивації / О.О. Петров // OPERASLAVICA XXVI. – 2016. – №2. – С.17–26.

5. Юрченко О.В. Дефініція концепту в сучасних лінгвістичних дослідженнях / О.В. Юрченко // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. пр. Філологічні науки. – 2008. – №2. – С. 268–272.

Моцьо Ольга

Науковий керівник –

к. філол. н., доцент Гайдученко Г.М.

ХУДОЖНЯ МОВА ШАХРАЙСЬКОГО РОМАНУ

А. КОКОТЮХИ «ЯЗИКАТА ХВЕСЬКА»

У наш час досить великою популярністю користується так звана “масова література”, яка в теоретичному аспекті розглядається як “літературний низ”; інакше кажучи, це література, що має невисокий емоційно-естетичний бар’єр, “читиво” для невибагливої публіки.

До даної категорії належить так званий пригодницький роман. Для нього характерні стрімкість розвитку дії, мінливість і гострота сюжетних ситуацій, напруга пристрастей, мотиви викрадання та переслідування.

У пригодницькому романі можна виділити й такі риси, як атмосфера таємничості й загадковості, ситуації припущення й розгадування. У наш час термін “пригодницький роман” доволі часто замінюють на “авантюрний роман” (“шахрайський роман”). Як певний літературний жанр він має свої особливості.

Саме такою авантюрно-кримінальною комедією є роман А. Кокотюхи “Язиката Хвеська”. Жанрові особливості твору зумовили використання автором позанормативних елементів (розмовної, просторічної, лайливої та вульгарної лексики, жаргонізмів). Автор уживає саме цей пласт українського словника, щоб наблизити події твору до реальності та максимально осучаснити їх.

У межах розмовної лексики, вживаної у творах, за характером конотативних сем виділяється **фамільярна лексика**: пертися, пхати, наприклад: “У такому незручному географічному розташуванні був і мінус — не маючи часу **пертися** до редакції, затяті міські божевільні починали активно дзвонити, чим часто доводили Валю Заєць до стану істерики, після чого вона ставила телефон у режим факсу, аби пару годин спокійно попрацювати” [4, с. 44].

“На Максимове горе: замість лікуватися після вчорашніх посиденьок із акторами вдома, він мусив спочатку **пхати** себе під душ, потім — в таку спеку, обливаючись законним похмільним потом, **пертися** через усе місце на роботу, та ще й на міському транспорті” [4, с. 45].

Автор вводить у канву тексту подібну лексику з метою підкреслення безцеремонності, розв'язності своїх персонажів, звичайних пересічних особистостей XXI століття таких як секретарку Заєць, журналіста “жовтої” преси Бойка. А. Кокотюха намагається донести до читача, що для таких людей не є принципово важливим дотримання певних етичних норм (чи то в мовленні, чи в поведінці).

Мовлення персонажів твору характеризується вживанням **суржику**. Автор вводить у твір його елементи (в різних проявах), наприклад: вживання **русизмів** замість нормативних українських відповідників: *“Та не від цього, йолки зелені!”* [4, с. 34], *“Одна тільки обмовочка: відбувалося це все не десь у запльованому **ментовському** кабінеті чи тюремній камері провінційного міліцейського управління, а в його власній квартирі”* [4, с. 347].

Акцентує увагу читача письменник і на тому, що англійська мова все більше й більше входить у наше життя і просто не може оминати таке явище, як молодіжний **сленг**: *бізнесмен, вікенд, вікендитися, есемеска, йес, кемпінг, о'кей, пліз, секонд-хенд, фешн-бізнес, флаєр, хепі-енд, шоу, шоу-бізнес, шоумен, шопінг.*

*“Тому американський негр, солідний **бізнесмен**, наближений до американського президента...”* [4, с. 185]. *“На вікенд. А за які гроші ми будемо **вікендитися?**”* [4, с. 312]. *“Читати **есемески** ми поки що не маємо технічної можливості”* [4, с. 147]. *“Займається індустрією розваг, **йес?**”* [4, с. 190]. *“На сороковому кілометрі Житомирської траси **кемпінг є**”* [4, с. 271] та ін.

А. Кокотюха вводить **арготизми, жаргонізми та сленгізми** у канву твору з метою зображення криміналізації суспільства: *“Але коли всі дізналися, що Скелет лише стояв на **шухері**, та й то втік і сховався в дитячому будиночку на майданчику, всю крутизну з нього збили”* [4, с. 7]; або у зв'язку зі зміною мовних смаків у бік спрощення, лібералізації: *“**Бабло** сиплется, а мій хоч би сотню зелену взяв!”* [4, с. 37].

А. Кокотюха активно використовує синонімію в романі “Язиката Хвеська”, що дає невичерпні можливості уникнення стилістичних недоречностей у доборі лексики, тавтології, а також для надання певного забарвлення тому чи іншому явищу, чи з метою підкреслити певну рису характеру героїв.

Найбільш частотним у творі є синонімічний ряд на позначення процесу мовлення: “говорити” (“казати”): белькотіти, бовкнути, верзти, видавати, ляпати, мести, промовляти, патякати, розносити, триндіти: “Максе..., — **пробелькотіла** вона” [4, с. 387], “Цікаво, звідки ти гроші витягати будеш — практично ж гола”, — мало не **бовкнув** Шалига...” [4, с. 139]. “...чергові оперативники п'ятнадцять хвилин слухали, як жіночий голос **верзе** якісь еротичні дурниці ...” [4, с. 145]. “Коля **сказав**, що не знає, як це розуміти, — видав Немирович” [4, с. 144]. “А жінку його? — **ляпнув** Середа” [4, с. 141], “**Мете** своїм **язиком**, мов помелом, по всьому Києву” [4, с. 277]. “Два тижні, — **промовив** сам до себе Семен Котовський...” [4, с. 150]. “**Патякати** ніхто не збирається” [4, с. 246]. “Ті Києвом **рознесли**...” [4, с. 266]. “А я не вірю, що мужик мужику може скоро як годину **триндіти** про це по мобільному телефону” [4, с. 11]. Здебільшого це одиниці загальнономовні, почерпнуті з живого мовлення, які найкраще і найвлучніше передають різні відтінки мовлення людини.

Отже, у романі “Язиката Хвеська” автор вдається до використання арготизмів, жаргонізмів, сленгізмів з метою наблизити описувані події до реальності та максимально їх осучаснити. До того ж, така лексика вирізняється особливою експресивністю та емоційністю, що і є характерним для художнього стилю. Синоніми у мові роману виконують декілька функцій, а саме: сприяють точності і ясності висловлювання, фонетично урізноманітнюють мову, обумовлюють різноманітність і багатство стилів усного мовлення.

Література

1. Балабін В.В. Сучасний американський військовий сленг як проблема перекладу : дис. канд. філол. наук. / В.В. Балабін. – К., 2002. – 308 с.
2. Єрмоленко С.Я. Вивчення жаргонізмів / С.Я. Єрмоленко // Українська мова та література. – 2004. – № 38. – С. 11–13.

3. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А.О. Івченко. — Харків: Фоліо, 2002. — 430 с.
4. Кокотюха А.А. Язиката Хвеська / А.А. Кокотюха. — К. : Країна Мрій, 2009. — 395 с.
5. Словник української мови : в 11 т. / редкол.: І.К. Білодід (голова) та інші; Акад. наук. УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні. — К. : Наукова думка, 1970–1980.
6. Ставицька Л.О. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови / Л.О. Ставицька. — К. : Критика, 2005. — 464 с.

Новикова Єлизавета
Науковий керівник –
к. філол. н., доцент Климович С.М.

МОВЛЕННЄВА КУЛЬТУРИ МОЛОДІ ХЕРСОНЩИНИ

Актуальність дослідження. Серед пріоритетних проблем сучасного мовознавства вагоме місце посідає питання подальшого розвитку і функціонування української мови як мови побутового спілкування в традиційно білінгвальних ареалах. Особливої значущості набуває проблема розвитку мовленнєвої культури молоді Херсонщини. Одним з основних виявів порушення нормативності мовлення є наявність інтерферентних помилок, породжених білінгвальною ситуацією. На сьогодні проблема українсько-російської двомовності, мовної поведінки особистості в умовах білінгвізму, є недостатньо вивченою. Відсутність спеціальних досліджень явищ інтерференції в мовленні молоді Херсонської області зумовлює потребу вивчити стан функціонування української та російської мов у ситуації білінгвізму.

У зв'язку з цим визріла необхідність у комплексному дослідженні проблеми інтерференції у функціональному аспекті, тобто як процесу, що пов'язаний з мовною свідомістю білінгва, його психологічними й мисленнєвими особливостями, мотиваційною настановою спілкування.

Теоретичні аспекти інтерферентних явищ в умовах білінгвізму вивчали такі вчені, як Л. Барановська, Є. Верещагін, Л. Войцещук, Ю. Гулій, Ю. Жлуктенко, Б. Маруневич, О. Потебня, А. Супрун, Л. Щерба та ін. Праці цих вчених сприяли цілісному осмисленню цієї проблеми, з'ясуванню основних аспектів її вивчення (лінгвістичного, психологічного, соціолінгвістичного, психолінгвістичного).

Мета статті полягає в цілісному дослідженні, систематизації та узагальненні типових явищ інтерферентного характеру, виявлених у мовленні молоді Херсона. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання **х завдання**: дослідити інтерферентні помилки на лексико-фразеологічному рівні у мовленні студентів Херсона.

Проблеми двомовності, багатомовності та взаємовпливу мов постійно привертають увагу дослідників.

Поняття *інтерференція* (від лат. *inter* – між, взаємно і *ferentis* – той, що несе, переносить) у лінгвістичних словниках визначається як перенесення особливостей рідної мови на іноземну, яку вивчають [21, с.96; 7, с.27]. Це тлумачення враховує тільки так звану *пряму інтерференцію* – вплив рідної мови. Існує також *зворотна інтерференція* – вплив чужої мови, яка є панівною в суспільстві. Однак у визначенні поняття мовної інтерференції немає повної єдності серед лінгвістів.

Найбільш повне визначення явищу інтерференції дає енциклопедія «Українська мова». **Інтерференція** (від лат. *infer* – між собою, *ferens* – той, що несе, приносить) – взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідного мови. Інтерференція виявляється як іншомовний вплив у мовленні людини,

що володіє двома мовами; цей вплив може бути стабільним (як характеристика мовлення колективу) і минушим (як чиясь індивідуальна особливість) [28, с. 225].

Під час дослідження ми використовували такий поширений метод соціолінгвістичного дослідження, як анкетування. Запропонована анкета давала змогу проаналізувати рецептивну та продуктивну мовленнєву поведінку студентів, сферу використання української та російської мов у різних комунікативних ситуаціях, визначити самооцінку знання обох мов на усному та писемному рівнях, дослідити мотивацію вибору тієї чи тієї мови.

У соціолінгвістичному дослідженні брали участь молоді люди віком від 17 до 22 років, що мешкають у Херсоні та Херсонській області й навчаються в Херсонському державному університеті (кількість респондентів – 100 осіб з філологічних та нефілологічних факультетів). Об'єктивність результатів анкетування гарантувала його анонімність.

У мовленні респондентів, усний і писемний варіанти якого ми досліджували, більшість *лексичних інтерферем* становлять **іменники**. Окрім прямих запозичень з російської мови, серед цих інтерферем є іншомовні лексеми, що були запозичені з інших мов за посередництва російської.

Інтерферемі-абстрактні іменники часто зустрічаються у мовленні студентів негуманітарних напрямів підготовки, напр., *защита* замість нормативної української лексеми *захист*; *отработки* замість укр. *відпрацювання*; *празники* замість укр. *свята*; *рішимості* замість укр. *рішучість*; *треніровки* замість укр. *тренування*; *учьоба* замість укр. *навчання*.

Розповсюдженими також є інтерферентні помилки, яких припускаються при номінації людей за характерними ознаками: *дежурний* замість укр. *черговий*; *жильці* замість укр. *мешканці*; *защитнік* замість укр. *захисник*; *врач* замість укр. *лікар*; *мальчик* замість укр. *хлопчик*;

невеста замість укр. наречена; *парікмахер* замість укр. перукар.

Факти лексичної інтерференції засвідчені серед іменників, що означають назви предметів і речовин. Українська лексема *склянка* часто ігнорується, замість неї вживають російський іменник *стакан*. *Бокал* – це запозичення з латинської за посередництва французької, яке українська мова теж засвоїла з російської (рос. *бокал*), унаслідок чого український відповідник *келих* майже зовсім перестав вживатися в мовленні молоді досліджуваного регіону. Обмежено вживаються такі інтерферени як *галстук* замість укр. *краватка*, *зонтик* замість укр. *парасоля*, *карандаш* замість укр. *олівець*.

Серед назв продуктів та речовин також засвідчено низку інтерферем. Український іменник *олія* відомий усім респондентам, але дуже часто зустрічаємо в усному мовленні респондентів *рослинне масло* (від рос. *растительное масло*). У мовленні студентів зафіксовано вживання *водка* замість укр. *горілка*; *лікарство* замість укр. *ліки*; *сахар* замість укр. *цукор*.

У мовленні респондентів спостерігається вживання інтерферем-іменників наукових термінів. Українські терміни *вуглець* та *кисень* нерідко забувають, вживаючи *вуглерод* або *кислород* (рос. *углерод* та *кислород* відповідно).

Серед назв природних явищ, станів зафіксовано використання *льдина* замість нормативної української лексеми *крига*; *ливень* замість укр. *злива*; *тучі* замість укр. *хмари*.

Серед інтерферем-прикметників у мовленні студентів трапляються як відносні, так і якісні прикметники. Найактивніше запозичуються прикметники на означення рис характеру людини, її походження, зовнішності та професійної діяльності.

Серед якісних прикметників зафіксовано вживання *неблаговидні справи* замість українських *недобрих, поганих, чорних*; *інтересна книга* замість укр. *цікава*; *опасна операція* замість укр. *небезпечна*; *вкусний обід* замість *смачний, хороші результати* замість укр. *добрі тощо*.

Відносні прикметники-інтерфереми здебільшого належать до загальноновживаної лексики, наприклад словосполучення «учбовий центр». Заміна українського прикметника *навчальний* інтерфероною учбовий є класичним прикладом. Внаслідок неї утворилася та набула широкого поширення й аббревіатура *вуз*, що майже замінила українські *виш*, *ВНЗ*, *ВЗО*. Також засвідчені інтерферентні помилки льготний *проїзд* замість укр. *пільговий*, налоговий *кодекс* замість укр. *податковий*.

Інтерфереми-дієслова є також розповсюдженими лексичними інтерферентними помилками та належать до різноманітних шарів лексики: замість укр. *придбати* вживається інтерферема обзавестися; під впливом російської мови часто фіксуємо благоустроюється замість укр. *упорядковується*; надіюся замість укр. *сподіваюся*; загрязняють замість укр. *забруднюють*; розрішають замість укр. *дозволяють*. Зрідка вживаються інтерфереми опоздав замість укр. *спізнився*, отказався замість укр. *відмовився*, спросив замість українського дієслова *спитав*.

Серед інтерферем-дієприкметників поширене вживання лексеми слідуючий під впливом рос. *следующий* у значенні *наступний*, *дальший*, *подальший*. Інтерферентні помилки при вживанні дієприкметників зумовлені обмеженим уживанням форм активних дієприкметників теперішнього часу в українській мові на відміну від російської.

Розповсюдженими також є інтерферентні помилки, яких припускаються при використанні **прислівників**, наприклад: замість *поряд* нерідко вживають інтерферему рядом (*рядом з гуртожитком*); замість *узимку* під впливом рос. *зимой* *ужито зимою*; стидно замість укр. *соромно*; тяжело замість укр. *важко*; вірно замість укр. *правильно*.

У мовленні студентства кальки з російських фразеологічних сполучень трапляються особливо часто і спричиняють такі типи змін у фразеологічних одиницях української мови:

1) зміну граматичної форми одного зі складників фразеологізму, спричинену відмінностями у сполучуваності лексем російської та української

мов: ближчим часом (рос. в ближайшее время) – замість *незабаром, найближчим часом, у найближчому часі*: У нас ближчим часом захист педпрактики; дотримати слово (рос. сдержать слово) – замість *дотримати слова*: Слово дотримують чесні люди;

2) заміна прийменників у складі фразеологічних одиниць: в будь-яку погоду (рос. при всякой погоде) – замість *за будь-якої погоди, хоч і яка буде погода*: В будь-яку погоду ми йдемо гуляти; при умові (рос. при условии) – замість *за умови*: На мою думку, тільки при цій умові зростає активність всіх учнів;

3) заміна одного або всіх складників фразеологічних одиниць за аналогією до російських фразеологічних одиниць: в нетверезому вигляді (рос. в нетрезвом виде) – замість *нетверезий (нетверезим) бувши*; напідпитку: Комендант каже, що я вчора прийшов до гуртожитку в нетверезому вигляді, але це неправда, в мене вже тиждень немає грошей; виходити переможцем (рос. выходит победителем) – замість *ставати переможцем*: В олімпіаді з української мови Сергій вийшов переможцем; мати місце (рос. иметь место) – замість *бувати (бути), траплятися, діятися відбуватися*: Факти, вказані комендантом гуртожитку відповідній, дійсно мали місце.

Дослідження довело, що одним із важливих чинників виникнення інтерференційних помилок є побутове оточення та вікові особливості сприймання і розвитку мовлення людини. Білінгвізм на побутовому рівні має наслідком культурну та мовну асиміляцію, нівелювання національної свідомості

Тому в період розбудови нового українського суспільства, становлення національної ідеології проблеми функціонування української мови у двомовному регіоні, її популяризація та підвищення престижу, зовнішні чинники формування мовної поведінки білінгвів потребують належної уваги з боку як науковців, так і держави в цілому.

Література

1. Баранникова Л.И. Сущность интерференции и специфика ее проявления / Л.И Баранникова // Проблемы двуязычия и многоязычия. – М.: Наука, 1972. – С. 88-98.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты. Состояние и проблемы исследования / У. Вайнрайх. – Пер. с англ. – К.: Вища школа, 1979. – 236 с.
3. Верещагин Е.М. Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма) / Е.М. Верещагин. – М.: Изд-во МГУ, 1969.
4. Жлуктенко Ю.О. Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики / Ю. Жлуктенко. – К.: Вид-во КДУ, 1966. – 136 с.
5. Кочерган М.П. Загальне мовознавство / М.П. Кочерган. – К.: Академія, 1999. – 284 с.
6. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов / Д.Э. Розенталь, М.А. Теленкова. – М.: Просвещение, 1985.
7. Українська мова: Енциклопедія / редкол. В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2004. – 824 с.
8. Щерба Л.В. О понятии смешения языков / Л.В. Щерба // Избранные работы по языкознанию и фонетике: В 2-х т. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1958.– Т.1. – С.40-53.

Онуфрієнко Вікторія

Науковий керівник –

к. пед. н., доцент Тихоша В.І.

СТИЛІСТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ

У РОМАНІ П. КУЛІША «ЧОРНА РАДА»

Кожному функціональному стилю української мови властиві свої особливості синтаксичних побудов, свої типові конструкції, що вводяться

у текст і взаємодіють у ньому, виконуючи відповідну стилістичну функцію. Для художнього стилю провідним завданням є вплив на людську психіку, почуття, думки через зміст і форму створених автором різних текстів. Художній стиль передбачає попередній добір мовних засобів для створення різноманітних літературних творів. Цей стиль є універсальним, адже він поєднав у собі весь лексичний потенціал мови.

Отже, слід відзначити, що дослідження стилістичних властивостей простого речення, як часто вживаної форми вираження думки є актуальним. Питання вивчення вживання простих речень у всіх стилях мови залишається відкритим.

Мета статті: дослідити стилістичні особливості вживання простих речень в історичному романі Пантелеймона Куліша «Чорна рада».

Стилістична функція речення є досить вагомою, тому що ним можна широко і емоційно передавати думки. Український мовознавець О.Пономарів зазначав : «Елементарна поетичність мови, тобто образність окремих слів і постійних словосполучень, хоч би яка вона була помітна, є незначною порівняно із здатністю мов створювати образи із сполучень слів, все одно, образних чи безобразних».[5,с.25]

За різних ситуативних умов кожна синтаксична конструкція набуває певного стилістичного забарвлення. Будь-яке розгорнуте, інтонаційно завершене висловлення може мати відтінок емоційності – позитивної чи негативної. Тому будь-яка конструкція, навіть найбуденніша може набувати різних стилістичних відтінків і, відповідно, мати стилістичне забарвлення.

У досліджуваному тексті нами було виявлено прості речення, які виконують різноманітні стилістичні функції, а саме:

- використовуються для описів приміщень та побуту: *І достав мальовану тацю, сріблом ковану [3,с.33] І лавки були хороші, липові,*

із спинками, та ще й китицями позастелані. [3,с.28] А ворота в Череваня не проті, а державські [3,с.22]

- вказують на психологічний та емоційний стан героїв: *А подорожні були якось сумніі [3,с.20] Шрам ішов за ним понуро хитаючи головою. Василь невольник голосно журився на нього глядячи [3.с.26];*

- вживаються для пейзажних описів: *От вони вже й під Хмарищем. Кругом обняла його річка зеленими плавами, лозами й очеретами. Через річку йшла до воріт гребелька [3,с.21];*

- використовуються для опису зовнішності: *Перший запорожець був здоровенний козарлюга [3,с.46]*

У творі ми виявили, що між реченнями є різні типи контекстуальних зв'язків, які також відіграють важливу роль в стилістичній композиції мовного матеріалу, а саме:

1) контекстуальний зв'язок, що встановлюється внаслідок логічного розгортання, за допомогою самої інтонації: *Дивись скільки возів коло хати! Ніхто не одцуравсь моєї хліба-солі. [3, с. 45] Усі засмутились. Здивовався гетьман.[3,с.60]* Інтонація не тільки оформлює речення в окрему і відносно завершену синтаксичну одиницю, але й об'єднує ці конструкції в цілісну групу в межах висловлення;

2) контекстуальний зв'язок між реченнями, здійснюваний за допомогою сурядних сполучників: *Черевань тільки сміявся. А Шраму було не по нутру [3, с. 31] От і поїхали вони через Верхній город, а далі стежкою через Євсійковську долину, на Печерську гору. А по Печерській горі росла тоді скрізь дика пуца [3, с. 46]* Стилiстичне забарвлення при такому зв'язку виникає завдяки повтору сполучників та при вживанні їх на початку ряду речень. Завдяки цьому висловлення набуває характеру розмовності;

3) речення, контекстуально об'єднані вживанням особово-вказівних займенників третьої особи однини: *От хоч би отсей Кирило Тур. Не раз він мені ставав у пригоді [3, с. 66] Череваниху назвав гетьман, вітаючись,*

рідною ненею. Вона аж помолодшала і вже нащобетала йому всячини [3, с. 60] За допомогою такого зв'язку наступні речення пов'язуються з повнозначними членами попередніх речень. Використання такого способу поєднання речень у художніх творах сприяє уникненню повторів іменникових членів у суміжних синтаксичних одиницях;

4) речення, контекстуально пов'язані співвідношенням видо-часових форм дієслів-присудків: *Що ж діялось із Лесею? Вона, голубонька, справді рознемоглась.* [3, с. 68] *Обнялись, поцілювались і довгенько держали один одного, обнявшись. Далі привітався гетьман із Череванем* [3, с. 60] Такі «узгоджені» в часі і виді речення частіше зустрічаються в пейзажах.

Отже, контекстуальний зв'язок між реченнями, є середовищем для виявлення функціональних властивостей цих одиниць висловлювання.

Просте речення в окремих випадках є граматично організованим поєднанням членів речення, має один граматичний центр, який із семантико-синтаксичного боку являє собою один синтаксичний комплекс часу й модальності, а з формально-синтаксичного боку може бути поєднанням за допомогою предикативного зв'язку.

Таким чином, синтаксичні засоби відіграють важливу роль в організації текстів художнього стилю. залежно від змісту, функціонально-стилістичного призначення, будови та емоційно-експресивного забарвлення прості речення виконують різноманітні стилістичні функції.

Прості речення вживаються в усіх стилях мовлення. Однак стилістичного забарвлення вони набувають лише в художньому стилі.

Література

1. Бабич Н. Практична стилістика і культура української мови : навч. посібник / Бабич Надія. – Львів : Світ, 2003. – 248 с.
2. Дудик П. Стилiстика української мови : навч. посiбник / Дудик Петро – К. : «Академія», 2005. – 250 с.

3. Куліш П. Вибрані твори / Передмова А. Гулика / Куліш Пантелеймон – К. : Сакцент Плюс, 2007. – С. 19–169.

4. Мацько Л. та ін. Стилїстика української мови : підручник / Мацько Любов, Сидоренко Олена, Мацько Оксана, за ред. Мацько Любов. – К. : Вища школа, 2003. – 462 с.

5. Пономарів О. Стилїстика сучасної української мови : підручник / Пономарів Олександр. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.

Прошурова Алла

Науковий керівник –

к. пед. н., доцент Тихоша В.І.

СТРУКТУРА І ФУНКЦІЇ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ У ПОВІСТІ МАРІЇ МАТІОС «ЧЕРЕВИЧКИ БОЖОЇ МАТЕРІ»

Актуальність дослідження полягає у з'ясуванні проблеми вивчення простих речень в українському мовознавстві не лише зі структурного, а й із семантичного та функціонального боку.

Специфіка мовомислення найповніше виявляє себе у синтаксичній організації текстів, оскільки, з одного боку, у створенні синтаксичних одиниць беруть участь усі мовні засоби нижчих рівнів, а з другого – саме синтаксичні одиниці служать для формування та вираження думки й для здійснення комунікативної функції мовлення.

Питання вивчення особливостей граматичної структури, семантичних та функціональних особливостей уживання простих односкладних та двоскладних речень у всіх стилях мови залишається відкритим

Метою статті – є дослідження семантики та функціонування простих речень у повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері».

Залежно від характеру та мети висловлення всі прості речення у повісті письменниці можна розподілити на три види:

1. Розповідні – містять повідомлення про певний факт, подію, повідомлення про явища оточуючої дійсності: *Дитина знову зітхає* [1, с. 65].

2. Питальні речення авторка у повісті вживає дуже часто, але з різною метою:

- питання побутового, буденного характеру: *Маріко, а ваша корова вже побігалася?* [1, с. 40];

- риторичні запитання, які не потребують відповіді: *Що воно тими лісами шукає?*;

- питально-окличні речення: *Що ти робиш, Іванко?!* [1, с. 36]

3. Спонукальні речення Марія Матіос використовуються задля впливу однієї особи на інших, з метою спонукати до певної дії. Такі речення авторка використовує зрідка: *Успокойся, жінко!* [1, с. 92]

Особливу увагу слід звернути на величезний масив окличних речень, які використала письменниця у своїй повісті. Ми поділили їх на групи за семантикою:

- речення, що передають захоплення, радість, сподівання: *А вона його колись таки знайде!* [1, с. 32];

- речення, в яких висловлено погрозу, попередження, невдоволення, розчарування: *А тут діти зробили таку шкоду!* [1, с. 12];

- речення, у яких відчувається переживання, страх: *Божечку!* [1, с. 18];

- окличні речення, що використовуються з метою підсилення уваги читача на конкретному висловленні: *Це він застрілив!* [1, с. 187]

Проаналізувавши повість Марії Матіос «Черевички Божої Матері», виявили у ній усього 530 простих речень, з яких двоскладних – 371, парцельованих – 23, означено-особових – 32, неозначено-особових – 26, безособових – 21, інфінітивних – 35, номінативних – 6, вокативних – 6, неповних – 10.

У творі використовуються різні **односкладні дієслівні** речення, зокрема:

Означено-особові, які поділяємо на групи, відповідно до форми вираження головного члена речення:

- у формі 1 особи однини: *Купую у тебе, брате, твою дитину* [1, с. 92];
- у формі 1 особи множини: *А золото його та інші речі знайдемо* [1, с. 86];
- у формі 2 особи однини: *А нікому другому про небо не кажи* [1, с. 40];
- у формі 2 особи множини: *А чого питаєте, Петре, про вчора?* [1, с. 56]

Неозначено-особові речення Марією Матіос вживаються не так часто, як попередні, але становлять важливу ланку конструкції твору. Головний член неозначено-особових речень у повісті виражається:

- дієсловом 3-ї особи множини теперішнього часу: *Людську біду, дитино, возять* [1, с. 129];
- дієсловом 3-ї особи множини майбутнього часу: *А кого ще будуть вести?* [1, с. 152];
- дієсловом минулого часу дійсного способу у множині: *Знову сьогодні нашкодили!* [1, с. 43]

Безособові речення, маючи загальне типове значення, у повісті представлені дуже різноманітно. Головний член такого речення виражається:

- безособовим дієсловом на -ся: *І до Купала цього року лишилося якихось три тижні* [1, с. 38];
- особовим дієсловом, ужитим у значенні безособового: *Гостро пахло мохом і грибами* [1, с. 38];
- предикативним прислівником на -о, який уживається в поєднанні з допоміжним дієсловом було: *Проте з цього лісу до річки було далеко* [1, с. 53];
- безособовими дієслівними формами на -но: *А дідового сліду поміж зірками не видно* [1, с. 45];
- предикативним прислівником, співвідносним з іменником шкода, у поєднанні з допоміжним дієсловом: *І яблук було шкода* [1, с. 109].

У повісті «Черевички Божої Матері» Марія Матіос користується поширеними інфінитивними реченнями: *Босими їм можна ходити у себе на городі та на подвір'ї* [1, с. 25].

У повісті авторка використовує окрім односкладних дієслівних також **односкладні іменні** речення (номінативні та вокативні).

За структурою **номінативні** речення у повісті ми класифікували на наступні групи:

- описові: *Літо* [1, с. 98]; *Война, хлопче, война* [1, с. 117];
- вказівні: *Німець* [1, с. 168]; *Офіцер* [1, с. 168];
- оклично-номінативні: *Гріх!* [1, с. 69]

Вокативні речення у повісті Марії Матіос розподіляємо таким чином:

- речення, що містять звертання до співрозмовника, задля привернення його уваги: *Люди!* [1, с. 185];
- речення, які виражають емоційні реакції мовців: *Дурна бабо!* [1, с. 168]

Парцельовані конструкції у повісті Марія Матіос використовує дуже часто, виділяючи відрізки речення в окрему частину, яка не пориває структурного і семантичного зв'язку з реченням. Ми виокремили речення, у яких парцелюються головні члени, а саме – присудки: *Отож Іванка тепер несе ягоди братові на лік і дрижить зо страху в темному лісі. Хреститься, молиться. Зупиниться. Ще перехреститься. Далі йде. І знов стане. На місяць подивиться. Помолиться. Міряє стежку далі. Боїться. Темряви боїться. Шварцівників за деревами боїться. Думає* [1, с. 59].

Схарактеризувавши комунікативні функції простих речень у повісті, виявили наступне:

- найбільшого поширення набули короткі двоскладні речення, предикативний центр яких супроводжується кількома або лише одним другорядним членом речення: *А тепер Іванка виросла* [1, с. 17]; *Сніги блистали* [1, с. 12].

- важливу функцію виконують означено-особові речення у повісті: такі конструкції є синонімічними двоскладним, але, на відміну від останніх, означено-особові речення зосереджують увагу не на виконавцеві, а на самій дії: *А золото його та інші речі знайдемо* [1, с. 86].

- неозначено-особові речення використовуються, коли дійова особа залишається невідомою: *Тоді до Борсуків покликали Трюшку* [1, с. 27].

Доцільними неозначено-особові речення є й тоді, коли виконавця дії свідомо не називають із певних причин: *Зісю, куди вас ведуть, Зісю?* [1, с. 183]

- безособові речення вживаються авторкою в описах почуттів людей: *І яблук було шкода* [1, с. 109].

- інфінітивні речення за функцією поділяються на дві групи: з часткою би (б) та без частки би (б). У повісті Марія Матіос вдається лише до другої групи речень, але використовує їх по-різному:

1) у внутрішніх монологів, для деталізації роздумів, почуттів, переживань: *А можна шукати папороть у ніч на Купала* [1, с. 9];

2) під час авторських деталізацій, з метою підкреслення тієї чи іншої дії: *І їй не подобається думати про вовків на місяці* [1, с. 10].

3) у діалогах героїв повісті: *А хіба великанів можна зурочити?* [1, с. 44]

- номінативні речення вносять до висловлення велике емоційне напруження, вміщуючи у собі психічний стан людини, її хвилювання, яке передається інтонаційно в усному мовленні та знаками оклику або запитання (мається на увазі риторичного): *Літо* [1, с. 98].

У повісті номінативні речення служать особливою формою висловлення думки: лаконічною, лаконічно-протокольною, вносячи у текст художнє увиразнення.

Так, наприклад, у вокативному реченні: *Божечку!* [1, с. 18] відображається емоційне переживання Іванки, звернення до Бога під час скрутної хвилини. Синтаксично забарвлене речення: *Люди!* [1, с. 185] наголошує на тому, що необхідно привернути увагу певної кількості осіб.

Також окличне вокативне речення: *Дурна бабо!* [1, с. 168] передає почуття невдоволення, обуреності людини поведінкою співрозмовника.

Отже, Марія Матіос використовує у своїй повісті речення різні за структурою, з метою характеристики головних героїв, правдивого відображення подій, для того, щоб привернути увагу читача, постійно використовує стилістично навантажені конструкції.

Література

1. Матіос М. В. Черевички Божої Матері вирвана сторінка з буковинської саги : повість / М. В. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.
2. Пономарів О. Д. Стилістика сучасної української мови : підручник / О. Д. Пономарів. – К. : Либідь, 1992. – 248 с.
3. Слинько І. І. Синтаксис сучасної української мови : Проблемні питання : навч. посіб. / І. І. Слинько, Н. В. Гуйванюк, М. Ф. Кобилянська. – К. : Вища шк., 1994. – 670 с.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник / К. Ф. Шульжук. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 408 с. (Серія «Альма-матер»)

Сенишина Тетяна

Науковий керівник –

к. філол. н., професор Гайдаєнко І.В.

ФУНКЦІОНАЛЬНІСТЬ НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ У ТВОРАХ І. РОЗДОБУДЬКО

Актуальність нашої статті зумовлена тим, що хоча в українському мовознавстві вже досить глибоко досліджено номінативні речення, однак з погляду їх функціонування у творах Ірен Роздобутько не досить повно, тому тема є актуальною.

Мета статті полягає в тому, щоб виділити в тексті роману «Зів'яле листя викидають» Ірен Роздобудько номінативні речення та проаналізувати їх функції.

Уперше термін «номінативне речення» ввів у науковий лінгвістичний обіг О. Пешковський, а погляди О. Востокова, О. Потебні, П. Фортунатова, О. Шахматова на це явище знаменували собою основні віхи становлення синтаксичної теорії. Зарубіжні дослідники не виділяють номінативні речення і, відповідно, не мають терміна на їх позначення (Ю.Найда, Р.Кверк, С.Грінбаум). Більшість сучасних дослідників, які аналізували номінативні речення у своїх працях, вважають їх односкладною моделлю простого речення. Це, зокрема, українські та зарубіжні вчені: І.Вихованець, Л.Біятенко, І. Корунець, О. Гаврилук, Я.Рословець, Ф.Буженик.

До номінативних віднесено такі односкладні речення, які стверджують буття предмета або явища і мають головний член, виражений іменником чи іншим субстантивованим словом у називному відмінку або сполученням слів із прямим відмінком у центрі структури. У досліджуваному нами тексті ці речення представлено так: *Це єдина їхня умова* [2].

На синтаксичному рівні експресивність є функціональною властивістю синтаксичних конструкцій - посилювати прагматичну і власне граматичну інформацію, що міститься у висловленні або в його компоненті.

Експресивність – категорія інтегральна, яка включає (або може включати) у себе комплекс таких понять, як емоційність, оцінність, виразність, інтенсивність, образність та стилістична маркованість (конотація), що одночасно є її складовими елементами та слугують для увиразнення висловлювання з метою його максимального впливу на реципієнта. Це простежуємо на таких прикладах, виявлених у творі І. Роздобудько: *Це неправда. – Ледо, ти чуєш? – каже чоловік, що з'являється у неї за спиною* [2].

Раціональна експресивність номінативних речень в українській мові може виражатися за допомогою вставних компонентів та вигуків, якими ускладнюється семантична структура. Вони не є членами речення, хоч і перебувають у смисловому та інтонаційному зв'язку з основним його складом, а також не мають закріпленої позиції в реченні. Основні експресивотворчі характеристики – виразність, смислова та інтонаційна виділеність номінативного речення, прагматична спрямованість – доповнюються уточнювальними (щодо висловленої думки) або суб'єктивними (у вираженні ставлення до змісту речення) конотаціями: *Ти така гарна!* [2].

Поширені номінативні речення характеризуються високим потенціалом у вираженні як раціональної, так і емоційної експресивності. Це зумовлено, відповідно, експресивними можливостями компонентів, що поширюють головний член. Наприклад: *Ти моя єдина* [2].

Найуживанішими в українській мові є конструкції, головний член яких поширюється препозитивним означенням на основі субординативного безприйменникового зв'язку : *У ньому – темна брехня. Така темна і така солодка, що аж не віриться, що брехня може бути такою привабливою* [2].

Таким чином у процесі дослідження ми виявили, що у творах Ірен Роздобудько номінативні речення представлені лише головним членом речення або ж поширеними номінативними речення.

Література

1. Коржак З.З. Актуалізація номінативних речень у структурі художнього тексту // Вісник Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Філологія. – Випуск XI–XII. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2006. – С. 196–202.

2. Роздобудько Ірен «Зів'ялі квіти викидають» [Електронний ресурс] / Роздобудько Ірен – Режим доступу: <http://ukreclassic.com.ua/katalog/r/rozdobudko-iren/480-iren-rozdobudko-ziv-yali-kvitivikidayut>

3. Сучасна українська мова: Підручник / О.Д. Пономарів, В.В. Різун, Л.Ю. Шевченко та ін.; за ред. О.Д. Пономарева. - 4-те вид. - К.: Либідь, 2008.

Сурхаєв Владислав

Науковий керівник –

к. філол. н., професор Гайдаєнко І. В.

УПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА ФОРМУВАННЯ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Інтернет став невід'ємною частиною життя сучасної людини. Особливо це стосується соціальних мереж: щодня величезна кількість нових користувачів створюють у них профілі і починають вести активне віртуальне життя. У найчисленніших соціальних мережах кількість зареєстрованих користувачів у більшості випадків перевищує кількість жителів країн.

Ця ситуація дає безмежне поле для дослідження, мовного дискурсу, пошуку нових шляхів вирішення та впровадження нових ідей.

Так що ж таке соціальна мережа? Соціальні мережі – це віртуальні об'єднання людей, які формуються на основі загальних інтересів, уподобань або з інших причин з метою спілкування між собою. Сучасні сервіси Інтернету надають безліч можливостей для максимально якісного обміну інформацією завдяки інструментам: відео, чати, музика, зображення, форуми, блоги та інші.

Особливістю цього різновиду медіа є те, що всі його учасники мають можливість обговорювати суспільні явища в спеціалізованому колі.

Проте у цієї медалі є зворотний бік – у віртуальних умовах ми все частіше можемо спостерігати деградацію української мови. Це спонукало нас зайнятися дослідженням соціальних мереж як особливого засобу комунікацій і зробити прогнози на те, як вони вплинуть на українську мову найближчим часом.

Із цих питань є достатня кількість розвідок: М. Акімова, С. Зайцева, Л. Іванов, С. Каптюрова, Б. Коваленко, Л. Компанцева, Л. Масенко, К. Соколова, Л. Ставицька, О. Тараненко, Р. Трофімова, Н. Третьак, С. Чемеркін, та інші, однак власне проблема впливу соціальних мереж на літературну українську мову не була предметом спеціального дослідження.

Тому **актуальність** нашої статті зумовлена не тільки тим, що віртуальне спілкування набирає великої популярності, а й необхідністю дослідити його негативний вплив на літературну норму.

Метою роботи є вивчення потенціалу соціальних мереж стосовно їх впливу на українську мову та мовлення користувачів і відповідно формування їх змін у мовній картині світу.

Уплив Інтернету на зміни в сучасній українській мові відбувається одночасно на всіх рівнях мовної системи: фонетичному, морфологічному, синтаксичному, стилістичному і словотворчому. Але насамперед це торкнулося лексичного рівня. Всесвітня павутина «обплутала» тенетами рідну мову новими визначеннями та термінами. І якщо ще недавно наслідки перебування особи в Інтернеті були помітні лише в нечисленних спільнотах за інтересами, то останнім часом вони стали відслідковуватися у великих масштабах. Виразатися термінами з мережі стало модним і соціальні неологізми все частіше злітають з вуст, особливо молодих людей [1, с. 21].

Слова, що напочатку створювалися як спеціалізовані терміни для чатів у соціальних мережах, уже давно вийшли за межі свого прямого призначення й підкорюють користувачів, набуваючи самостійності.

Наприклад, термін «google» давно не сприймається як пошукова система. Більше того, його значення абстрагувалося і від самої тематики Інтернету.

Існує безліч слів, які ще не набули кодування, але вже активно використовуються в усному мовленні. Наприклад, деякі фрази з мови «лайкнути» прижилися в українській розмовній мові.

Словотвір – це найпотужніше джерело, що активно поповнює словник Інтернет-мови. Незважаючи на те, що українська мова зовсім недавно стала частиною Всесвітньої мережі, за її допомогою вже створено великі обсяги інформації. Такий стан справ дає можливість виділити кілька найбільш продуктивних моделей утворень слів [7, с. 12].

Найчастіше словоутворювальне гніздо ґрунтується на запозиченні або калькуванні англomовних морфем. До того ж, «позичаються» не тільки морфеми, але й досить часто аббревіатури, що в подальшому виконують функції морфем.

Простежуються випадки, в яких процес словотворення парадигм стрімко зводиться до мови, характерної для просторіччя. У результаті такого процесу все частіше, як пише Є. Галічкіна, виявляємо такі новоутворення: *хакнути, апгрейднутися, банити, флудити, коннектітися, офлайновий* та інші [4, с. 37].

Суфікси, що найбільш продуктивні при творенні найменувань осіб, транспорту і пристосувань на підставі виконуваної ними роботи, все частіше стають основою для утворення іменників загальних назв для програмних продуктів. Найактивнішим з використання є англomовний суфікс **-ер-** : *браузер, мейлер, спамера*.

У процесі утворення нового слова його словесна форма може уподібнюватися до форм раніше вже відомої. Для прикладу простежимо за утворенням слова «мило» на основі англomовного позначення електронної пошти – *e-мейл* або *мейл*. А в Інтернеті частіше фіксуємо вже «милом».

Нове сприйняття реальності та нові вияви життя в мережах Інтернету дало поштовх для зародження нових комунікативних засобів та суттєвих змін у створених раніше. Це позначилося на:

- тому, що сленг, який раніше функціонував у вузьких колах Інтернет-спільнот, сьогодні поступово залишає не тільки їх, але й мережу в цілому та переходить до лексики загального вжитку;
- епістолярний жанр, який відроджується завдяки онлайн-перепискам, став набирати своєрідних і нових рис;
- ігрові умови віртуального простору сприяють тому, що комунікація наближається до гри. На мовному рівні це позначається на тяжінні до манери розмовної усної мови [2, с. 42].

На підставі викладеного, можемо констатувати факт утворення абсолютно нової форми мовної взаємодії – розмовна письмова мова. До того ж, ця форма також має інструмент для вираження інтонаційних конструкцій, яку беруть на себе «смайлики», що допомагають надати емоційне забарвлення надрукованого тексту.

Відносно недавно почали виявляти себе й інші способи надання експресивності повідомлень: заголовні літери в якості позначення підвищеного тону або опис емоцій вербальними способами шляхом написання знаків оклику в дужках [5, с. 15].

Також інтернетна мова все частіше демонструє нам письмову форму комунікативних особливостей фонетики комунікантів (*mmm, ц, чш, ки*) або ж трапляються спроби висловити інтонації не за допомогою «смайлів», а за допомогою протягування голосних літер (*ну -у-у-у, не зна-а-аю!*).

Через те, що спілкування в Інтернеті найчастіше відбувається в текстовій формі, використовувана мова все більше спрощується, знаки пунктуації практично зникають, порушуються всі раніше відомі мовні норми, а орфографія зовсім ставиться під великий сумнів [3, с. 29].

Виходячи з цього, вважаємо, що будь-який веб-сайт або соціальна мережа дуже яскраво висвітлює всі «білі плями» в орфографії, пунктуації і стилістики кожного учасника: від творців до учасників і просто відвідувачів.

Орфографічні відхилення від загальноприйнятої норми можуть носити ситуативний характер, а не бути «позиченими», як, наприклад, «сеньк ю вері мач», «пресанулааа» або традиційно-загальноприйнятими для чатів.

Саме до таких, «чатових» можна віднести слова «інет», «прога», «інфа». Але тут варто відзначити, що вживання таких форм не є свого роду мережевою нормою. Тотального характеру написання таких новоутворень не несе і звичні слова трапляються разом із зазначеними варіантами.

Ще однією характерною для онлайн-спілкування рисою можна вважати спрощення мови та вживання коротких речень, які суперечать навіть нормам розмовного спілкування. Має місце стирання меж між особистісно-орієнтованим і статусно-орієнтованим спілкуванням.

Можна спостерігати появу певних соціальних проблем, що виникли з часів зародження Інтернет-сленгу і ніяк не вирішуються:

1. Мова з соціальних мереж, блогів та форумів перестає бути просто модною течією і поступово перетворюється в цілий онлайн-стиль правопису. При всьому цьому наявність орфографічних помилок вважається нормою і частиною стилю, що веде до тотального зниження грамотності населення;

2. Інтернет-мова вже покидає віртуальний простір і починає підкорювати ЗМІ: телебачення, друковані видання та радіомовлення;

3. «афтарський текст» не дає молоді зрозуміти варто чи не варто, вживати сленг. Відповідно межа між ним і нормативною українською мовою може ставати поступово непомітнішою;

4. Постійне користування сленгом може призвести до того, що одного разу з'явиться необхідність заговорити красиво і чисто, але не буде можливості.

Дехто з дослідників цієї тематики вважають, що активний розвиток Інтернету змушує і мову дотримуватися такого ж стрімкого розвитку. Але, на жаль, нам доводиться констатувати факти негативного впливу Всесвітньої мережі. З'являється одновимірний підхід до дискурсу, оскільки користувачі перестали розрізняти жанрові, стилістичні та жанрові доречності засобів мови.

Мінімальні вимоги до етикету відносно співрозмовника все частіше призводять до того, що імена-звертання пишуться з маленької літери, студенти та підлеглі відносно викладачів і керівників уживають розмовний стиль, а відсутність знаків пунктуації зводить текст до вільного потоку думок.

Порушується текстова оформленість, мовленнєві дії стають більш згорнутими, зникає варіативність.

Сервісна перевірка орфографії та граматики призводить до того, що рівень мовних знань знижується, а ще гірше, що більшість користувачів подібних автоматичних функцій відправляють листи навіть не перевіреними.

Отже, Інтернет – це середовище з високим рівнем інформативності, комунікативності та експресивності, а мова – це ключовий інструмент для формування контенту та веб-особистості, тому суспільство і людина повинні актуалізуватися за допомогою Інтернету як вербальні особистості, перш за все.

Література

1. Бергельсон М. Б. Мовні аспекти віртуальної комунікації / М.Б. Бергельсон // Вісник МГУ. Лінгвістика і міжкультурна комунікація.– 2012. – № 1. – С.55–67.

2. Валиахметова Д. Р. Письмова розмовна мова в контексті особливостей Інтернет-дискурсу / Д.Р.Валиахметова // Бодуеновські читання: Бодуен де Куртене і сучасна лінгвістика: Міжнар.наук. конф. – К. : Вид-во Казан. ун-ту, 2012. – Т.2. – С.7–9.

3. Виноградова Т. Ю. Специфіка спілкування в Інтернеті / Т.Ю. Виноградова // Російська І зіставна філологія: Лінгвокультурологічний аспект. – 2014. – №11. – С.63–67.

4. Галічкіна Є. М. Специфіка комп'ютерного дискурсу на англійській і російській мовах / Є. М. Галічкіна Є.М. : автореферат на здобуття ... канд. філол. наук. – Волгоград : ВДУ, 2014. – 24 с.

5. Леонтович О. А. Проблеми віртуального спілкування / О.А.Леонтович / Полеміка. – 2013. – № 7. – С.4.

Ткачук Іванна

Науковий керівник –

к.філол.н., професор Гайдаєнко І. В.

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ГРУПА «РИСИ ХАРАКТЕРУ ЛЮДИНИ» У ТВОРАХ М. ХВИЛЬОВОГО

Одне з найважливіших положень сучасної лексикології – системність організації лексики – приводить до необхідності семантичного аналізу все нових і нових ділянок словника, тому що більша частина її описана досить поверхово й умовно. Системно – семасіологічний підхід до вивчення тих або інших фрагментів лексичного складу мови має велике значення не тільки для описової лексикології й практичної лексикографії, але й для лінгвістичної теорії в цілому, тому що дає можливість виявити специфічно індивідуальне в тім або іншому класі слів, глибше осмислити загальні системні закономірності мови [2, с. 27].

Системність лексичного складу зумовлена не тільки комунікативними потребами (при формуванні фрази мовець спершу згадує лексико – семантичне об'єднання, а вже потім відшукує в ньому необхідне йому найточніше слово), а й системністю об'єктивного світу, який відображений

у лексиці. Слова в мові існують не ізольовано. Вони об'єднані за спільністю значень у групи, мікросистеми. Кожне слово в своїй мікросистемі має певне місце, і його значеннєвість визначається цим місцем, бо семантичний зміст слова зумовлений відношеннями, які формуються в сітці протиставлень даного слова іншим словам цієї ж мікросистеми [1, с. 31].

Лексико – семантична система є найрухомішою серед усіх мовних рівнів. Однак, змінюючись, вона має здатність до саморегулювання, тобто такої перебудови, яка б не порушувала системності, що необхідно для постійної комунікативної придатності [4, с. 25].

Будь – яка зміна в лексичному складі мови позначається на системних відношеннях. Нерідко трапляються випадки, коли слово, набуваючи нового значення, впливає на появу подібних значень у всіх інших семантично пов'язаних із ним слів.

Іншими словами, відбувається семантичне «зараження» слів певної мікросистеми, внаслідок чого у системних об'єднаннях виникає паралелізм значень, а нерідко й форм. Як будь – яка система, лексико – семантична система базується на відношеннях. Як і в фонології, тут відношення бувають парадигматичними й синтагматичними [3, с. 28].

Найбільшими парадигматичними об'єднаннями є лексико – семантичні поля та їх складові – лексико – семантичні групи, що являють собою сукупність парадигматичних пов'язаних лексичних одиниць, об'єднаних спільністю змісту (іноді й спільністю формальних показників) і відображають поняттєву, предметну й функціональну подібність позначуваних явищ. Беручи до уваги той факт, що автор використовує лексико – семантичні групи слів для побудови більш повної картини в уяві читача, наше дослідження є досить актуальним [2, с. 20].

Проблему лексико – стилістичних особливостей художніх текстів досліджували такі вчені – лінгвісти, як Ф. С. Бацевич, Т. П. Вільчинська, П. С. Дудик, Л. І. Мацько, В. П. Пилипак.

Загальний огляд досліджень, присвячених вивченню лексико – семантичного поля М. Хвильового, свідчить про недостатнє висвітлення цієї тематики в науковій літературі, що й вказує на актуальність роботи.

Мета нашої статті полягає в характеристиці лексико – семантичної групи як складової лексико – семантичного поля за тематикою «риси людського характеру» на прикладі твору М. Хвильового «Я (Романтика)».

Предметом дослідження є лексичні одиниці лексико – семантичної групи «риси людського характеру» у творі М. Хвильового «Я (Романтика)».

У ЛСГ прикметників, що позначають характер людини (*добрий, злий, впертий, ледачий, жадібний, розумний, акуратний, егоїстичний* і ін.), містяться найменування внутрішніх, психологічних властивостей, ознак людини. В їх значеннях обов'язково міститься ядерна сема «характер людини». Домінантою ЛСГ прикметників зі значенням «характер людини» є слова, які передають найбільш загальне ЛЗ всієї групи, більш нейтральне, яке позбавлене експресії. Такими прикметниками в досліджуваній групі є: *добрий, злий, розумний, дурний, сміливий, гордий, жадібний, заздрісний, ледачий, легковажний, мудрий, боягузливий, урівноважений* і ін. Периферію ж становитимуть прикметники, у яких відзначені індивідуальні, якісні прояви розуму, волі, почуття, поведження: *кмітливий, галасливий, зарозумілий, щасливий, радісний* і ін.

Розглянемо на прикладах з твору М. Хвильового «Я (Романтика)» прикметники, що позначають характер людини:

«Суворі постаті князя й княгині пропадали в синім тумані цигаркового диму» [5, с. 315]. *«Вона знову каже, що я, її м'ятежний син, зовсім замучив себе»* [5, с. 316]. *«Перед лампадою стоїть моя зажурна мати»* [5, с. 315]. *«Він навіть нічого не бачить за моїм холодним дерев'яним обличчям»* [5, с. 318]. *«...але я раптом почуваю себе жалюгідним, нікчемним і пізнаю, що від мене відходять рештки волі.»* [26, с. 315]. *«...третій — дегенерат (вірний вартовий на чатах)»* [5, с. 315]. *«...і мої вірні агенти*

ширяють по заулках» [5, с. 316]. «*Андрюша похмурий сидить у кутку»* [5, с. 315].

У межах лексико – семантичної групи «риси характеру людини» зафіксовано слова на позначення позитивних та негативних рис характеру людини, її вдачі, нахилів, внутрішніх якостей, а також пов'язані з ними дії, стани. Спільною семантичною рисою, яка об'єднує всі одиниці лексико-семантичної групи «риси характеру», є ознака «індивідуальні, чітко виражені психічні властивості людини, що визначають певну лінію поведінки, вчинки, спосіб життя кожного індивіда».

У структурі групи засвідчено лексеми на позначення позитивних рис характеру: *вдячний, вольовий, добрий, зичливий, милий, терплячий, щедрий*; та негативних: *гордий, заздрістний, злий, лукавий, пихатий, хитрий*.

Відповідно до цього встановлюються мікрогрупи лексем з ядерними одиницями: 1) добрий; 2) терплячий; 3) гордий; 4) злий; 5) хитрий.

Мікрогрупа з ядерною одиницею *добрий*. До цієї мікрогрупи належать лексеми: *добрий, доброта, зичливий, вдячний, милий, щедрий, вольовий*. Найскладнішою за внутрішньою організацією є лексема *добрий*. Цей прикметник уже в XVII ст. був багатозначним.

У творі «Я (Романтика)» М. Хвильового слово *добрий* ужито зі значенням «той, що доброзичливо, приязно та чуйно ставиться до людей». Наприклад: «*І ми хочемо вірити, що він не бандит, що він добрий і ніжний син Марії, покликаний революцією»* [5, с. 316].

Лексема *добрий* походить від праслов'янського *dobъ* – «відповідний, підходящий, корисний». Цей прикметник активно вживається в сучасній українській мові з більшою кількістю значень у порівнянні з XVII ст.: який доброзичливо, приязно, чуйно ставиться до людей; доброзичливий; протилежне лихий, поганий; для якого характерна взаємна прихильність, симпатія; близький; який приносить добро, задоволення, радість; який має належні знання і навички для виконання чого – небудь; досвідчений; який має

позитивні якості або властивості, що відповідають поставленим вимогам, задовольняють їх; значний щодо розміру, обсягу, кількості; гідний шани, похвали; незаплямований; те саме, що смачний; уживається для підкреслення важливості, значності кількісного визначення міри часу, простору [6, с. 323]. Останнє значення подано з приміткою розмовне. Отже, у сучасній українській мові спостерігається розширення семантики лексеми *добрий*. До ядра мікрогрупи з ядерною одиницею *добрий* входить також іменник *доброта* зі значенням «вияв доброго, прихильного ставлення до людей».

У сучасній мові лексема *доброта* переважно вживається з такими значеннями: 1) чутливе, дружнє ставлення до людей; 2) привітність. Мовна одиниця *доброта* виявляє семантичну близькість до прикметника *добрий*, в опозиції між зазначеними лексемами диференційною виступає граматична сема. У творі «Я (Романтика)»: «*Моя мати – наївність, тихий сум і доброта безмежна...*» [5, с. 314].

Слово *милий* у творі М.Хвильового має значення «дуже приємний, лагідний у стосунках з людьми; хороший, симпатичний», наприклад: «*То все від кохання, дорогий, бо ти мені надто вже милий, і скільки жила й не жила я, нікого ще так..*» [5, с. 315]. Праслов'янське *milь* – *милий* споріднене з литовським *mielas*. Лексема *милий* подана в значенні «ласкавий». Слово *милий* активно вживається в сучасній мові.

Як свідчить етимологічний словник М. Фасмера, слово *щедрота* є запозиченням з церковнослов'янської мови [6, т. 4, с. 499]. У сучасній мові лексема *щедрота* вживається зі значенням: 1) те саме, що *щедрість*; властивість за значенням *щедрий*; якість за значенням *щедрий*; який охоче ділиться своїм майном, коштами і т. ін., не шкодує витратити що – небудь; 2) великий розміром; значний; 3) багатий на що – небудь, чимсь.

В історії української мови лексема *щедрота* розширює своє значення. У словах *щедрота*, *добрий* інтегративною виступає сема «значний», семантичні компоненти «чесний», «багатий», «приємний» є диференційними.

На периферії мікрогрупи з ядерною одиницею *добрий* перебуває також слово *зацность*, яке М.Хвильовий вживає в значенні «високі моральні якості, шляхетність, достойність, гідність».

Слово *зацность* походить зі старопольської мови від *засну*. Периферію мікрогрупи з ядерною одиницею *добрий* утворює також лексема *воля*, яка у XVII ст. мала значення: 1) одна з функцій людської психіки; 2) бажання, хотіння, прагнення; 3) повеління, закон, влада; 4) право (стосовно Бога); 5) наказ, розпорядження, вимога; 6) свобода дій, незалежність; 7) тимчасове звільнення від феодалських новинностей і податків. У творі «Я (Романтика)»: «...які поглинуло абсурднее бажання втілити утопічні ідеї через муки та кров» [5, с. 316].

Лексема *воля* поширена і в сучасній мові з основними значеннями «бажання, хотіння» та «свобода дій, незалежність» [6, т. 1, с. 735]. Спостерігається розширення семантики лексеми *воля*. Наведемо деякі приклади з твору: «Я подумав, що доктор — злий геній, зла моя воля, а дегенерат — палач» [5, с. 317]. «Андрюша — розгублене обличчя, тривожний погляд, квала воля та розчулений погляд» [5, с. 315].

Для лексем *воля*, *зичливість* інтегральними виступають семи «бажання», «прагнення», диференційними – «свобода», «прихильність».

Лексико – семантичне поле «риси характеру людини» являє собою сукупність лексичних і морфологічних одиниць, об'єднаних однією спільною семантичною ідеєю «прояв рис людського характеру», що характеризуються наявністю певних парадигматичних відносин і стилістичною неоднорідністю.

У межах лексико – семантичної групи «риси характеру людини» зафіксовано слова на позначення позитивних та негативних рис характеру людини, її вдачі, нахилів, внутрішніх якостей, а також пов'язані з ними дії, стани. Спільною семантичною рисою, яка об'єднує всі одиниці лексико-семантичної групи «риси характеру», є ознака «індивідуальні, чітко виражені психічні властивості людини, що визначають певну лінію поведінки, вчинки, спосіб життя кожного індивіда».

У статті під лексико – семантичним полем «риси характеру людини» розуміється сукупність лексичних і морфологічних одиниць, об'єднаних однією спільною семантичною ідеєю «вияв рис людського характеру», що характеризуються наявністю певних парадигматичних відносин і стилістичною неоднорідністю.

У процесі дослідження твору М.Хвильового «Я (Романтика)», ми дійшли висновку, що практично кожному рису людського характеру, автор виражає декількома лексичними і морфологічними одиницями.

Таким чином, елементи, складові досліджуваного нами лексико – семантичного поля, представляють одну з найбільш розгалужених антропоцентричних парадигм, так як виражають сприйняття людиною власного і чужого внутрішнього світу.

Література

1. Бевзенко С. П. Сучасна українська мова. Синтаксис: Навчальний посібник / С. П. Бевзенко, Л. П. Литвин, Г. В. Семеренко. – К.: Вища шк., 2015. – 270 с.
2. Дудик П. С. Стилістика української мови: Навч. посібник / П. С. Дудик. – К.: видавничий центр «Академія», 2005. – 368 с.
3. Лисиченко Л. А. Лексико – семантична система української мови / Лідія Андріївна Лисиченко – Х.: Харківський держ. пед. ун – т ім. Г.С. Сковороди, 2010. – 131 с.
4. Мацько Л. І. та ін. Стилістика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; За ред. Л. І. Мацько. 2–ге вид., випр. – К.: Вища шк., 2005. – 462 с.
5. Хвильовий М. Г. Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1990. – Т. 2. – 925 с.
6. Макс Фасмер. Этимологический словарь Перевод с немецкого и дополнения члена-корреспондента АН СССР О. Н. Трубачева. Под редакцией и с предисловием проф. Б. А. Ларина. Издание второе, стереотипное. В четырех томах. М.: «Прогресс», 1986. Тома I–V.

Туренко Олена
Науковий керівник –
к. філол. н., доцент Гайдученко Г.М.

ТОПОНІМІЧНИЙ ПРОСТІР У ТВОРАХ О. ЗАБУЖКО ТА М. МАТІОС

Топоніми в художньому тексті займають досить особливе місце, саме топоніми визначають місце, де проходять події твору, топоніми формують стилістичне забарвлення твору, його експресивну насиченість. Кожен автор при створенні тексту твору надає топонімам особливого значення. Саме тому особливості функціонування топонімів у художніх текстах стали основою досліджень багатьох мовознавців.

Дослідження в галузі лінгвокультурології та прагматичної лінгвістики топонімів вивчається в загальному складі образних засобів. Аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел виявив відсутність дослідження топонімів в прозовому дискурсі Марії Матіос та О.Забужко, що визначило наукову новизну статті.

У системі власних назв топоніми займають особливе місце, адже вони, підпорядковуючись загальним законам художнього тексту, є експресивно і стилістично насиченими та визначають його просторовий чинник (топос). Можливо виділити такі види топонімів в поетичних текстах: хороніми (назви територій), гідроніми (назви водних об'єктів), ойконіми (назви поселень), ороніми (назви елементів рельєфу), урбаноніми (назви міських об'єктів) [1 с. 27].

Якщо розглядати роман О.Забужко «Польові дослідження з українського сексу», то можливо зазначити, що топоніми в даному художньому творі займають особливе місце та по чисельності є другими після антропонімів. Саме топоніми тісно пов'язані з художнім текстом та відіграють важливу стилістичну роль.

Зі стилістичної точки зору в роману «Польові дослідження з українського сексу» можливо виділити такі топоніми:

- назви територій (Америка, Британія, Волинь, Гаваї, Гетьманщина, Європа, Захід, Західна Україна, Італія, Канада, Канзас, Поділля, Радянський Союз, Східна Європа, Україна, УНД, Флорида, Штати, Юкрейн, Японія);

- назви поселень (Амстердам, Бостон, Броди, Варшава, Вашингтон, Єрусалим, Кембридж, Київ, Крути, Лондон, Львів, Москва, Нью-Йорк, Освенцім, Пасіфік, Прадо, Франкфурт, Хелм, Чикаго, Ягодин);

- назви міських об'єктів (Портер-сквер, «Руперт стріт», Хрещатик).

У романі можливо виділити власне українського походження топоніми та топоніми чужомовного походження, а саме: «Америка, Захід, Британія, Гаваї, Європа» – чужомовного походження; «Волинь, Гетьманщина, Західна Україна, Поділля» – власне українські топоніми.

У процесі дослідження топонімічного простору в творах М.Матіос через топоніми розкриває себе як знавець у геополітиці, економіці, історії та культурі і, врешті-решт, у коханні. Тому, топопростір фіксує різноплановість індивідуального світогляду письменниці. Так, наприклад, спостерігаємо у романі висвітлення тенденцій у соціальній сфері, осмислення актуальних політичних, військово-політичних явищ дійсності: *“Отож, план порятунку країни від замерзання крові у жилах був простий, неначе житомирський віник для бані”* [6, с. 32].

Ще однією особливістю ідіостилю М.Матіос є скупчення власних назв різного семантичного звучання в одному реченні. *Сибір* – *“країна заслання”* – у творі Марії Матіос набуває значення *“місце примусового затримання людини, тюрма”* [6, с. 84].

На розширення семантичного обсягу власних назв має вплив художній сатиричний дискурс. Так, у романі «Містер і місіс Ю-Ко в країні укрів» наявні узуальні конотативні сакральні топоніми: *“цей новітній Єрусалим і Мекку”* [6, с. 15]; *“укрівські содом і гоморра”* [6, с. 25]; *“як на Христа перед Голгофою”* [6, с. 33]; *“Вона [Уля] була схожа на ту, / яку щойно зняли*

із ганебного стовпа чи хреста Голгофи [6, с. 129]; градаційний перелік онімів: “балетні зірки... відпочивають десь на Мальдівах чи в Баден-Бадені”[6, с. 57]; “і почалось велике побоїще під Аустерліцом, Букрином і Сталінградом одночасно” [6, с. 33].

Розглянувши місце топонімів у творах українських письменників, можливо зазначити, що існує закономірність не стільки до збільшення їх кількості в творі, скільки до розширення значення топонімів у творі, тобто збільшується їх образність. Український поетичний топонім "переростає" рамки семантики локалізації, насичується новими конотаціями, символізується, стає важливим засобом емоційно-образного розгортання художньої структури.

Топонімічний простір у творах М.Матіос набуває унікальності в культурно-історичному напрямку, відбиває інтелектуальний світ авторки, впливає на еволюцію індивідуального стилю письменниці.

О.Забужко в своїх творах проводить умовний поділ топонімічного простору на топоніми чужомовного походження та власне українські топоніми. Здебільшого письменниця надає топонімам алюзивного значення. Основною функцією топонімів у творах письменниці є їх локалізація, яка діє як ефект присутності для читача.

Література

1. Канна В. Ю. Структура, функції та лексикографія конотативної топонімії : автореф. дис. ... канд. філол.: спец. 10.02.15. «Загальне мовознавство» / В. Ю. Канна. – Донецьк, 2009. – 19с.
2. Левчук І. Топонімікон роману Оксани Забужко «Польові дослідження з українського сексу» / І. Левчук. – Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2011. – 180с.
3. Лукаш Г. П. Процес моделювання конотонімічних конструкцій / Г. Лукаш // Восточноукраинский лингвистический сборник. – №10. – 2006.
4. Матіос М. Кулінарні фіглі / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2009.
5. Матіос М. «Майже ніколи не навпаки» / М. Матіос. – Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2007. – 176 с.

6. Матіос М. «Містер і місіс Ю-Ко в країні Укрів. Mr. & Ms. U-Ko in country UA» / М. Матіос. – Львів : ЛА «ПІРАМІДА», 2006. – 136 с.

Фісун Інна

Науковий керівник –

к. пед. н., доцент Окуневич Т.Г.

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ОБРАЗНОГО МОВЛЕННЯ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Образне мовлення – полікомпонентне утворення, що обіймає психологічний, лінгвістичний, естетичний та лінгводидактичний аспекти. Це невід’ємна складова мовленнєвої культури учнів. Благодатною для формування навичок образного мовлення, з точки зору психологів та є основна ланка (5-9 класи), оскільки на цей період припадає систематичний курс вивчення української мови. **Мета нашої статті** – з’ясувати психологічні та психолінгвістичні чинники розвитку образного мовлення учнів на уроках морфології.

У працях відомих психологів та психолінгвістів образність розглядається у зв’язку із загальними процесами мисленнєвої діяльності (П. Булонський, А. Вежбицька, Г. Костюк, В. Москалець, С. Рубінштейн); мисленням і мовленням (М. Жинкін, О. Лурія, О. Потєбня, С. Рубінштейн та ін.). На основі вивчення й аналізу психологічної літератури визначено положення, що мають важливе значення для розвитку образномовленнєвих умінь учнів загальноосвітніх шкіл. У працях відомих психологів та психолінгвістів образність розглядається у зв’язку із: загальними процесами мисленнєвої діяльності (П. Булонський, А. Вежбицька, Г. Костюк, В. Москалець, С. Рубінштейн); мисленням і мовленням (М. Жинкін, О. Лурія, О. Потєбня,

А.Петровський, Н.Хомський); словом й образом (О.Лурія, О.Потебня, С.Рубінштейн та ін.).

На основі описаних у науці психологічних алгоритмів (Л.Виготський, І.Зимня, С.Кацнельсон, О.Кубрякова, О.Леонтьєв, Л.Фрезер та ін.) виділено такі складові образного мовлення:

а) мислення, виявляючи себе в мовленні, відображає певну частину дійсності. Намір висловлюватися образно стає зрозумілим завдяки перевтіленню в мовленні й лише тоді перетворюється в акт словесного вираження;

б) образне мовлення – це специфічний процес суб'єктивного відображення фактів дійсності у вигляді конкретно-чуттєвих уявлень, асоціативно пов'язаних одне з одним, реальних чи створених уявою в свідомості мовця; це процес, що ґрунтується на творчій уяві, виконує функцію перетворення;

в) мовлення відіграє значну роль у збереженні й відтворенні образу;

г) процес породження українського мовлення (зокрема образного) у неоднорідному мовному середовищі необхідно розглядати системно, бо він є реальною формою взаємодії елементів мовленнєвої діяльності [7, с. 26].

Навчання мови можливе лише на основі розвитку образного мислення учнів, їхньої уваги, пам'яті, уміння бачити факти, порівнювати їх, синтезувати, узагальнювати, конкретизувати й абстрагувати – тобто на основі психічного відображення дійсності.

Б. Ломов визначає три основні рівні психічного відображення:

- сенсорно-перцептивний (відчуття, сприймання);
- рівень уявлень (образна пам'ять, уява);
- мовленнєво-мисленнєвий (поняття, мовні знаки) [6, с. 65–72].

Ці ж рівні вважаємо за доцільне використовувати у формуванні мовленнєвої компетенції школярів за допомогою виражальних засобів мови, основним компонентом якого є розвиток виразного та образного мовлення.

За цими рівнями й розглянемо психологічні чинники засвоєння виражальних засобів мови школярами.

На першому, сенсорно-перцептивному рівні, формується образне мовлення. Образи виникають унаслідок безпосереднього впливу предметів і явищ на органи чуття. Цей рівень розвитку мовлення проходять діти дошкільного віку та молодші школярі.

Другим є рівень уявлень, що властивий учням 5–7 класів, охоплює образну пам'ять, уяву, послідовні ейдентичні образи тощо, характеризується схематизацією образу. Видозмінюється і структура самого образу: одні його ознаки ніби підкреслюються, а інші – репродукуються.

Основну роль у структурі діяльності взагалі й мовленнєвої діяльності зокрема, відіграють психічні процеси із мотивації та цілеспрямованості навчання мови. Інтерес є основним пізнавальним мотивом. Він позитивно впливає на всі психічні процеси й функції: сприймання, увагу, мислення, пам'ять, волю, тобто є «сплавом», що утворює особливий тонус діяльності, особливий стан особистості.

Визначаючи інтерес як головний чинник, психологи (О. Леонт'єв, Г. Костюк, Н. Менчинська, А. Маркова) вважають, що завдання вчителя полягає в такій організації навчання, яка б бути цікавим співрозмовником, потрібно працювати над власним мовленням, постійно його збагачувати й удосконалювати [7].

Пізнавальний інтерес є показником загального розвитку школярів. Інтерес – це мотив, який діє відповідно до значущості та емоційної привабливості предмета. У психології розрізняють декілька стадій інтересу: цікавість, допитливість, пізнавальний і теоретичний інтерес. Зацікавлення – елементарний етап орієнтування, пов'язаний з новизною предмета. Слід зазначити, що зацікавлення – це ситуаційний інтерес, що швидко виникає і зникає. Тому, щоб його підтримати, необхідно виховувати в учнів допитливість. Вона виявляється у здивуванні, бажанні дізнатися нове, в інтелектуальному почутті радості пізнання, в пошуку. Цей етап інтересу

характеризується тим, що в школярів виникають не лише проблемні питання або пізнавальні ситуації, а й бажання самостійно їх вирішувати [7, с. 58].

Важливим психологічним процесом є мотив (причина або сукупність причин, що спонукають людину до спілкування з певною людиною в певній ситуації). Потреба, що виникла, активізує свідомість мовця і служить її стартовим механізмом, поштовхом мовленнєво-породжувального процесу. Згідно з теорією Л. Божовича, мотив – це те, заради чого здійснюється діяльність, «в якості мотиву можуть виступати предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття та переживання. Отже, все те, у чому «знайшла своє втілення потреба» [3, с. 53]. Досліджуючи цю проблему, Г. Костюк зазначав: «Характерною рисою всякої свідомої діяльності людини є її спрямованість на досягнення певних цілей. Цілі діяльності людини пов'язані з її мотивами. Мета діяльності – це те, на що вона спрямована і що повинно складати її прямий результат» [5, с. 423].

Інтерес до навчання пов'язаний зі складними мотиваційними процесами, що супроводжуються здатністю до мовленнєвої діяльності школярів на основі уяви, яка сприяє кращому засвоєнню виражальних засобів і формуванню вмінь свідомо ними користуватися під час спілкування.

Розвиток уяви своєю чергою впливає на формування уявлень (зорових, слухових, мовних). Зорові уявлення відіграють важливу роль у засвоєнні учнями мовленнєвих знань. Зокрема читання, письмо, навички орфографії потребують передусім утворення в них зорових уявлень. Слухові ж уявлення, як стверджує Г. Костюк, відбивають звукові властивості предметів і явищ об'єктивної діяльності, серед них важливе місце посідають мовні та музичні уявлення [5; 204]. Мовні уявлення відбивають фонетичну сторону мови, тобто звуковий склад слів, а також тембр голосу й інтонацію розмови. Вони мають важливе значення для засвоєння рідної мови та навчання учнів виразного читання, що є складовою формування мовленнєвої компетенції у процесі засвоєння виражальних засобів української мови.

Також важливу роль у формуванні образномовленнєвих умінь відіграє пам'ять – здатність людини утримувати в голові інформацію про світ і про себе самого, «записати» її, зберегти дещо з досвіду. Пам'ять виступає не тільки сховищем досвіду і знань, а й надає можливості людині оперувати ними, відтворювати їх за бажанням [2, с.18].

Пам'ять школярів 5–7 класів характеризується наявністю суперечності: з одного боку, вони свідоміше використовують прийоми запам'ятовування, а з іншого – у них уповільнюється утворення нових зв'язків. Знижується здатність механічно запам'ятовувати й відтворювати матеріал. Але в той же час спостерігається ріст довільного запам'ятовування. Мимовільно записується в пам'яті яскраве, барвисте, те, що має зв'язок з емоціями.

Емоції стимулюють процеси запам'ятовування, оскільки є специфічною формою взаємодії людини з навколишнім світом, спрямованою на пізнання цього світу та свого місця в ньому через саму себе у формі переживань. Вони впливають на пам'ять, можуть міцно закріпити слід у пам'яті, захищаючи його від деформації та зникнення. На думку Г. Костюка, пережиті людиною та збережені в її пам'яті негативні почуття виступають як сигнали, що стримують її від дій щодо тих об'єктів, які викликали в минулому переживання. Відтворені позитивні почуття, навпаки, спонукають людину до діяльності [5, с. 10]. Звідси випливає увага до позитивних емоцій у формуванні мовленнєвої компетенції школярів: частіше й краще учні запам'ятовують те, що схвилювало чи захопило їх, збудило їхню увагу, активізувало пам'ять, мислення й мовлення, і навпаки — охоплені гнівом або негативними емоціями, учні навряд чи спроможні концентрувати думку.

Емоції завжди сигналізують нам про те, як задовольняються наші потреби та інтереси, а емоційні реакції, за словами Л. Виготського, «істотно впливають на всі форми нашої поведінки, на всі моменти навчально-виховного процесу» [4, с. 13]. Важливу роль у вираженні емоцій відіграють виражальні засоби мови, за допомогою яких досягається не тільки виразність висловлювання чи емоційність спілкування, а й може послаблюватися чи

посилюватись ефективність мовлення (наприклад, за допомогою допоміжних виражальних засобів — міміки, жестів тощо).

Звідси виникає потреба у формуванні мовлення на новому, складнішому психічному рівні – мовленнєво-мисленнєвому. На цьому рівні учні будують образи виражальними засобами мови свідомо й цілеспрямовано.

Отже, формування образно-мовленнєвих умінь та навичок школярів – складний багаторівневий процес, що охоплює різні рівні психічного відображення фактів, явищ, предметів навколишньої дійсності (сенсорно-перцептивний, уявень, мовленнєво-мисленнєвий) і характеризується розвитком комплексу психічних процесів (увага, пам'ять, уява), мовленнєво-мисленнєвих операцій (порівняння, аналіз, синтез, узагальнення) і механізмів (сприйняття, запам'ятовування, породження мовлення). Успішним цей процес буде лише за умови розвитку виразного та образного мовлення учнів, оскільки ці динамічні індивідуальні процеси передбачають свідоме користування виражальними засобами мови для передачі думки та відбивають рівень сформованості мовленнєвих умінь і навичок, що виявляється в мовленнєвій діяльності особистості і є одним із чинників загальної культури людини.

Література

1. Бестужева О. Мовно-мовленнєвий розвиток учнів початкових класів як необхідна умова успішного навчання / О. Бестужева // Магістр. – 2005. – Вип.1. – С. 95–98.
2. Бобчук О. Усний переказ як засіб розвитку зв'язного мовлення / О. Бобчук // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С.23–27.
3. Божович Л. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / Л. Божович. – К. : Наукова думка, 1989 – 154 с.
4. Виготський І. Збагачення українського мовлення першокласників засобами дитячої народної поетичної творчості / І. Виготський // Початкова школа. – 1998. – № 10. – С. 45–48.

5. Костюк Г. Нестандартні форми роботи з учнями на уроках мови і літератури / Г. Костюк // Вивчаємо Українську мову та літературу. – 2007. – № 26. – С. 37–38.

6. Ломов Б. Учимся милозвучної мови / Б. Ломов // Початкова школа. – 1999. – №3. – С. 23–25.

7. Менчинська Н. Загальна психологія : навч. пос. / Н. Менчинська – Вид. 2, переробл. та доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 272 с.

збудила всі внутрішні сили, необхідні для подолання труднощів. Тому треба ще в початкових класах зацікавити учнів, спрямувати діяльність їх, а в 5–7 класах продовжувати розвивати інтерес, викликати у них бажання розмовляти правильно, виразно, добираючи для цього відповідні засоби. Школярі повинні зрозуміти: щоб

Хотульова Марія

Науковий керівник –

к. пед. н., доцент Окунович Т.Г.

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

ЛЕКСИКИ ПРОЗОВИХ ТВОРІВ МАРІЇ МАТІОС

Вивчення гендерного параметру є важливим на сучасному етапі розвитку лінгвістики. Аналіз прозових творів сучасних письменників з погляду гендера є **актуальним**.

Гендер – це соціальний статус, який визначає індивідуальні можливості особи у сфері освіти, у професійній діяльності, можливості доступу до влади, сексуальність, сімейну роль, репродуктивну поведінку [6]. Саме це справедливо вважається міждисциплінарною інтригою пізнання. На матеріалі літературного доробку української письменниці Марії Матіос,

проаналізуємо особливості вияву гендера в художній мові, що яскраво демонструє певні стереотипи чоловічої та жіночої поведінки.

Мета статті – розглянути своєрідність використання гендерної лексики у прозових творах Марії Матіос «Солодка Даруся», «Черевички Божої Матері».

Розвиваючи цю тему, науковці виділяють два напрямки вивчення гендерної лексики. По-перше, вивчається лексикон автора твору. По-друге, вивчається проблема писемної та усної мовної поведінки чоловіків та жінок – образів цих творів.

У двох романах Марії Матіос гендерні відмінності розкриті насамперед в окремих лексемах: *(на позначення чоловічої статі) тато, батько, красний, панотець, любас, вовком (дивиться), захисник; (на позначення жіночої статі) любка, дівка, дівчинка, молодиця, дівчище, чудо, княжна, матуся. А також у фразеологізмах (на позначення чоловічої статі) «як із яйця вилупився», «як нова копійка»; (на позначення жіночої статі) «гарна як телиця, а розумна як ягниця» [3, с. 4].*

Варто зазначити, що авторка вміло використовує лексеми на позначення певної стереотипної поведінки чоловіків і жінок що свідчить про об'єктивне ставлення письменниці до своїх героїв.

Вивчаючи гендерний аспект лексики, необхідно з'ясувати поняття стереотипу. Стереотип – це те, що часто повторюється, стало звичайним, загальноприйнятим і чого дотримуються, що наслідують у своїй діяльності. У творі «Черевички Божої Матері» стереотип матері визначається такими іменниками: *першунка, мамо, матуся, любка*; прикметниками: *маленька, зграбна, добра*; порівняннями: *як місяць повний, як мишка, як молодша донька* [4].

Що ж стосується стереотипу батька у творі, то він розкритий у творі набагато яскравіше та емоційніше, через порівняння соціальних статусів.

Образ батька характеризується такими іменниками: *тато, батьку*; прикметниками : *красний, добрий, справедливий*; порівняннями: *як олень*.

У творі «Солодка Даруся» стереотип матері характеризується такими іменниками: *чудо, княжна, любка, матуся, мати, мамка*; прикметниками: *солоденька, розважлива, робітна, лагідна*; та порівняннями: *схожа на друге сонечко* [3].

А стереотип батька описується такими лексемами: *тато, любас*; прикметниками: *злотий, гречний, порядний, малоговоркий*; порівняннями: *ніби образ, ніби панотець*.

Отже, авторка використовує сталі стереотипи батька і матері, зафіксовані в народній свідомості і мові.

Найяскравіше гендер виявляється на фразеологічному рівні мови, оскільки фразеологізми – це застигла семантика, що виражає соціальні характеристики людей.

У творах на позначення гендеру авторкою дібрані яскраві антропоніми, якими наіменовані герої. Наприклад, на позначення жінок: *Іванна, Катріна, Калина, Параска, Тараска*; а на позначення чоловіків: *Танасій, Василь, Юрко, Васюта, Славко*.

Письменниця часто використовує епітети на позначення гендеру. Наприклад, епітети, що характеризують жінку: *«зів'яла», «змаліла, як дитина», «княжна», «жива мумія», «друге сонечко», «річкова нявка», «непідсудна» та інші.*[3, с. 4]

Що ж стосується епітетів на позначення чоловічої статі, то авторка використовує такі лексеми: *«чудний», «дурнуваний», «чоловік - зайда», «порядний», «любас», «гоноровий», «злотний» та інші.* [4].

Найяскравішими гендерними ролями у творах Марії Матіос наділені жінки: наречена, дружина, дівчина, невістка, свекруха, племінниця; а чоловіки – батько, молодик, наречений, чоловік, дядько, дідусь.

Вивчаючи твори письменниці, дійшли висновку, що ставлення до жінки в описуванні часи було неоднозначним, бо все залежало не тільки від ставлення до влади, а ще й від соціального статусу людини.

Для розкриття соціального становища чоловіків використовуються такі елементи лексикології, як епітети, виражені іменниками та прикметниками: «*гонимарник, щезник*» (*чорт*), *нечиста сила*, «*солдат - русак*», «*офіцер, домнуле(пан)*». Лексеми, що характеризують жінку, дають можливість дізнатися, яке становище вона займає у суспільстві: *любки (жінки, які задовольняли офіцерів), дівки, молодиця, дівчинице (молода дівчина)* [3].

Жінкам властиві емоційні висловлювання, та експресивні репліки, які можуть виявлятися як у реченні, так і в одному слові, звертанні, також жінкам властиві оклики, окличні речення, що виражають емоційно – експресивний стан. У чоловіків більш стримане мовлення, що потребує тільки фактів та підтверджень, тобто інформації, результатів.

Проаналізувавши прозові твори Марії Матіос на виявлення гендерної лексики, можна підсумувати, що лексичні одиниці на позначення осіб чоловічої, жіночої статі складають певні лексичні угруповання, які об'єднуються семантичними компонентами гендерної маркованості. Також слід відзначити, що мова чоловіків та жінок у творах Марії Матіос «Черевички Божої Матері» та «Солодка Даруся» віддзеркалює національне світосприймання українців Галичини.

Література

1. Ільницький М. Два десятиліття поряд / М.Ільницький // Дзвін. – 2005. – № 12. – С. 131–133
2. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі / М. Крупка // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство: зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Вип. IX. – Рівне : РДГУ, 2000. – С. 145–151.

3. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2005. – 176 с.

4. Матіос М. Черевички Божої Матері / М.Матіос. – Львів : ЛА «Піраміда», 2013. – 208 с.

5. Насмінчук І.А. Проза Марії Матіос: до характеристики індивідуального стилю/ І.А.Насмінчук // Збірник наукових праць студентів та магістрантів Кам'янець – Подільського державного університету : Філологічні науки. – Вип.1. – Чернівці, 2006. – С. 94 – 100.

6. Словник української мови : в 11 томах. – Том 9, 1978. – 689 с.

Худіковська Тетяна

Науковий керівник –

к. пед. н., доцент Окунович Т.Г.

ВПЛИВ СОЦІОЛІНГВІСТИЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ УМІНЬ ПРАЦЮВАТИ З ТЕКСТАМИ ПЕРЕКЛАДАМИ

Наукові дослідження етно- та націєтворення наголошують на тому, що проблеми розвитку нації перш за все відбиваються в проблемах розвитку мови (Е. Сміт, Ю. Липа, В. Сімович, Ю. Шевельов та ін.). Мова виступає водночас явищем індивідуальним і соціальним: вона обслуговує і кожну окрему людину, й усе суспільство, є дієвим консолідуючим чинником. Урс Альтерматт доводить, що нині мова і культура в європейських державах становлять «ключові сфери», хоча «державно-політичні кордони і не збігаються з культурно-мовними, однак «практика більшості національних держав орієнтована на те, щоб створити гомогенну мовну культуру на спільній державній території, щоб меншини використовували мову

домінантної народності...» [4, с. 125]. Отже, утвердження в нашій державі української мови як мови титульної нації у статусі державної цілком відповідає європейському принципіві мовно-культурного будівництва. З цього приводу І. Огієнко писав: «Світ Божий великий і складається з окремих народів чи націй, і кожен народ – окреме закінчене ціле. І в тому – краса Всесвіту, що народи зберігають свою окремішність, як на пишній луці кожна окрема квітка має свій окремий колір і запах» [2, с. 27].

Мета нашої статті – з'ясувати вплив соціокультурних чинників на формування вмінь в учнів працювати з текстами-перекладами.

Людина може володіти кількома мовами, залежно від її здібностей, нахилів і прагнень, але найкраще, найдосконаліше людина має володіти рідною мовою.

Найпоширенішою мовною проблемою в Україні є двомовність, або білінгвізм, в основі якого лежить масове використання двох мов у процесі щоденного спілкування, коли людина змушена переходити з мови на мову залежно від того, де і з ким вона спілкується. Явище білінгвізму можна розглядати з різних позицій. З одного боку, двомовність – це умовно вільне використання індивідом двох мов, тобто індивідуальний білінгвізм; з іншого – це така мовна ситуація, при якій у мовній спільноті панують дві мови – масовий білінгвізм.

Учені вивчають явище білінгвізму в різних аспектах: лінгвістичному, психологічному та соціолінгвістичному. Соціолінгвістика оцінює його здебільшого негативно, стверджуючи, що двомовність у межах однієї країни призводить до соціальної нестабільності; психологи акцентують увагу на негативному впливові білінгвізму на психіку особистості. На думку В. Русанівського, білінгвізм – це велике культурне надбання. Його розвиток аж ніяк не є перепорою на шляху розвитку національних мов, а навпаки, він може бути одним із важливих джерел подальшого розвитку національних мов [3, с. 160]. На захист білінгвізму О. Бобрищева висувається той аргумент, що двомовна особистість – це особистість, яка володіє двома мовними

кодами, двома засобами мови і двома інструментами мислення, що посилює можливості індивіда, підвищує інтелектуальний рівень особистості, її культуру.

В українському мовознавстві (праці Л. Масенко, І. Кононова, Ю. Жлуктенка та ін.) білінгвізм розглядається у контексті російсько-української чи українсько-російської двомовної практики. На думку Ю. Жлуктенка, у переважній більшості ситуацій дві мови, якими володіє білінгв, перебувають у неоднаковому становищі. Отже, двомовність – це, за певних обставин, позитивне явище, але чужа мова не повинна використовуватись там, де має звучати рідна мова народу [1, с. 252].

Науковці Н. Забеліна, С. Маніна, Г. Солдатова, М. Теріна, Г. Чіршева та ін., спираючись на дослідження своїх попередників, розглядають різні види білінгвізму: від досконалого володіння обома мовами до ситуації, коли людина тільки починає вивчати другу мову. Вони описують види взаємодії мов в процесі вербальної комунікації; розрізняють, з одного боку, випадки комунікативної рівності двох мов, кожна з яких усвідомлюється як соціально значима й ефективно використовується білінгвом, а з іншого – одна з таких мов може відігравати під час спілкування значнішу роль, ніж інша, і бути основним засобом спілкування для білінгва. Учені доводять, що обидві мови можуть існувати ізольовано одна від одної: людина може вільно користуватися кожною з них, але між одиницями цих мов не встановлюються прямі зв'язки; людина відчуває труднощі у доборі відповідних одиниць однієї мови з іншої. Перевага однієї мови над іншою у свідомості білінгва призводить до того, що під впливом домінантної мови (російської) мовлення білінгва іншою (українською) мовою зазнає змін. Мовець підсвідомо переносить у рідну елементи другої мови, що є однією з перепон досконалого володіння рідною мовою і розглядається як небажане явище, вид ненормативного мовлення, яке створює перешкоди для успішної комунікації.

Проблеми білінгвізму стосуються також і питань перекладу, оскільки перекладач за своєю суттю двомовний. Знання двох мов визначає можливість

мовця більш чи менш точно перекладати тексти іншою мовою. Білінгвізм при перекладі – це не тільки знання двох мов, але й уміння знаходити і співвідносити комунікативно рівнозначні засоби цих мов з урахуванням особливостей конкретного акту спілкування, а також знання принципів, методів і прийомів, що створюють ці вміння. Як відомо, постійне контактування двох мов під час перекладу створює умови для свідомого чи підсвідомого внесення змін у мову перекладу під впливом мови оригіналу. При цьому перекладач може порушувати норми й узус мови, створюючи так звану “мову перекладу”.

Відтворюючи зміст оригіналу, перекладач завжди свідомо застосовує технічні прийоми, які копіюють форми і структуру мови оригіналу, що дає змогу перебороти типові труднощі перекладу. Такими прийомами є запозичення іномовної форми через транскрибування за допомогою букв мови перекладу (*вертоліт, паровоз, верхолаз*) і калькування структури слова чи словосполучення шляхом перекладу його частин з подальшим їх об’єднанням (*гуртожиток, загальнодоступний*) тощо.

Отже, вивчення особливостей мов, що беруть участь у перекладі, мають теоретичне і практичне значення, даючи можливість відрізнити викликані інтерференцією помилки від виправданих способів досягнення еквівалентності перекладу.

Література

1. Зорівчак Р. Україністика в інтелектуальному життєписі професора Юрія Олексійовича Жлуктенка: до 95-річчя з дня народження / Р Зорвчак // Всесвіт. – 2010. – № 11-12. – С. 251–262.
2. Огієнко Іван. Історія української літературної мови / І. Огієнко. – К., 2001. – 420 с.
3. Українська мова. Енциклопедія // В.М. Русанівський, О.О. Тараненко. – К. : Укр. енциклопедія, 2000. – 752 с.
4. Урс Альтерматт . Етнонаціоналізм в Європе / Урс Альтерматт ; пер. с нем . С. В. Базарновой . – М.: РГГУ, 2000. – 366 с.

Яцкіна Анастасія
Науковий керівник –
к. філол. н., доцент Гайдученко Г.М.

ФОНЕТИЧНІ ДІАЛЕКТИЗМИ У РОМАНІ ВОЛОДИМИРА ЛИСА «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»

Серед діалектних відмінностей у лексиці, якщо виходити із принципу співвідносності, слід розрізняти два типи: протиставні (співвідносні) та непротиставні (неспіввідносні). Серед протиставних лексичних діалектних відмінностей залежно від їхнього характеру виділяється кілька різновидів: власне лексичні, або словникові, лексико-семантичні, лексико-словотвірні та лексико-фонетичні, які у творі Володимира Лиса «Століття Якова» представлені найширше. Як засвідчила вибірка матеріалів із зазначеного роману, серед фонетичних діалектизмів найбільш вживані діалектні форми займенників. Ми зафіксували такі:

1. форми називного відмінка 3-ї особи множини. У літературній мові *вони, ми*, а діалектне *воне, ме* зумовлене фонетичними рисами говору. «*Ви-те ж бачите, кумо, що **воне** одне од одного не одходять*» [2, с. 21].

2. у формі називного відмінка 1-ї особи однини спостерігається зміна кореневого голосного: «*І мати його розтріпана ходила селом та просила людей подивитися, ци в річці Івана нима, бо вейшов, ой, вейшов, **вин** з могилок та зновика пушов топетися*» [2, с. 22].

3. особові займенники 1-ї та 2-ї особи однини у формах непрямих відмінків мають зміну кореневого голосного, що водночас зумовлено фонетичними рисами західнополіського діалекту. «*Ой, кумо, **міні** в хаті поратися тре'...*» [2, с. 22]. У творі вживається 10 разів.

4. присвійні займенники відзначаються переважно змінами на фонетичному рівні, наявністю специфічних закінчень і збереженням

спорадично давніх форм (*свого, его, твеї*): «*Не, – сказав він собі. – Не, я вкраду єї з весілля*» [2, с. 38].

5. зміни, почасти фонетичні, фіксуємо й у діалектних формах заперечних займенників *нихто, ніц, нічого*: «*Али в нашій родині **нихто** ніколи не йшов проти батька ци матері*» [2, с. 29].

6. в означальному займеннику *іниий* з'являється характерний для даного регіону звук *и*: «*Крім одного – що після весілля вона належатиме **инишому***» [2, с. 29]. «*Тепер, вертаючись після тієї бійки в гайку, відчув, як його злість начеб проходить, а на зміну їй приходить **инше***» [2, с. 37]. Також на прикладі цього слова ми бачимо випадок протези, тобто появу перед голосним, що стоїть на початку слова, приголосного для полегшення вимови: «*Хіба ти не бачиш – вона за **гиншого** виходить?*» [2, с. 40]

Водночас у романі не можуть залишитися непоміченими діалектні особливості числівників і їх відмінкові форми: числівники *чотири, двадцять, двадцять три* представлені такими варіантами: «– *Дев'яносто **штири** було, – зітхнув Яків*» [2, с. 25]. «*А щоб тобі віддавало в обидва боки на **штирі** роки, а на п'ятий болячка на язиці жабою виросла*» [2, с. 22]. «*Після тої зустрічі й любоців у лісі Яків рушив за Буг на заробітки, бо не міг далі лишатися в селі, а в жовніри брали тільки у **двайцять** літ*» [2, с. 61]. «*Справді – їй було ци то **шістнадцять, ци сімнадцять, али і йому ще тико **двайцітьдва, дваїцітретій***** коло Стрітеня пушов» [2, с. 105].

У романі представлено ряд сполучників, які вживаються зі зміною певного звука або додаванням суфікса: *але – али* «*Олька є, **али** дочка*» [2, с. 12]. Найбільш вживаний сполучник, використовується 304 рази; *щоб – щобись* «***Щобись** ти спитала...*» [2, с. 13].

Уживання діалектних прислівників у романі представлено в різних аспектах:

відбувається заміна звука *е* на характерний для поліських говорів звук *и* *тепер – типерка*: «*Тільки старе, геть вибруднене платтячко, а під ним, вочевидь, давно не міняні майтечки, трусики, як **типерка** кажуть*» [2, с. 18].

Уживання заперечної частки *не* з характерним для поліських діалектів звуком *и*: «*Ну й нехай, він по-їхньому казати **ни** буде*» [2, с. 12]. У творі вживається 235 рази.

Діалектні зміни також ми фіксуємо серед прикметників. Заміна звука *в* на *м*: «*Він давно вже не п'є молока, бо ж одне розстройство од того, швидкий нападає, та то Ольга так вимовляє, а він каже по-їхньому, загоренськи – **шмидкий***» [2, с. 12].

Розгалужену систему фонетичних діалектизмів має розряд іменників: заміна приголосного звука *х* на *к*: «*Бо то ніби й неправда, він теж добрий, **карахтер** у нього тож не з медом...*» [2, с. 73].

Найменшу кількість фонетичних діалектизмів становить собою граматичний клас дієслова: заміна кореневого голосного *я* на *є*: «– *Що з вами, діду? **Сєдьте, сєдьте***» [2, с. 14]. «– *Дежби нам до вас **рівнєтисся...***» [2, с. 22].

Серед фонетичних діалектизмів найбільш вживані у творі діалектні форми займенника. Характерним для багатьох діалектизмів є заміна звука *е* звуком *и*, випадання певних звуків та чергування. Водночас у романі не можуть залишитися непоміченими діалектні особливості числівників і їх відмінкові форми. Фонетичних змін зазнають іменники, прикметники, дієслова, сполучники, прислівники, частки. Діалектизми у романі Володимира Лиса посилюють напруженість мови, а також відтворюють динаміку живого мовлення.

Література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія / С. П. Бевзенко; // АУМ – Т.1. – К. : Вища школа, 1984. – 247 с.
2. Лис В. С. Століття Якова: роман / В. С. Лис; передм. О. Забужко. – Х. : Кн. клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2010. – 240 с.
3. Спанатій Л. С. Діалектизми та їх місце в мовному і метамовному дискурсі (на матеріалі роману «Століття Якова» В. Лиса) / Л.С.Спанатій // Наукові праці. Філологія. Мовознавство. – Вип. 207, том 219. – С. 109–112.

Аліна Драган

*студентка 4 курсу філологічного факультету
українського відділення
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова*

ОСОБЛИВОСТІ ПОЗНАЧЕННЯ СТРАХУ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА ПОЛЬСЬКІЙ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Фразеологічна наука на сучасному етапі її розвитку характеризується активізацією наукової думки до вивчення фразеологічної семантики походження та функціонування її одиниць, національно-культурної специфіки і фразеологічної символіки в лінгвокультурологічному аспекті .

Від визначення фразеологічної одиниці (далі – ФО), характеристики її значень, класифікацій, науковці перейшли до з'ясування ролі фразеологізму у комунікації людини, до встановлення особливостей мислення окремої особистості і етносу взагалі.

Фразеологія національної мови збагачується та вдосконалюється, убираючи в себе безцінні скарби із приказок і прислів'їв, афоризмів і анекдотів, дотепів і каламбурів, сентенцій і парадоксів, літературних цитат і ремінісценцій, професіоналізмів, мовних штампів і кліше – з усього, що впродовж багатьох сторіч плекає і зберігає у своїй пам'яті носій мови – народ. Однак особливістю фразеологічного фонду мови є його усталеність. На відміну від лексики, фразеологічний фонд не має такої динаміки, як лексичний [4; с. 46].

Особливий інтерес представляє порівняльне вивчення фразеології споріднених мов, бо існує тісний зв'язок у їхньому розвитку та формуванні. Хоча, з іншого боку, у цьому випадку виникають і певні труднощі: іноді буває важко встановити, що є наслідком спільного історичного розвитку, а що утворилося на ґрунті окремої мови. Отже, **актуальність** дослідження полягає у тому, що зіставне вивчення слов'янських мов дає можливість встановлення спільних та відмінних рис у їхній структурі. Зокрема,

порівняння української і польської фразеології на позначення емоційного стану людини дозволяє виявити джерела, які було використано для утворення цього пласту ФО, а через них зрозуміти особливості світобачення українців і поляків, виявити їхнє ставлення до себе та до інших, взагалі усвідомити особливості картини світу цих народів.

Мета даного дослідження – дослідити і порівняти семантику та структуру українських і польських фразеологічних одиниць на позначення емоційного стану людини, зокрема страху.

Матеріалом послуговували українські (35) і польські (42) фразеологізми.

Ми спираємо на вузьке розуміння терміну фразеологічна одиниця, яке запропонував Л. Г. Авксентьєв. Науковець вважає, що не можуть бути об'єктом вивчення фразеології речення на зразок прислів'їв, крилатих виразів, цитат, штампів, які також є стійкими зворотами, але за своєю будовою становлять закінчені судження, самостійні комунікативні одиниці [1, с. 41].

На думку О. О. Селіванової, ФО – це словосполуки, які людство формувало й формує залежно від ситуації, стереотипів, тобто їх виникнення зумовлене багатьма чинниками. Вони несуть особливе підґрунтя у своєму змісті, і чи цей зміст є позитивний чи негативний, ми можемо зрозуміти, тільки розкривши значення самого фразеологізма [5; с. 54].

Польські лінгвісти А. Левицький та А. Пайдзінська вважають, що ФО – це суспільно закріплені "нерегулярні" сполучення слів, значення яких не виводяться із значень компонентів і які можуть містити слова або форми слів, що не функціонують у вільних синтаксичних зв'язках [8; с. 55].

Емоції (від фр. *emotion* – «хвилювання», «збудження») – складний стан організму, що припускає тілесні зміни поширеного характеру – в диханні, пульсі, залозо-виділеннях. Якщо емоція інтенсивна, тоді настає

порушення інтелектуальних функцій, можливе роздвоєння особистості і тенденція щодо дії неврівноваженого чи протопатичного характеру [3; с. 24].

Спираючись на класифікацію американського вченого К. Е. Ізарда, до фундаментальних емоцій відносять: *інтерес, радість, горе-страждання, гнів, відразу, презирство, страх, подив, сором, вину* [2; с. 54].

Ми обрали найсильнішу негативну емоцію – страх – переживання, що викликане отриманою прямою або непрямую інформацією про реальну або уявлювану небезпеку, очікування невдачі. Страх є найсильнішою негативною емоцією [2; с. 87].

Значна група українських фразеологізмів містить дієслово *боятися* та іменник *страх*: *боятися своєї (власної) тіні; [і] духу боятися чийого; мати страх [на душі]; дрозь сіпає; взятися страхом; завдавати (задавати) страху кому; наганяти (наводити, і т. ін.) страху (страх) на кого, кому, на що; зазнавати страху; набратися (натерпітися) страху; побіліти зі страху; як чорт (дідько) ладану боятися.*

У польській мові дієслово *bać się* та іменник *strach*, а також їхні синоніми, виступають у наступних ФО: *bać się kogoś (czegoś) jak ognia; bać się kogoś (czegoś) jak (morowej) zarazy (książk); bać się kogoś (czegoś) jak morowego powietrza; bać się kogoś (czegoś) jak zapowietrzonego; lękać się własnego cienia; strach ściska komuś żołądek; (aż) strach mówić (pomyśleć, patrzeć, spojrzeć); mieć stracha; portki się komuś trzęsą (ze strachu); napędzić komuś strachu (pot.stracha); pod strachem; strach kogoś obleciał; mieć boja.*

У деяких ФО описано зовнішні фізіологічні вияви цієї емоції за допомогою дієслів *труситися, тремтіти, дрижати, цокотіти*: *жижки трясуться (трусяться, тремтять, дрижать і т. ін.) у когось; цокотіти (цокати) зубами.*

У польській мові зовнішні фізіологічні вияви страху передаються за допомогою дієслів: *dzwonić, szczekać, trząść się, drzeć, dygotać*: *(ktoś) dzwoni / szczeka zębami [ze strachu]; zęby dzwonią / szczekają (komuś); każda żyłka w*

kimś się trzęsie; łydki (komuś) drżą / dygoczą / trzęsą się; trząść się, drzeć jak listek, liść; (ktoś) trzęsie się jak barani ogon.

При описі фізіологічного стану людини під час переживання цієї емоції страх пов'язується з такими соматизмами, як *живіт, п'яти, жижки, зуби, волосся, серце, око: аж у животі похолонуло; душа в п'яти сховалась; [аж] жижки трясуться (трусяться, тремтять, дрижать і т. ін.) у когось; вибивати зубами чечітку (третяка); [аж] вухналі кувати зубами (жарт.); цокотіти (цокотати, цокати) зубами; вибивати зубами чечітку (третяка) аж волосся дибки стало; аж око в'яне; серце опинилося в п'ятах у кого; серце стигне (холоне); серце падає (обривається).*

У польській мові в складі аналізованих ФО виступають соматизми: *żyłka, gardło, zęby, włosy, nogi, głowa, ramiona, łydki, serce, żołądek: każda żyłka w kimś się trzęsie; strach ściska, chwyta kogoś za gardło, dławi, dusi w gardle; (ktoś) dzwoni / szczeka zębami [ze strachu]; zęby dzwonią / szczekają (komuś); włos staje / włosy stają (komuś) [dęba] [na głowie]; (coś) jeży (komuś) włosy na głowie; strach jeży włosy; nogi (komuś) wrosły w ziemię; (ktoś) wciąga / wtula / wciska głowę w ramiona; łydki (komuś) drżą / dygoczą / trzęsą się; serce zaczęło bić, zabiło lękiem; serce zamiera z trwogi; strach ściska komuś żołądek.* Наявна ФО, у якій виступає гіперболічна одиниця: *lękać się własnego cienia.*

У значній групі фразеологізмів описані фізіологічні стани при почутті страху: в переляканій людини змінюється колір шкіри (*побіліти зі страху; білий (побілів), як смерть; білий, як стіна; побіліла, як полотно; побіліла, як хустка*), починає рухатися волосся (*волосся стає дибки*), виступає піт (*обливатися холодним потом; аж сорочка пополотніла*), ускладнюється процес дихання (*тамувати подих*), холоне, призупиняючи свій потік, кров (*кров холоне в жилах*). При сильному переляку втрачається орієнтація у просторі (*земля вислизає з-під ніг*) й відчуття реальності (*ні живий, ні мертвий*).

У польській мові людина, яку поглинуло велике відчуття страху, втрачає здатність усвідомлювати реальність, унаслідок чого у неї призупиняються основні рухові функції – *nogi (komuś) wrosły w ziemię; (ktoś) stał jak wryty* «ktoś zatrzymał się nagle, gwałtownie, zwykle pod wpływem strachu, zdumienia, na widok czegoś»; *(ktoś) stoi jak przyrośnięty; (ktoś) stoi jak przykuty; jak skamieniały; jak piorunem rażony; jak wrośnięty w ziemię; jak posąg; jak zamurowany; jak słup; (ktoś) kamienieje ze strachu.*

На фізичному рівні налякана людина може відчутти, що її душа рухається, а серце товче – *душа в н'яти сховалась; дзигарі б'ють «серце товче з переляку».* Дзигар «застаріла назва годинника» [3; с. 379].

Іноді *серце*, або *душа*, які стають прямим об'єктом дії, зовсім перестають функціонувати на якийсь час: *мліти душею (серцем), серце завмирає, холоне серце (душа).*

У польській мові фразеологізм *umierać ze strachu* демонструє, що страх може призвести до смерті.

У фразеологізмах цієї семантичної групи зустрічається назва рослини – *осика: трясеться, як осичина / trząść się, drzeć jak osika; trząść się, drzeć jak listek, liść (osiki).* У народній свідомості назва цього дерева пов'язується зі страхом, бо під час вітерцю кожен листочок тремтить і видає своєрідний шелест. У результаті складається враження, що осика тремтить.

У ФО наявна лексика на окреслення *дідька (чорта) / diabła – як чорт (дідько) ладану боятися / bać się kogoś (czegoś) jak diabeł święconej wody.* Варто зазначити, що дідько / diabeł виступає тут не як причина появи цієї емоції, а як суб'єкт, що її переживає під загрозою сакральної речі.

У польських словниках знаходимо ФО, які окреслюють сильне емоційне потрясіння зі страху, під час якого у людини може відбутись неконтрольоване випорожнення кишечника – *robić w portki (w majtki) ze strachu.* Слід зазначити, що в українській мові ми маємо вульгарний відповідник, який з етичних мотивів не подаємо в роботі.

Отже, порівнюючи фразеологізми обох мов, виділяємо ряд подібностей і відмінностей.

Подібності полягають у наступному:

- 1) наявність еквівалентних ФО: *трясеться, як осичина, бояться своєї (власної) міні, мати страх [на душі]* / *trząść się, drzeć jak osika, lękać się własnego cienia, mieć stracha*;
- 2) наявність частково подібних ФО: *аж волосся дибки стало* / *włos staje*; *цокотіти (цокотати, цокати) зубами* / *ktoś) dzwoni / szczeka zębami [ze strachu]*;
- 3) в обох мовах виступають однакові соматизми (*зуби / zęby, волосся / włosy*), а також наявна назва дерева (*осика / osika*).

До відмінностей відносимо наступне:

- 1) в українській мові є фразеологізми, які пов'язані з танцями, елементом танцю (*чечітка, третяк*);
- 2) крім вищезгаданих, тільки в українській мові наявні соматизми: *живіт, жижки, очі*;
- 3) відсутні в українській, але є у польській мові такі соматизми: *żyłka, gardło, nogi, ramiona, łydki, serce, żołądek*
- 4) особливістю українських ФО є наявність лексики на позначення ковальського виробу – *цвяха «вухналя»*;
- 5) у польській мові, окрім соматизмів і назв рослин, присутня ще й назва тварини – *baran*.

Таким чином, дослідження українських та польських фразеологічних одиниць на позначення страху засвідчує наявність значного спільного фразеологічного пласту у цих мовах, а також демонструє специфіку фразеології досліджуваних мов.

Список використаної літератури та джерел:

1. Авксентьев Л. Г. Сучасна українська мова: фразеологія: посібник для студентів філологічних факультетів університетів / Л. Г. Авксентьев. – Харків: Вища школа, 1983. – 137 с.
2. Изард К. Э. Психология эмоций / К. Э. Изард. – СПб: Питер, 2007. – 464 с.
3. Киричук О. В. Основи емоцій / О. В. Киричук. – К. : Либідь, 2006. – 632 с.
4. Писаренко А. В., Лещенко Л. М. Фразеологія як особливий вид лексики / А. В. Писаренко, Л. М. Лещенко. – К. : Либідь, 2009. – №5. – С. 45 – 47.
5. Селіванова О. О. Нариси з української фразеології (психокогнітивний та етнокультурний аспекти) / О.О.Селіванова. – К. – Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
6. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, – 1980. – Електронний варіант.
7. Словник фразеологізмів української мови / Укл. В. М. Білоноженко та ін. – К. : Наукова думка, 2003. – (Словники України) – Електронний варіант.
8. Словник української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. – К. : Наукова думка, 1907 – 1909. – Електронний варіант.
9. Pajdzińska A. Frazeologia. Encyklopedia kultury polskiej XX wieku / A.Pajdzińska A., M. Lewicki A. M. – Wrocław : Wydawnictwo UMCS, 1993. – 307 – 313s.
10. Słownik frazeologiczny języka polskiego / Pod red. S. Skorupki. – Warszawa : Wiedza Powszechna, 1968. – 1693 s.
11. Uniwersalny słownik języka polskiego / Pod red. S. Dubisza. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2003. – Wersja elektroniczna.

Анастасія Звягінцева
студентка 5 курсу філологічного факультету
українського відділення
Одеського національного університету імені І.І.Мечникова

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ПРИЗВИЩ МЕШКАНЦІВ М. БІЛГОРОД-ДНІСТРОВСЬКИЙ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Кожне прізвище – закономірне лексичне надбання мови. Незаперечна думка, що історія виникнення й побутування прізвищ тісно пов’язана з історією народу, з особливостями його матеріальної і духовної культури.

У системі українських власних найменувань, що склалася протягом минулих віків, знайшли своє відображення різні сфери суспільної, господарської, культурної й мовної діяльності народу на різних історичних етапах. Українські імена та прізвища є своєрідною енциклопедією побуту, звичаїв, у них яскраво відбився національний характер українців.

Прізвища як невід’ємні складники будь-якої мови здавна привертали увагу лінгвістів. Початок наукового вивчення української антропонімії закономірно пов’язують з іменами мовознавців другої половини ХІХ – початку ХХ ст. В. Охрімовича, А. Степовича, М.Ф. Сумцова, І.Я.Франка, В.Щербини, В.М. Ястребова. Проте всебічне дослідження слов’янської антропонімії припадає на середину ХХ ст. і реалізується в працях С.П.Бевзенка, В.О. Горпинича, Л.Л. Гумецької, М.О.Демчука, І.М. Желєзняк, Ю.О.Карпенка, Р. Й. Керсти, І.І. Ковалика, О.Д.Неділка, Ю.К. Редька, І.Д.Сухомлина, М.Л. Худаша, П.П. Чучки та ін.

Мета нашого дослідження - проаналізувати прізвища м. Білгород-Дністровська Одеської області, показати стан та особливості прізвищевої системи цього міста на сучасному етапі розвитку. **Об’єктом дослідження** є сучасні прізвища м. Білгород-Дністровська Одеської області. **Предметом дослідження** є лексико-семантичні особливості прізвищ м. Білгород-Дністровська Одеської області.

Матеріалом послуговували списки прізвищ мешканців м. Білгород-Дністровського, **джерельна база** дослідження - Довідник абонентів міської та районної телефонної мережі.

Одним із найбільш важливих питань у дослідженні прізвищ є вивчення їх семантики, оскільки вона відображає історію, культуру, географічні та соціальні умови, звичаї, психологію, побут людей певної етнографічної території. Це дає змогу стверджувати, що кожне прізвище є закономірним лексичним надбанням. В. А. Никонов стверджує, що «оскільки кожна загальна назва могла стати прізвищем, то семантичний склад слів, наявний в антропоосновах, досить різноманітний» [3:187].

Актуальність дослідження очевидна, оскільки вивчення прізвищ жителів України є великою потребою. Усі регіони мають свою специфіку, і саме при дослідженні регіональної антропонімії виявляються ці специфічні ознаки прізвищ окремих територій. На сьогоднішній день безпосереднім дослідженням антропоніміки є всебічне дослідження прізвищ, виявлення їхніх історичних зв'язків та особливостей їх утворення.

Спираючись на поширену в українській ономастиці класифікацію, згідно з якою саме семантику прізвищевих основ вважають системоутвірним фактором, розподілили аналізовані прізвища на: 1) прізвища, в основі яких відображено онімну лексику; 2) прізвища, в основі яких відображено апелятивну лексику. Такий підхід полягає у виокремленні лексико-семантичних груп прізвищ за рубриками їх антропонімних основ. Ю.К. Редько, здійснивши комплексне дослідження сучасних українських прізвищ, наголосив на функціональності такого підходу [5:8].

Власні назви (*оніми*) – це індивідуальні найменування окремих одиничних об'єктів. Належність одиниці – провідна ознака власної назви. Другою ознакою, яка розрізняє власні та загальні назви (*апелятиви*), є відношення до поняття: загальні назви - носії понять, а власні назви включають усю відому мовцеві інформацію про свої денотати, без певних

узагальнень, і тому пов'язуються з поняттями лише тією мірою, якою вказують на різновид об'єктів, до яких належать їх денотати. Можна констатувати, що загальні назви об'єднують, узагальнюють однорідні об'єкти, а власні назви, навпаки, їх розрізняють, диференціюють [4:423].

За основу приймаємо й словотвірну класифікацію прізвищ, запропоновану професором П.П. Чучкою, згідно з якою учений виокремлює три способи словотвору прізвищ: морфологічний, семантичний та синтаксичний [4:21]. (Замінімо термін морфологічний на морфемний згідно із сучасною термінологією словотвору).

У межах морфемного способу виокремлюємо суфіксацію як один з найактуальніших засобів творення слов'янської антропонімії. Для систематизації всі суфікси за семантичною ознакою розподіляємо на посесивні (-ов/-ев/-єв, -ськ/-зьк/-цьк, -ів, -ин/-ін), патронімічні (-енк-о, -ич, -ович/-евич, -ук/-юк) та поліфункціональні (-к-о, -чук/-чик/-чак, -ик/-ік, -ан/як, -ій, -ан, -ун, -ай, -ей, -ець), що уможлиблює врахування функціонального навантаження формантів і дає змогу встановити причини появи прізвищ.

Лексико-семантичний спосіб ґрунтується на зміні функції базової назви без зміни її структури. Такий неморфологічний спосіб творення полягає у виникненні слів шляхом появи нових лексичних значень. Особливістю таких прізвищ є те, що при цьому способі не застосовуються спеціальні словотворчі засоби, а формантом є зміна семантики.

Синтаксичний спосіб базується на зрощенні декількох лексичних (антропонімічних) елементів із повною чи частковою лексикалізацією (більшість прізвищ мають відповідники серед загальних назв, тому їх слід вважати утворенням семантичного способу) [1:40].

Виокремлюємо й полісемантичні прізвища - основа, яких має декілька значень, наприклад, прізвище *Сердюк* - (1) охорона гетьмана; (2) сердитий, дратівливий [6:IV:115] обидва словникові значення апелюють до основи мали однакові можливості для його виникнення, бо й назви українських професій,

і назви за рисами характеру надзвичайно поширені в основах українських прізвищ [2:13].

Відономастичні прізвища становлять 36,8 %, відапелятивні – 63,2%, полісемантичні – 18,5 % від загальної кількості всього фактичного матеріалу.

До прізвищ, що мотивовані онімною лексикою (245), відносимо відантропонімні, відтопонімні та деякі інші утворення. Прізвищ, утворених від антропонімів - 182; прізвищ, утворених від топонімів - 58; зафіксовано 2 прізвища, що походять від міфонімів та 2 прізвища, що походять від теонімів.

Поширеним способом творення відантропонімічних прізвищ є морфемний спосіб творення (79,6%), у межах якого можна виокремити найчастотніші форманти: 1) посесивні (-ов/-ев/-єв) – їх кількість 57: *Агеев, Васюков, Дімов, Євдокимов, Єрмаков, Жданов, Леонов, Макєєв*; 2) патронімічний формант (-енко/-єнко) – його кількість 45: *Авраменко, Акуленко, Базиленко, Карпенко, Максименко*; 3) посесивні форманти (-ін/-ин) – їх 12: *Ганін, Девяшін, Єрохін*. Менш продуктивними виявилися: патронімічний формант -ук/-юк (8): *Валюк, Данилюк, Касюк, Панасюк* та поліфункціональний формант -к-о (6): *Данько, Ланко, Олешко*.

Поширеним способом творення відтопомічних прізвищ є морфемний спосіб творення (74,1%), у межах якого можна виокремити найчастотніші форманти: 1) посесивні (-ськ/-зьк/-цьк) – їх 22: *Боярський, Велігурській, Висоцький, Дашевській, Запрудський, Миргородський, Савранський, Яблонський*; 2) та посесивні форманти (-ов/-ев/-єв) – їх 8: *Велев, Копилов, Лебедєв, Мензелінцев, Реутов, Уланов*. Менш продуктивний патронімічний формант (-енко/-єнко) – він зустрічається лише в 4 прізвищах: *Авраменко, Литвиненко, Москаленко, Онищенко*. До лексико-семантичного способу творення уналежнюємо прізвища, що сформувалися без допомоги спеціальних словотвірних засобів (*Львів, Киян*) – їх формантом є зміна семантики.

Поширеним способом творення прізвищ від міфонімів є морфемний спосіб творення (100%), у межах якого можна виокремити посесивний формант *-ов* (2): *Гамаюнов, Тодоров*.

Поширеним способом творення прізвищ, утворених від теонімів виявив, є лексико-семантичний спосіб творення (100%), у межах якого можна відзначити формантом зміну семантики: *Дейнега, Фортуна*.

Прізвища, утворені від апелятивів, становлять основну частину досліджуваних нами прізвищ (421). Їх репрезентують групи, виокремленні на основі домінантного значення іменників. Більш поширеними є номінації, утворені від слів на позначення осіб за родом діяльності, а також від слів на позначення фауни, флори, засобів праці та предметів повсякденного вжитку.

Так, аналіз словотвірної структури прізвищ, утворених від назв професій чи слів на позначення роду занять виявив, що продуктивним є морфемний спосіб творення (50%), у межах якого можна виокремити такі найчастотніші форманти: 1) посесивні (*-ськ/-зьк/-цьк*) – їх 18: *Боченков, Гармашов, Гончаров*; 2) патронімічний формант (*-енко/-єнко*) – їх 15: *Барвіненко, Дегтяренко, Замковенко*. Менш продуктивними виявилися посесивні форманти *-ин/-ін* (2,7%) та патронімічні форманти *-ович/-евич, -ук/-юк* (2,7%). Непродуктивними можемо вважати поліфункціональні форманти (*-чук, -ик/-ік, -чик, -ан/як, -чак, -ець, -ій, -ан, -ун, -ай, -ей*), частка яких в даній групі не перевищує 1,8%. До лексико-семантичного способу творення уналежнюємо прізвища (50): *Байда, Байло, Воєвода, Габа, Дворовий, Десятник, Джура*. Серед прізвищ, утворених синтаксичним способом виокремлюємо (3): *Дейкун, Паливода, Пивовар*.

У групі прізвищ, що утворилися від назв рослин або їх частин продуктивним є лексико-семантичний спосіб творення - 11 прізвищ (55,0%): *Верба, Гарбуз, Кабак, Калина, Корень, Черемуха*. На другому місці за продуктивністю виявився морфологічний спосіб, у межах якого можна виокремити найчастотніші посесивні форманти (6): *-ов/-ев/-єв, ськ/-зьк/-цьк,*

що становить 30%. Непродуктивними можемо вважати поодинокі випадки поліфункціональних та патронімічних формантів, частка яких в даній групі не перевищує 5%.

У групі прізвищ, що утворилися від назв тварин, птахів або комах продуктивним є морфемний спосіб творення (31), що становить 54,4%, у межах якого можна виокремити найчастотніші посесивні форманти *-ов/-ев/-ев* (23,6%): *Єршов, Лебедєв, Щеглов* та *-ин/-ін* (12,7%): *Гагарін, Галкін, Расомахін*. Кількість прізвищ, утворених в межах лексико-семантичного способу, становить 24 (41,6%). Вони сформувалися без допомоги спеціальних словотвірних засобів: *Голуб, Окунь, Козут, Полоз, Яструб*.

Таким чином, структурний аналіз прізвищевих назв та прізвищ м. Білгород-Дністровського Одеської області дозволив виділити утворення морфемні (51,27 %), лексико-семантичні (41,06%) та синтаксичні (1,57%).

Найбільш продуктивними є патронімічні та посесивні форманти, менш поширеними – поліфункціональні.

З'ясовано, що морфемний спосіб творення антропонімів представлений лише суфіксацією. Лексико-семантичні утворення у більшості випадків мотивовані апелятивною лексикою. Синтаксичний спосіб утворень прізвищ зустрічається рідко та представлений прикладами зрощенням декількох лексичних елементів із повною чи частковою лексикалізацією (більшість прізвищ-комполітів мають відповідники серед загальних назв).

Незначна частина прізвищ характеризуються словотвірною неоднозначністю, що пов'язано з полісемією, а іноді – із функціональною невизначеністю окремих суфіксів, які входять у структуру прізвищ.

Таким чином, встановлено, що у більшості випадків лексичною базою для досліджуваних прізвищ послужили характерні для всієї української прізвищевої системи розряди онімної лексики й семантичні групи апелятивів.

Отже, аналіз прізвищевих назв і прізвищ свідчить про те, що розглядувані одиниці є частиною загальнонаціонального антропонімікону, хоча мають певні специфічні ознаки.

На наш погляд, розглянуті прізвища є цікавим лексичним і етнографічним матеріалом, який доцільно використовувати під час вивчення історії міста, життя його мешканців, їхніх традицій і звичаїв, а головне — мовних особливостей.

Список використаної літератури та джерел:

1. Булава Н.Ю. Словотвірні особливості сучасних українських прізвищ північної Донеччини / Н.Ю. Булава // Записки з ономастики. – Одеса: Астропринт, 2005. – Вип. 9. – с. 37 – 47.
2. Кравченко Л. О. Антропонімія Лубенщини: дис. ...канд. філол. наук / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка / Людмила Олександрівна Кравченко– К.: Либідь, 2002. – с. 20.
3. Никонов В. А. Семантика русских фамилий / В.А.Никонов // Имя и общество. – М.: Наука, 1974. – с.187- 203.
4. Ономастика. — К., 1966.
5. Редько Ю. К. Сучасні українські прізвища / Ю.С.Редько – К.: Наук. думка, 1966. – 216с.
6. Словарь української мови: в 4-х тт. / За ред. Б. Грінченка. — К., 1907-1909.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Аманова Азіза	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Банарюк Юлія	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Безпальченко Ольга	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Бикова Наталя	студентка 3 курсу філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
Гузик Руслана	студентка 2 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Дорошенко Олена	студентка 1 курсу факультету фізвиховання та спорту Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського
Драган Аліна	студентка 4 курсу філологічного факультету українського відділення Одеського національного університету імені І.І.Мечникова
Журавльова Єлизавета	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету

Звягінцева Анастасія	студентка 5 курсу філологічного факультету українського відділення Одеського національного університету імені І.І.Мечникова
Іщенко Марія	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Каляка Ганна	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Карєва Лілія	студентка 4 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Іщенко Марія	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Карташова Інна	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Козак Ольга	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Козакова Тетяна	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Криворучко Наталія	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Мандич	студентка 4 курсу факультету філології та журналістики

Тамара	Херсонського державного університету
Моцьо Ольга	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Новикова Єлизавета	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Онуфрієнко Вікторія	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Прошурова Алла	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Сенишина Тетяна	Студентка-магістрантка факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Сурхаєв Владислав	Студент 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Ткачук Іванна	студентка 3 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Туренко Олена	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Фісун Інна	студентка 4 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету

Хотульова Марія	студентка-магістрантка факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Худіковська Тетяна	студентка 4 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету
Чаусенко Вікторія	студентка 3 курсу філологічного факультету Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського
Яцкіна Анастасія	студентка 5 курсу факультету філології та журналістики Херсонського державного університету